

T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN
DEĞİŞİKLİKLERİN HAFIZLIK EĞİTİMİNE ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Vahap VAHAPOĞLU

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU

Rize 2016

T.C.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİNDE MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLERİN
HAFIZLIK EĞİTİMİNE ETKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Vahap VAHAPOĞLU

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU

Tez Savunma Tarihi
07/09/2016

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Başkan : Doç. Dr. İbrahim TURAN
Üye : Yrd. Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU
Üye : Yrd. Doç. Dr. H. Yusuf ACUNER

İmza

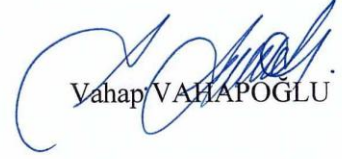
Enstitü Müdürü

.../.../2016

Onay Tarihi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağımı gösterdiğimi beyan ederim. 19/09/2016

Vahap VAHAPOĞLU

ÖN SÖZ

Ülkemizde hâlihazırda öğrenci açısından örgün eğitimdeki ilk ve orta öğretimlerle aynı kaynaktan beslenen Kur'an kursları, bu kurumlarla ilgili oluşturulan eğitim politikalarından oldukça etkilenmektedir. Bu yüzden Cumhuriyet'in başlarında inişli çıkışlı bir seyir izleyen hafızlık eğitimi, özellikle 1980 sonrasında pozitif bir ivme kazanmıştır. 1997 yılında yaşanan 28 Şubat süreci ile tekrar sıkıntılı günlerine dönen müessese, o tarihten sonra öğrenci kaynağı açısından ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmış; 2012 yılında örgün eğitimde yapılan reformlarla hafızlık eğitimi yeniden canlanma sürecine girmiştir. Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı'nda (MEB), 1982 yılından sonra uygulamaya konulan eğitim politikalarının (5+3, sekiz yıllık kesintisiz eğitim, 4+4+4 eğitim reformu), Kur'an kurslarının eğitim sistemine, bu kurslarda görev yapan öğretmenlerin mesleki ve kişisel tutumlarına, kursların fiziki ve sosyal yapılarına bazen direk, bazen de dolaylı olarak ortaya çıkan etkileri ele alınmıştır.

Çalışmamız, şüphesiz çok sayıda kişinin görüş, eleştiri ve katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Öncelikle bana böyle bir alanda çalışma fırsatı sunan, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bayramali Nazıroğlu'na görüş ve katkıları için çok teşekkür ediyorum. Kıymetli görüş ve önerilerini benimle paylaşarak araştırmama önemli açılımlar sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. H. Yusuf Acuner'e de yakın ilgisinden dolayı teşekkür ediyorum. Araştırma sürecinin başından itibaren her zaman desteğini aldığım Öğr. Gör. Vehbi Cansız'a; çalışmamı okuyarak önemli katkılar sağlayan meslektaşlarım Mehmet Hanefi Topal ve Muhammed Doğanay'a, yoğun bir dönemde olmasına rağmen çalışmamı okuyarak katkı sağlama inceliğini gösteren Dr. Muzaffer Üzümcü'ye ve adını burada zikredemediğim tüm meslektaşlarıma teşekkür ediyorum.

Vahap VAHAPOĞLU

Rize / 2016

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Problemi	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
İlgili Literatür	4
Araştırmanın Yöntemi.....	8
Araştırma Modeli	8
Çalışma Grubu	8
Veri Toplama Aracı	11
Verilerin Toplanması ve Analizi.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE

MİLLİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ

I. 1997 Yılı Öncesinde Eğitim, Din Dersleri ve Kur'an Kursları	13
A. Temel Eğitim ve Din Dersleri	13
B. Kur'an Kursları ve Hafızlık.....	16
II. 1997 Yılından 2012 Yılına; Eğitim, Din Dersleri ve Kur'an Kursları	18
A. Temel Eğitim ve Din Dersleri	18
B. Kur'an Kursları ve Hafızlık.....	20
III. 2012 Yılından Bugüne Eğitim, Din Dersleri ve Kur'an Kursları	23
A. Temel Eğitim ve Din Dersleri	23
B. Kur'an Kursları ve Hafızlık.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

I. Öğrenci Kaynağı, Niteliği, Avantajları ve Dezavantajları.....	27
A. 1997 Öncesi Dönem	27
1. Öğrenci Kaynağı	27
2. Öğrencilerin Avantajları.....	30
3. Öğrencilerin Dezavantajları	34
B. 1997-2012 Arası Dönem	39
1. Öğrenci Kaynağı	39
2. Öğrencilerin Avantajları.....	43
3. Öğrencilerin Dezavantajları	46
C. 2012 Sonrası Dönem	51
1. Öğrenci Kaynağı	51
2. Öğrencilerin Avantajları.....	54

3. Öğrencilerin Dezavantajları	58
D. Özet ve Değerlendirme	62
II. Disiplin Uygulamaları	69
A. 1997 Öncesi Dönem	69
1. Disiplin Sorunları	69
2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri	70
3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler	74
B. 1997-2012 Arası Dönem	81
1. Disiplin Sorunları	81
2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri	82
3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler	83
C. 2012 Sonrası Dönem	90
1. Disiplin Sorunları	90
2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri	91
3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler	93
D. Özet ve Değerlendirme	101
III. İletişim.....	106
A. 1997 Öncesi Dönem	106
1. Öğreticilerin Öğrencilerle İletişimi	106
2. Öğreticileri Öğrencilerle İletişim Kurmamaya İten Nedenler	110
B. 1997-2012 Arası Dönem	114
1. Öğreticilerin Öğrencilerle İletişimi	114
2. Öğreticileri Öğrencilerle İletişim Kurmaya İten Nedenler	118
C. 2012 Sonrası Dönem	121
1. Öğreticilerin Öğrencilerle İletişimi	121
2. Öğreticileri Öğrencilerle İletişim Kurmaya İten Nedenler	123
D. Özet ve Değerlendirme	126
IV. Fiziksel – Sosyal ve Kültürel Yapı	130
A. 1997 Öncesi Dönemdeki Fiziki – Sosyal - Kültürel Yapı.....	130
B. 1997-2012 Arası Dönemdeki Fiziki – Sosyal - Kültürel Yapı.....	133
1. Olumlu Yönde Yapılan Çalışmalar	133
2. Herhangi Bir Değişiklik Yapmayanlar	136
C. 2012 Sonrası Dönemdeki Fiziki - Sosyal- Kültürel Yapı.....	138
D. Özet ve Değerlendirme	141
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	148
KAYNAKÇA	154
ÖZET.....	163
ABSTRACT	165
ÖZGEÇMİŞ.....	167

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve yöntemine yer verilmiş, ilgili çalışmalar kısaca tanıtılmıştır.

Araştırmanın Problemi

Yaygın din eğitimi içerisinde önemli bir konuma sahip olan Kur'an kursları, hafızlık eğitiminin planlı bir şekilde verildiği resmi kurumlardır (DİB, 2002:Madde 5). Bu kurslar, kuruldukları yıldan itibaren yönetmelikte belirtilen usuller çerçevesinde çok sayıda insana Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmekte, birçok insanın da hafız olmasına imkân sağlamaktadır. Kur'an eğitiminin yanında temel dini bilgi ihtiyacının karşılanmasına katkı sağlayan bu kurumlar, yediden yetmişe her insanın rahatlıkla ulaşabileceği ve istifade edebileceği yakınlıktadır. Ancak bu kurumlar, yakın tarihimizdeki siyasi dalgalanmalar ile eğitim ve din eğitimi alanında yapılan düzenlemelere bağlı olarak istikrarlı bir eğitim modeli oluşturamamıştır.

Söz konusu durumu iyileştirme adına, özellikle son dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), Kur'an Kurslardaki verimliliği artırmaya yönelik yeni uygulamalar üzerinde durmaya özen göstermektedir. Bu sayede kurumların amaçları, programları, fiziki ve sosyal yeterlilikleri, ders araç ve gereçleri gibi alanlar yeniden ele alınmakta ve çağımızın şartlarına uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Yaygın eğitim içerisinde yer alan Kur'an kursları, öğrenci açısından örgün eğitimdeki kurumlarla aynı kaynaktan beslenmektedir. Bu durum, Kur'an kurslarının, ilk ve orta öğretimde uygulanan programlardan etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu çalışmada, bu etkilenmenin hangi boyutlarda olduğunu dönemsel olarak ele almaya çalışılmaktadır.

Araştırmada yakın tarihimizde milli eğitimde üç farklı modelin uygulandığı dönemler ve bu dönemlerde Kur'an kurslarındaki bazı uygulamalar ele alınmaktadır. Kur'an kurslarının üç dönemdeki; öğrenci kaynağı ve niteliği, zaman içerisinde değişen öğrenci profilinin avantajları ve dezavantajları,

öğreticilerin öğrencilere yönelik uyguladıkları disiplin yöntemleri, öğrencilerle olan iletişimleri ve kursların fiziki, sosyal ve kültürel yapısı ile ilgili durumların Milli Eğitim politikalarından etkilenip etkilenmediği öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ortaya koyma çalışılmaktadır.

Birinci dönem olarak nitelendirdiğimiz zaman aralığı, 1983-97 yılları arasını kapsamaktadır. 12 Ekim 1983 tarih ve 2917 sayılı Kanun'a eklenen geçici bir madde (madde 9) ile ilköğretimin sadece ilkokul kısmı zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. 5+3 kesintili eğitimin modelinin uygulamaya konmasıyla, 5'inci sınıftan mezun olan öğrenciler, Kur'an kursuna kayıt yaptırmaya başlamıştır. Kur'an kursları da buna bağlı olarak öğrenci kaynağını 5'inci sınıftan mezun olan veya ortaokula devam eden öğrencilerden sağlamaktadır.

İkinci dönem 1998-2011 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim modeli uygulanmıştır. Yapılan düzenlemeyle ancak 8'inci sınıftan mezun olan öğrenciler Kur'an kurslarında eğitim görebilmektedirler. Kur'an kursları da bu dönemde öğrenci kaynağını sadece 8'inci sınıftan mezun olan öğrencilerden sağlamaktadır.

Üçüncü dönem, 2012 yılından başlayan ve halen daha devam eden dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitim modeline geçilmiştir. Yapılan düzenlemelerle öğrenciler aynı anda örgün eğitimde ve Kur'an kurslarında eğitim görme hakkına sahiptirler. Kur'an kursları da öğrenci kaynağını aynı zamanda okula devam eden ve ikinci dördü bitiren öğrencilerden sağlamaktadır. Bu dönemde kursa devam eden öğrenciler aynı zamanda örgün eğitime de devam edebildikleri gibi İmam hatip lisesini de açıktan sınavlarla tamamlamaktadırlar.

Yapılan değişiklikler neticesinde, öğrenci kaynağında zaman zaman ciddi dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmalar, Kur'an kurslarının eğitim programlarını ve öğretmenlerin öğrencilere yönelik yaklaşımlarını gözden geçirmesine fırsat sunmaktadır. Bundan hareketle, milli eğitim politikalarının Kur'an kursları üzerinde bırakmış olduğu etkiyi ve bu etkinin Kur'an kurslarının yapısında meydana getirdiği değişikliklerin hangi boyutlarda olduğunu ortaya

çıkarma adına yapılan bu çalışma, genelde din eğitimi açısından, özelde ise yaygın din eğitimi açısından oldukça önemlidir.

Bu bilgiler ışığında araştırmamızın temel problem cümlesi **“Türkiye’de Milli eğitim sisteminde yaşanan gelişmelerin hafızlık eğitimine etkileri nelerdir?”** sorusudur.

Çalışma esnasında bu temel problem cümlesi çerçevesinde ayrıca şu alt sorulara da cevap aranacaktır:

1. Her üç dönemde hafızlık öğretimi; öğrenci kaynağı açısından nasıldır?
2. Her üç dönemde öğretmenlerin disiplin konusundaki görüş ve uygulamaları nasıldır?
3. Her üç dönemde öğretmenlerin öğrencilerle iletişim biçimleri nasıldır?
4. Her üç dönemde hafızlık öğretimi yapılan kursların fiziksel, sosyal ve kültürel imkânları nasıldır?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur’an kursları, isteğe bağlı din eğitiminin gerçekleştirildiği yaygın din eğitimi kurumlardır. Son yıllarda buralarda yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinin kalite, imkân ve verimliliğiyle ilgili bazı bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu çalışmalarda, genelde Kur’an kurslarının fiziksel durumu ile hâlihazırdaki öğrenci ve öğretmenlerinin sorunları üzerinde durulmaktadır. Hafızlık eğitimiyle alakalı özel çalışmalar ise yok denecek kadar azdır.

Bu çalışmanın amacı da tam bu eksiklik nedeniyle hafızlık eğitimiyle ilgili boylamsal bir çalışma yapıp, değişen milli eğitim politikalarının buna bağımlı olan hafızlık politikalarını etkileyip etkilemediğini tespit etmek ve bir etki varsa bunun ne şekilde gerçekleştiğini bizzat hafızlık öğretimi yapan kişilerin değerlendirmeleri ışığında ortaya koymaktır. Bu yönüyle çalışmamızın genelde din eğitimi özelde de hafızlık öğretimi alanına katkı yapması umulmaktadır.

İlgili Literatür

Milli eğitim politikalarının Kur'an kursları üzerindeki etkileriyle ilgili Büyükdinç'in (2001) yapmış olduğu bir araştırma vardır. Alanında tek olan bu araştırma, sadece bir dönemi kapsamaktadır. Büyükdinç, "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur'an Kurslarında Eğitim ve Öğretim" adlı çalışmasında; sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimden sonra Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretimin mevcut durumu tespit edilmeye çalışmaktadır. Ayrıca; karşılaşılan problemler, öğrencilerin eğilim ve beklentileri, öğretmenlerin ders metotları, öğrenci problemlerinin ele alınış şekilleri ve müfredat gibi konular da ele alınmaya çalışılmaktadır. Bu alan çalışmasına İstanbul Müftülüğüne bağlı Ümraniye, Bağcılar ve Sultanbeyli ilçelerine bağlı Kur'an kurslarından 120 kız ve 120 erkek öğrenci ve yine 18 kadın ve 21 erkek öğretici katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bu dönemde öğrencilerin yaş durumunun önceki dönemlere göre yükseldiği, öğrencilerin kursa kendi istekleri ile gelme oranlarının arttığı, bu dönemde öğrenci sayısının ve kalitenin azaldığı ortaya çıkmaktadır.

Bunun dışında genel anlamda Kur'an kurslarının belli bir dönemini ve bu dönemdeki belli bir problemi ele alan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır:

Şenocak (2015), "Kur'an Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı" adlı çalışmasında; Samsun Canik İlçe Müftülüğü'ne bağlı beş gündüzlü Kur'an kursu ve Samsun Tekkeköy İlçe Müftülüğü'ne bağlı yatılı kız ve erkek Kur'an kurslarında öğrenim gören öğrencilerin demografik farklılıkları, Kur'an Kursuna devam etme süreleri, medeni durum, yaş, cinsiyet gibi bazı değişkenlerle benlik saygıları arasında anlamlı ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Samsun'da Kur'an kurslarında devam eden 111 kız ve erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda Kur'an Kursu öğrencilerinin benlik saygılarının yüksek olduğu görülmüştür. Kur'an kursu öğrencilerinin benlik saygısı; yaş, medeni durum, Kur'an kursuna devam etme süreleri, cinsiyet değişkenleri ile arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır.

Meltem (2014), yapmış olduğu "Kur'an Kursu Öğrencilerinde İnanç-Korku İlişkisi (Tarsus Örneği)" adlı çalışmada; Kur'an kursu öğrencilerinin dini

bilgi düzeyi ile dini korku ve dini olmayan korkuların katılımcılar üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma, Mersin ilinin Tarsus ilçesi ve Tarsus ilçesinin belde ve köylerinde yaşayan 7 değişik meslek gruplarından oluşan, toplam 400 katılımcı üzerinde anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Araştırmada, katılımcıların dini bilgi düzeyleri yükseldikçe Allah'tan daha fazla korktukları tespit edilmiştir.

Şekeroğlu (2013), yapmış olduğu “İdeal Sınıf Ortamı Bağlamında Kur'an Kursları: Van Örneği” adlı çalışmada; ideal sınıf ortamı kavramını ortaya koyup, buna göre Van'da ki Kur'an kurslarının durumunu belirlemek, teknik anlamda olması gereken ile mevcudun karşılaştırılmasını yapmaya çalışmaktadır. Araştırmada, Yüksek Öğretim ve Milli Eğitim Kurumlarına sağlanmış olan teknolojik imkânların Van Kur'an kurslarına yansımadağı sonucuna ulaşılmıştır.

Akşener (2012), yapmış olduğu “Diyaret İşleri Başkanlığı'na Bağlı Kur'an Kurslarında Yeni Düzenlemeler ve Din Eğitimi: Adana Örneği” adlı çalışmada; Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı sekiz aylık kesintisiz eğitim yapan süreli Kur'an kurslarında yapılan din eğitimi çalışmalarının verimliliğini ölçmek, öğretim materyallerinin yeterliliğini, öğretime katkısını test etmek, öğretici ve öğrencilerin profilini ortaya koymak ve bu kursların sorunlarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Örneklem olarak, 2010-2011 eğitim öğretim yılında Adana il merkezinin dört merkez ve iki taşra ilçesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren 30 Kur'an kursu seçilmiştir. Bu kurslarda eğitim gören 41 kurs öğreticisi ve 591 kurs öğrencisine anket uygulanmıştır. Araştırma sonunda öğreticilerin kendilerini geliştirme, pedagojik formasyon, eğitimde teknolojiyi ve yenilikleri takip etme konusunda yetersiz oldukları, kurs binalarının kimilerinin fiziki yapılarının yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Bingöl (2012), yapmış olduğu “Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati: Kastamonu Örneği” adlı çalışmada; iletişimde önemli bir unsur olan empati kavramı incelemiştir, Kur'an kurslarında görev yapan öğreticilerin empati düzeyleri ile çeşitli bağımsız değişkenlerin söz konusu empati düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma 2011 yılında Kastamonu ili merkez ve ilçelerinde bulunan ve tesadüfi olarak seçilen 209 adet Kur'an kursu öğreticisi

üzerinde yapılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin empati düzeyleri üzerinde etkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, medenî durum, kıdem gibi toplam on iki bağımsız değişken ele alınmıştır. Sonuç olarak Kur'an kursu öğretmenlerinin empati düzeylerinin ortalama 73,37 gibi yüksek bir değerde olduğu; öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin, cinsiyetleri, öğrenim durumları, hizmet yılları, görev durumu, iletişim-kişisel-gelişim-empati kursu alması, mesleği isteyerek seçmesi ve memnuniyet durumuna göre anlamlı bir değişme gösterdiği; yaş, medeni durum, çocuk durumu, çalıştığı kurs sayısına göre anlamlı bir değişme göstermediği bulunmuştur.

Çekin (2011), "Kur'an Kursu Öğretmenlerinin İş Doyum Düzeyleri: Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması" adlı çalışmada; Kur'an kurslarında görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeylerini incelemiştir. Ayrıca, öğretmenlerin demografik özellikleri ve sosyo-ekonomik durumları ile işlerinin niteliği, çalışma şartları, yönetimle ve çalışma arkadaşlarıyla ilişkileri, denetlenme ve ücretlendirilme durumları, işlerindeki yükselme olanakları arasındaki ilişkiler de çalışma içerisinde araştırılmıştır. Bu amaçla, Ankara il ve ilçelerinden seçilen 244 Kur'an kursu öğretmeni örneklemini üzerinde anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonucunda Kur'an kursu öğretmenlerin genel iş doyum düzeyinin "3,41" olduğu tespit edilmiştir.

Balbay (2011), yapmış olduğu "Kur'an Kursu Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlikleri: Diyarbakır Örneği" adlı çalışmada; Kur'an kursu öğretmenlerinin yeterliklerini, Kur'an kursu öğretmenlerinin kendi ifadeleri çerçevesinde belirlemeye çalışmıştır. Araştırmaya katılan Kur'an kursu öğretmenleri, mesleki bilgi (özel alan) açısından kendilerini yeterli gördüklerini ve özel alan bilgisinin eğitim öğretim etkinliklerinde ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Kur'an kursu öğretmenlerinin sorulara verdikleri cevaplardan, eğitim öğretim süreci (pedagojik formasyon) etkinliklerinde genel itibarıyla yeterli olmadıkları anlaşılmaktadır. Kur'an kursu öğretmenlerinin öğretim strateji, yöntem ve teknikleri tanıma ve kullanma, eğitim teknolojilerinden faydalanma, materyal hazırlama ve geliştirme konularında oldukça önemli eksikliklerin bulunduğu araştırma sonucunda tespit edilmiştir.

Aköz (2011), “Kur’an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi: Diyanet İşleri Başkanlığı Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur’an Kursları Örneği” adlı çalışmayı; 2009-2010 öğretim yılında Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı, Konya il merkezindeki bünyesinde hafızlık eğitimi de veren yatılı kız Kur’an kurslarında öğrenim gören 588 öğrenci üzerinde yapmıştır. Araştırma sonucunda, Kur’an kursu öğretmenlerinin yeterli ve başarılı oldukları iletişim davranışlarına sahip oldukları, bunun yanında eğitim-öğretimin verimliliğini düşüren veya engelleyen iletişim eksenli eksiklikleri olduğu da görülmüştür.

Korkmaz (2009), yapmış olduğu “Kur’an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri” adlı çalışmada; 2007 yılında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Kayseri, Samsun, Trabzon, Erzurum, Malatya ve Gaziantep illerinde görev yapan 890 öğreticiyi örneklem olarak kullanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu: öğrenciyi tanıma, öğretimi planlama, öğretimi düzenleme, öğretimi yönetme, öğrenciyi rehberlik yapma, öğretimi değerlendirme ve mesleki gelişim boyutlarındaki yeterlikler konusunda kendilerini oldukça yeterli görmektedirler. Mülakat sonuçlarına göre, öğretmenlerin yeni öğretim yöntem ve tekniklerini kullanma, öğretim sürecinde çeşitli araç, gereç ve materyallerden yararlanma, öğretim sürecini etkili yönetme, öğretimi değerlendirme vb. konularda önemli eksiklikler vardır.

Ünsal (2006), yapmış olduğu “Günümüz Kur’an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)” adlı çalışmada; günümüzde hafızlık eğitiminin içinde bulunduğu durumu incelemeye ve problemlerini tespit edip çözüm önerileri ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırmada örnekleme, İstanbul’da ki 8 Kur’an kursundan rastgele seçilmiş 416 öğrenci ve 71 öğreticiden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre hafızlık eğitiminin; statü, program, gelecek kaygısı, donanım gibi sorunları, Kur’an Kurslarının; fiziki yapı, maddi sıkıntı gibi sorunları, öğretmenlerin; statü, çalışma şartları, yeterlilik gibi sorunları ve öğrencilerin; yaş, yaklaşım ve iş gibi çözüm bekleyen ciddi sorunlarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Çaylı (2005), yapmış olduğu “Kur’an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)” adlı çalışmada; ülkemizdeki Kur’an kurslarının hafızlık yaptırma amacına ulaşabilme durumu ile program, öğretim süreçleri ve değerlendirme ögelerinde görülen yetersizlikleri ve problemleri öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda ortaya koymaya çalışmaktadır. Göller Bölgesi il ve ilçelerindeki Kur’an kurslarında hafızlık yaptıran öğretmenlerin katıldığı araştırmada; hafızlık yaptıran öğretmenlere göre, Hafızlık Öğretim Programı, hafızlık yaptırma amacına ulaşabilecek mahiyettedir. Öğreticiler; kendilerinin mesleki bilgiler açısından yeterli gördüklerini, fakat pedagojik formasyon eğitimini yeterince almadıklarını, bu nedenle öğretmenlerden bazılarının yeterli düzeyde rehberlik yapamadıklarını, Kur’an kursunun genel durumuna ve öğrencilerin tavırlarına göre disiplini sağlamaya çalıştıklarını, Kur’an kursu binalarının fiziki ve çevre düzenlemesi açısından hafızlık yapan öğrenciler için yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu başlık altında araştırmanın modeli, çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri araçları ve bu verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, Kur’an kursu öğretmenlerinin, Kur’an kurslarındaki öğrenci kaynağı, farklı dönem ve yaş gruplarında hafızlık yapan öğrencilerin avantaj ve dezavantajları, iletişim, disiplin ve fiziki, sosyal ve kültürel yapı gibi uygulamalara ilişkin görüşlerini belirlemek için nitel araştırma modellerinden durum çalışması kullanılmıştır. Çünkü durum çalışmasıyla bir olayın yoğun bir şekilde çalışılması, derinlemesine görüşmelerin yapılması, katılımcı gözlemler ve doküman analizi yoluyla verilerin derinlemesine incelenmesi mümkün olmaktadır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmacılar için örneklem, çalışmanın yürütüleceği grubu veya durumu belirlemek anlamına gelmektedir. Araştırmamızın çalışma grubunun

seçiminde, öncelikle nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme tercih edilmiştir. Araştırıcı, bu sayede yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçebilmektedir. Ayrıca kolay ulaşılabilen örneklemler daha az maliyetlidir. Şüphesiz nitel araştırmada maliyet ve ulaşılabilirlik, örneklem kararında dikkate alınması gereken etkenlerdir. Ancak bu seçim, araştırmanın daha nitelikli ve bilgi bakımından zengin durumlara ulaşılabilirliğine engel teşkil etmemelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011:113).

Bu yaklaşım sayesinde Trabzon'un farklı ilçelerindeki Kur'an kursu öğreticileri ile görüşölmeye karar verilmiştir. Böylece Trabzon bölgesinde görev yapan 571 Kur'an kursu öğreticisi belirlenmiştir.

Ancak Trabzon merkez ve ilçelerinde görev yapan öğretici sayısının fazla olması ve araştırmamızın daha gerçekçi sonuçlara ulaşması için Kur'an kursu öğreticilerinin en az 20 yıllık mesleki tecrübelerinin olması, ikinci bir örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yöntemleri içinde yer alan ölçüt örnekleme yöntemini (Yıldırım ve Şimşek, 2011:112) kullanmamızı zorunlu kılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemini kullandıktan sonra görüşme yapılması gereken öğretici sayısı 127'ye düşmüştür.

Ayrıca zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanması için de üçüncü bir örnekleme yöntemi olarak amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:111). Bu sayede mesleklerinde tecrübeli olan ve bizleri daha kısa sürede hedefe ulaştırabilecek öğreticilere ulaşma fırsatı elde edilmiştir. Böylece kolay ulaşılabilir durum örnekleme, ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılarak örneklemeimiz 30 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1 Görüşme Yapılan Öğreticilerin Bilgileri

Sıra No	Rumuz	Cinsiyeti	Yaş Grubu	Öğrenim Durumu	Görev Süresi	Kaç Kursta Görev Yaptığı	Yetiştirdiği Hafız	Hafızlık Durumu
1	Katılımcı - 1	Erkek	61+	İHL	35	1	120	Hayır
2	Katılımcı - 2	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	32	4	50	Hayır
3	Katılımcı - 3	Erkek	51-60	Üniversite	34	1	40	Hayır
4	Katılımcı - 4	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	23	3	50	Evet
5	Katılımcı - 5	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	23	2	50	Hayır
6	Katılımcı - 6	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	27	1	100	Evet
7	Katılımcı - 7	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	32	3	85	Evet
8	Katılımcı - 8	Kadın	41-50	İlahiyat Ö. L.	22	3	30	Evet
9	Katılımcı - 9	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	25	1	80	Hayır
10	Katılımcı - 10	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	26	1	120	Evet
11	Katılımcı - 11	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	24	1	60	Evet
12	Katılımcı - 12	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	32	6	160	Evet
13	Katılımcı - 13	Kadın	51-60	İlahiyat Ö. L.	31	1	15	Hayır
14	Katılımcı - 14	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	26	3	100	Evet
15	Katılımcı - 15	Kadın	41-50	İlahiyat Ö. L.	27	3	30	Hayır
16	Katılımcı - 16	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	31	2	160	Evet
17	Katılımcı - 17	Erkek	41-50	İlahiyat Ö. L.	26	4	130	Evet
18	Katılımcı - 18	Kadın	51-60	İlahiyat Ö. L.	30	3	30	Hayır
19	Katılımcı - 19	Erkek	51-60	AÖF İktisat	29	4	170	Evet
20	Katılımcı - 20	Erkek	41-50	İHL	24	2	20	Evet
21	Katılımcı - 21	Erkek	51-60	İHL	28	4	50	Evet
22	Katılımcı - 22	Kadın	41-50	İlahiyat Ö. L.	27	3	20	Hayır
23	Katılımcı - 23	Erkek	51-60	Üniversite	28	4	30	Hayır
24	Katılımcı - 24	Kadın	41-50	İHL	22	2	25	Hayır
25	Katılımcı - 25	Kadın	41-50	İlahiyat Ö. L.	30	4	15	Hayır
26	Katılımcı - 26	Erkek	51-60	İHL	32	2	120	Evet
27	Katılımcı - 27	Erkek	51-60	Üniversite	31	8	150	Evet
28	Katılımcı - 28	Erkek	51-60	Üniversite	27	1	150	Evet
29	Katılımcı - 29	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	31	3	60	Evet
30	Katılımcı - 30	Erkek	51-60	İlahiyat Ö. L.	29	4	65	Evet

Veri Toplama Aracı

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken öncelikle Kur'an kursları ile ilgili çalışmalar incelenmiş, ve gerekli literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra hazırladığımız yarı yapılandırılmış görüşme formu uzmanların görüşüne sunulmuş ve alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini seçmemizin nedeni, araştırmacının, karşılaştığı her karanlık noktayı, anında soracağı sorularla aydınlatma olanağına sahip olmasıdır. Ayrıca bu teknik, görüşülen kişinin konu hakkındaki düşüncelerinin, deneyimlerinin, tutumlarının derinlemesine elde edilmesine imkân tanımaktadır.

Bu araştırmada iç geçerliliği (araştırma sonuçlarıyla gerçeğin doğru bir biçimde temsil edilebilmesi) sağlamak için yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmeden önce Kur'an kursu öğretmenleriyle bilgi alışverişinde bulunularak ve ilgili literatür incelenerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Yine iç geçerliliğin yüksek olması için temalar ve alt temaların birbiriyle olan ilişkisi ve bağlantısına dikkat edilerek bütünlük halinde olmasına özen gösterilmiştir. Temalar ve alt temalar titizlikle oluşturulmuş, ilgili kavramları kapsayacak kadar geniş ve ilgisiz kavramları dışarı bırakacak kadar dar olmalarına özen gösterilmiştir. Dış geçerliliğin (sonuçların uygulanabilirliği ve bütünsellik) sağlanması için yöntem kısmında araştırmacının bütün unsurları ve aşamaları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Bu araştırmada iç güvenilirliğin sağlanması için metin haline dönüştürülen görüşme verileri araştırmacı tarafından tekrar dinlenmiş ve herhangi bir yanlışlık olup olmadığını kontrol edilmiştir. Araştırma verileri kodlandıktan sonra mesleğinde oldukça deneyimli bir Kur'an kursu öğreticisinden de kodlama yapması istenilmiş ve yapılan iki farklı kodlamanın tutarlılığı öğretici ve araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Dış güvenilirliğin sağlanması için araştırmada elde edilen ses kayıtları ve bunların dökümü ve kodlama çalışmaları

araştırmacı tarafından muhafaza edilmektedir. Gerektiğinde bütün bunlar katılımcıların kimliklerinin ifşa olmayacağı bir şekilde incelemeye açıktır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma sürecinde yapılan tüm görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşülenlerin istedikleri meknlarda, mümkün olduğunca sessizlik sağlanarak yapılmaya çalışılmıştır. Görüşme başlamadan önce tüm katılımcılara görüşmenin amacı ve gizliliği hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan görüşmelerin daha verimli ve etkili olması için soruların konuşma tarzında sorulmasına, görüşmenin akışına göre gerekli değişiklikleri yapmaya ve görüşme sürecini kontrol etmeye dikkat edilmiştir. Görüşmede sorular konusuna göre gruplandırılarak belli bir sırayla sorulmuştur. Görüşmeci henüz sorulmamış bir sorunun cevabını önceki sorularda vermişse o soru tekrar sorulmamıştır. Görüşmecilerin görüşlerini rahat bir şekilde aktarabilmeleri için görüşmeler sakin ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Sorular günlük konuşma dilinde sorulmuştur. Görüşmecilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme sırasında anlaşılmayan, cevabı verilmeyen ya da geçiştirilen sorular farklı şekillerde katılımcılara yeniden sorulmuştur. Ayrıca görüşmenin gidişatına göre verilen cevaplara bağlı olarak konunun aydınlatılması ve genişletilmesi için yeni sorular eklenerek esneklik sağlanmıştır. Her bir görüşme 40 ila 60 dakikalık bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmelerin toplam süresi yaklaşık olarak 1500 dakikadır.

Araştırmamızda elde edilen verilerin çözümlenmesi için ilk olarak görüşme kayıtları dinlenerek kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan kısımları tespit edilmiş ve kodlamış, ardından kodlanan verileri belirli kategoriler altında toplayarak temalar oluşturulmuş, sonrasında ise görüşme metinleri içerik analizi yoluyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE

MİLLİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE YAYGIN DİN EĞİTİMİ

Ülkelerin ekonomik ve sosyal düzeylerinin gelişmişliğini belirleyen etkenlerin başında, eğitim sistemlerinin toplumun yapısına, ihtiyaçlarına ve çağın gereksinimlerine uygun olarak dizayn edilmesi gelmektedir. Bu bağlamda değişik zaman dilimlerinde eğitim sistemiyle ilgili yapılan reformların yansımaları, sadece belli bir zamanda belli bir kesimden ziyade toplumun genel yapısında önemli sonuçlara yol açmaktadır.

Okul öncesi eğitimden orta öğretimin sonuna kadar geçen zaman diliminde müfredat bütünlüğünün muhataba göre belirlenip belirlenmemesi, eğitim sistemlerinin kalitesini ve işlevselliğini belirleyen önemli faktörler arasında sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında kısa sürede yapılan reformlar, örgün eğitim sistemine göre kendi programlarını oluşturan yaygın eğitim kurumlarında bazı sıkıntıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu bağlamda, yaygın eğitim kurumlarından biri olan Kur'an kursları ve bu kurslarda uygulanan hafızlık programı, öğrenci kaynağı açısından örgün eğitimle iç içedir. Dolayısıyla ülkemizdeki hafızlık müessesesinin işleyişini anlamak ve bu konuda değerlendirmede bulunmak için yakın tarihimizde gerçekleştirilen eğitim reformlarına kısaca değinmemiz gerekmektedir. Bu sayede hafızlığa yönelik tutum ve değerlendirmelerin nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiğini daha net bir şekilde görmemiz mümkün olacaktır.

I. 1997 Yılı Öncesinde Eğitim, Din Dersleri ve Kur'an Kursları

A. Temel Eğitim ve Din Dersleri

3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır. Bu dönemlerde eğitim sistemimizde yapılan yeni düzenlemelerle birlikte daha önce altı yıl olan

ilköğretim süresi beş yıla indirilmiştir. 1926 yılında daha önce hazırlanmış olan ilkokul programı gözden geçirilerek uygulamaya konulmuştur. 1936, 1948, 1962 ve 1968 yıllarında programlarda altı defa yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Yapılandırmalarda genel anlamda ilkokul programlarındaki derslerin bir bütün olarak ele alındığı dikkat çekmektedir (Cicioğlu, 1985:140; Tazebay, 2000:34-86; Gözütok, 2003:613; Fer, 2005:3-10).

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitim Sistemi yeni baştan ele alınmıştır. Bu kanunun 18. maddesinde Türk Milli Eğitim Sistemi örgün ve yaygın eğitimden oluştuğu belirlenmiştir. Kanunun 7 ve 22. maddelerinde 1983'te çıkan 2842 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile temel eğitime "İlköğretim" denilmiştir. "İlköğretim, 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğrenimini kapsar" şeklinde yapılan değişiklik ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 3'üncü maddesi 1983'te çıkan 2917 sayılı kanunla yapılan "mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar..." şeklindeki değişiklik ile, ilköğretim, 6-14 yaşlarındaki çocuklara zorunlu kılınmıştır (MEB, 1961:madde: 3; MEB, 1973:madde: 7, 18, 22.)

Ancak, 2917 sayılı kanuna "Ortaokullar, planlı bir şekilde ve yeterli düzeyde yurt sathına yaygınlaştırıldıktan sonra, kanunla ayrıca belirleninceye kadar, ilköğretimin sadece ilkokul bölümü mecburidir." şeklinde geçici bir madde (madde 9) konularak ilköğretimin sadece ilkokul kısmı zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. 1997 yılında söz konusu geçici madde 16 Temmuz 1997 tarih ve 4306 sayılı kanunla "İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir" şeklinde değiştirilmiştir (MEB, 1961: madde: 9).

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan ilkokul programlarında din dersi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler neticesinde din dersi, ilkokul programlarında "Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri" adı ile 1'inci sınıf hariç tüm sınıflarda ikişer saat (Cicioğlu, 1985:94), ortaokulların 1 ve 2'nci sınıflarında "Din Bilgisi" adıyla birer saat yer verilmiştir (Yücel, 1994:166). Ancak kısa süre sonra devrimci anlayışın yavaş yavaş oturmasıyla devlet okullarında din

derslerinin uygun olmayacağı kanaatine varılmıştır. Bu bağlamda Din dersi, 1924 yılından sonra lise programından (Parmaksızoğlu, 1966:16), 1927 yılında yapılan ek düzenleme ile ortaokullardan kaldırılmıştır (Yücel, 1994:173). 1930 yılında Din dersinin sadece 5'inci sınıf öğrencilerine isteğe bağlı olarak belirli gün ve saatlerde okutulacağı kararlaştırılmış olsa da, Din dersi 1931 yılında ilkokul ve öğretmen okullarından (Öcal, 2011:454), 1939 yılından itibaren ise köy ilkokulları programından çıkarılmıştır (Akyüz, 1978:279).Yapılan düzenlemeler neticesinde programda yer alan “Din Dersi”, on beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde kademeli olarak ilk ve orta öğretim programlarından tamamen kaldırılmıştır (Kaymakcan, 2006:23; Koç, 2000:291)

1950'li yıllara yaklaşıldığında ülkede yaşanan ahlaki çöküş ve dini bilgi yetersizliğinin ciddi şekilde hissedilmesi, okullarda Kur'an-ı Kerim ve Din Dersi'nin yeniden programa dahil edilmesini gündeme getirmiştir (Zengin, 2011:14). Bu amaçla 19 Şubat 1948'de 4 ve 5'inci sınıflara Din bilgisi dersinin program ve ders saatleri dışında isteğe bağlı konulması kararlaştırılmış (Cebeci, 2005:153), söz konusu ders ile ilgili kitap yazılması gerekçe gösterilerek derslerin başlaması bir yıl gecikmiştir. (Öcal, 2011:460; Ayhan, 2014:137). 1956 yılında ortaokulların 1 ve 2'nci sınıflarında, 1967–68 eğitim-öğretim yılından itibaren lise ve dengi okulların 1 ve 2'nci sınıflarında, 1976–77 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokul 3'üncü sınıflarla birlikte lise ve dengi okulların 3'üncü sınıflarında da yaygınlaştırılmıştır (Cebeci, 2005:152-155).

1982–83 Eğitim-öğretim yılına kadar ilkokul 4'üncü sınıftan lise son sınıf kadar isteğe bağlı Dini bilgiler dersinin okutulması sürdürülmüştür. Otuz yıl boyunca devam eden isteğe bağlı din dersi, 1980 askeri müdahalesinden sonra ilk ve orta öğretim kurumlarında Din ve Ahlak dersinin zorunlu olarak okutulması uzun tartışmalar sonucunda karar altına alınmıştır (Altaş, 2014:201; Cebeci, 2005:156; Turan, 2013:245).

Bütün bu tartışmalar sonucunda 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesinden itibaren, 24'üncü maddenin gereği olarak “Din Kültürü” daha önce okutulan “Ahlak Bilgisi” dersiyle birleştirilerek “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” (DKAB)

adını almış, ilkokul 4 ve 5'inci sınıflar ile ortaokul 1, 2 ve 3'üncü sınıflarında haftada ikişer saat, lise 1, 2 ve 3'üncü sınıflarında ise birer saatlik zorunlu olarak okutulan dersler haline getirilmiştir (Öcal, 2011:465-469).

B. Kur'an Kursları ve Hafızlık

Örgün eğitim kurumlarında yaşanan inişli çıkışlı sürecin bir benzeri de yaygın eğitim kurumlarından biri olan Kur'an kurslarında yaşanmıştır. 1919-1946 yılları arasındaki dönem, Kur'an kursları ve Hafızlık eğitimi açısından pek parlak sayılabilecek bir dönem değildir (Koç, 2014:380).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin tek elden verilmesi amaçlanmış ve ülkedeki bütün eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir. Takip eden günlerde Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan bir genelge ile bütün medreseler kapatılmıştır (Koç, 2014:379). Aynı tarihte Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin ilga edilerek Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte Türkiye'de din eğitimi ve din hizmetlerinin düzenlenmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Çıkarılan kanun gereği yaygın din eğitiminin takibi Diyanet İşleri Reisliği'ne verilirken, bu alanda eğitim verecek görevlilerin yetiştirilmesi ve bu amaçla açılacak kurumların idaresi ve takibi Maarif Vekâleti'ne verilmiştir (Gözyayın, 2009:25; Öcal, 2011:513-514; Ayhan, 2014:457).

Yapılan bu çalışmayla din eğitimi alanında eğitim-öğretim faaliyetleri yasa kapsamında teminat altına alınırken, müfredatla alakalı problemler neticesinde eğitim ve öğretim sekteye uğramıştır. Çeşitli sebeplerden dolayı İmam Hatip Mektepleri 1930'da (Ayhan, 2014:55), Darülfünun İlahiyat Fakültesi de 1933'te kapatılınca (Öcal, 2011:384; Ayhan, 2014:68) Kur'an öğrenimi yapan tek kurum Kur'an kursları kalmıştır (Koç, 2014:380). Bunun üzerine Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde yurdun çeşitli yerlerinde Daru'l- Huffaz adı altında Kur'an kursları açma girişiminde bulunulmuşsa da, bu durumun Tevhid-i Tedrisat Kanununa uygun olup olmadığı Diyanet İşleri Reisliği ile Maarif Vekâleti arasında ihtilaf mevzuu olmuştur (Ayhan, 2014:457).

1930 yılına gelindiğinde Maarif Vekaletine bağılı dini eğitim veren kurumların kapatılması neticesinde din görevlisi yetiştirecek hiçbir kurumun kalmaması, resmi niteliğı olan Hıfz Dershaneleri'nin açılmasını zaruri hale getirmiştir. Her geçen gün artan din görevlisi ihtiyacını Hıfz Dershaneleri karşılayamayınca 1940'lı yıllarda çözüm olarak İmam Hatip Kursları'nın açılmasına karar verilmiştir (Zengin, 2011:5-6).

Çok partili döneme geçildikten sonra Kur'an eğitimi için ikinci dönem başlamıştır (Zengin, 2011:15). 1948 yılında açılan on aylık kurslarla birlikte din eğitimi alanında yeniden bir canlanma başlamıştır. Özellikle 1965 yılında Diyanet işleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu'nun çıkartılması ve buna dayanarak Kur'an kurslarıyla ilgili yönetmenlik, yönerge vb. yasal düzenlemelerin yapılması ile gelişim sağlam bir temele oturtulmuştur. Merkez Araştırma ve Geliştirme Kurulu tarafından hazırlanan raporda, kurslarla ilgili alınan kararların uygulamaya konulması, önce 2 Haziran 1965 tarih ve 12038 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (DİB, 1965) ve ardından 17 Eylül 1971 tarihli ve 13989 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kur'an Kursları Yönetmeliğı'nin hazırlanmasından sonra mümkün olabilmıştır (DİB, 1971).

Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak yapılan çalışma sonucu hazırlanan yönetmelikte, Kur'an kurslarının amacı belirlenmiş; bu amaçlar, Kur'an'ın aslına uygun okunmasını sağlamak, ezberletmek, mealini okutmak ve ibadetlerle ilgili dua metin ve anlamlarını öğretmek şeklinde düzenlenmiştir. Bunun yanında İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını öğretmek de bu amaçlar arasında sayılmıştır (Zengin, 2011:19).

Yapılan bu düzenlemeler, Kur'an kurslarına olumlu şekilde yansımış; 1980-81 öğretim yılında ülke genelindeki Kur'an kursu sayısı 2.610'a, öğrenci sayısı ise 67.816'ya ulaşmıştır. Takip eden yıllarda iyi bir ivme yakalayan kurslar; 1989-90 öğretim yılına gelindiğinde kurs sayısı olarak 4.714'e, öğrenci sayısı ise 165.416'ya ulaşmıştır (DİB, 1990b:66-68). Zorunlu sekiz yıllık eğitimin

yürürlüğe girmesinden önceki dönemde ise kurs sayısı 6.514, öğrenci sayısı 180.000 olarak o zamana kadarki en yüksek sayıya ulaşmıştır (DİB, 1997:105.)

1990 ve 2000 yıllarında yürürlüğe giren yönetmelikler (DİB, 1990a; DİB, 2000) ve bu yönetmeliklere dayanılarak hazırlanan “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları Yönergesi” Kur’an kurslarının hukuki dayanaklarını kuvvetlendiren resmi metinler olmuştur. Yapılan yönetmeliklerle yaygın din eğitimi hizmetleri daha da geliştirilmiş, Akşam Kursları ile yaz tatillerinde çocukların katılabileceği Yaz Kur’an Kursları’nın açılmasına, ayrıca kurs açılmayan yerlerde camilerde Kur’an öğretimine imkân sağlanmıştır. 1980 sonrasında Kur’an kurslarındaki öğrenci artışı ve yeni kursların açılması 28 Şubat sürecine kadar devam etmiştir.

II. 1997 Yılından 2012 Yılına; Eğitim, Din Dersleri ve Kur’an Kursları

A. Temel Eğitim ve Din Dersleri

Onuncu milli eğitim şurası ile on 5’inci milli eğitim şurasına kadar geçen zaman diliminde, üzerinde görüşülen önemli konulardan biri de “Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim” modeli olmuştur (Öcal, 2011:321). Bu modelin uygulamaya koyulmasına yönelik çalışmaları fiili olarak başbakanlığına Mesut YILMAZ’ın yaptığı 55’inci. Hükümet başlatmıştır. Bu amaçla, 55’inci Hükümet tarafından, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim yasa tasarısı hazırlanmış, görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulmuştur.

“Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim Yasası” 24 Mart 1988 tarih ve 3418 sayılı kanunda değişiklik yapılması ile 18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş, 1997-98 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 1997). 4306 Sayılı Kanun ile; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9’uncu maddesi ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 23’üncü maddesi “ilköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir.” şeklinde değiştirilmiştir. Zorunlu temel eğitimin 8 yıla

çıkarılmasıyla birlikte ilkokul programı (1-5 sınıflar) ve ortaokul programı (6-8 sınıflar) birleştirilerek sekiz yıllık ilköğretim programı oluşturulmuştur.

Hükümet programlarındaki eğitimle ilgili bölümlere baktığımızda 1997-99 yılları arasındaki 55'inci hükümet döneminde; eğitimde fırsat ve olanak eşitliğine vurgu yapılması, sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretimin (temel eğitim) uygulamaya konulacağı, Anayasanın 24'üncü maddesinde yer alan, din ve ahlak eğitiminin devletin gözetimi ve denetimi altında yapılması öngörüldüğünden zorunlu "Din Kültürü ve Ahlak Öğretimine" devam edileceği, bunun dışındaki din eğitim ve öğretiminden Diyanet İşleri Başkanlığının sorumlu olacağı yer almaktadır.

Zorunlu sekiz yıllık ilköğretim programı uygulamasının başlamasıyla (Resmi Gazete, 1997), 2000 yılı sonrasında DKAB dersi programı ciddi bir dönüşüm geçirmiş, yeni program gelişen pedagojik yaklaşımlar doğrultusunda 19 Eylül 2000 tarih ve 373 sayılı karar ile kabul edilerek 2001-2002 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur (MEB, 2000:911).

2004 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı tarafından başlatılan program geliştirme çalışmaları neticesinde 2006 yılında yapılandırmacı yaklaşım temel alınmıştır (Arslan, 2007:45). Bu yaklaşım ile hazırlanan ilköğretim DKAB dersi öğretim programı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 28 Aralık 2006 tarih ve 410 sayılı kararı ile 2007-2008 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulmuştur (Zengin, 2011:68). Programda; öğrencilerin kendi istekleri ile derse katılacağı, bu sayede öğrendiklerinin kalıcı hale dönüşeceği düşünülmüştür. Ayrıca; alternatif ölçme, değerlendirme, yöntem ve tekniklerinden istifade edilerek hazırlanan program, DKAB ders kitapları için oldukça önemli bulunmuştur (Zengin, 2010:158).

2010 yılında ilköğretim ve ortaöğretim programlarında yapılan değişiklikler neticesinde gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgiler ön planda tutulmuş, dinlerin asıl kaynaklarından öğrenilmesi amaçlanmıştır. İlköğretim DKAB öğretim programı "inanç, ibadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve yorumu, ahlak, din ve kültür", Ortaöğretim DKAB

öğretim programı ise “inanç, ibadet, Hz. Muhammed, vahiy ve akıl, ahlak ve değerler, din ve laiklik, din kültürü ve medeniyet” olmak üzere her iki program yeniden yapılandırılmıştır (MEB DÖGM, 2010a:9-13). Programda öne çıkan hususlardan biri de mezhepler üstü bir yaklaşım benimsenerek hazırlanmış olmasıdır. Bu sayede öğrencilerin hem ülkemizdeki dinî yaklaşımları hem de yaşayan dünya dinlerini objektif bir bakış açısıyla öğrenmeleri amaçlanmıştır (Yürük, 2013:124). Bu bağlamda İslam dini ve kültürünün zenginliklerinin yanında günümüzde dünya çapında yaygın olarak müntesibi bulunan Yahudilik, Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm, Taoizm ve Şintoizm dinlerinin inanç öğretilerine yer verilmiştir. Programa son zamanlarda ciddi şekilde gündeme gelen Aleviliğin de dahil edilmesi hoşgörü açısından iyi ve olumlu bir gelişme görülmektedir. Ayrıca içeriklerle alakalı yapılan yeni düzenlemelerde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının etkisi ciddi öneme sahiptir (Bahçekapılı, 2013:47; Turan, 2013:297).

B. Kur'an Kursları ve Hafızlık

28 Şubat sürecinde örgün eğitim alanında yaşanan sıkıntıların benzeri yaygın eğitim kurumlarından biri olan Kur'an kurslarında da belirgin şekilde yaşanmıştır (Koç, 2014:381). Milli Güvenlik Kurulu bildirgesinin 3'üncü maddesinin b fıkrasında “Sadece sekiz yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının denetimi Millî Eğitim Bakanlığı'nca yapılmalıdır” ibaresi söz konusu sürecin nelere gebe olduğunu az çok göstermektedir.

1999 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22 Temmuz 1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3'üncü madde ile Kur'an öğretimi konusunda geçmişe benzer bir uygulama ortaya konmak istenmiştir. Söz konusu 4415 sayılı Kanun'un 1'inci maddesiyle eklenen ek 3'üncü maddesi “ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri dışında Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca

Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5'inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an kursları açılır. Kur'an kurslarının açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir" (Ek:22/7/1999-4415/1 md.) ile uzun süreli Kur'an kurslarına ancak ilköğretimden mezun olan öğrenciler kayıt yaptıracağı kanunla belirlenmiştir (Korkmaz, 2013:371).

3 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelik (DİB, 2000) ve bu yönetmeliğe bağlı olarak hazırlanan yönergeye göre de yaş sınırlaması Diyanet İşleri Başkanlığı'nın programına dahil edilmiştir.

Kur'an kursları 1996-97 öğretim yılından itibaren kurum, öğretici ve öğrenci sayılarında bir düşüş eğilimine girmiştir. Sekiz yıllık kesintisiz eğitimin yürürlüğe girmesiyle mevcut Kur'an kursu sayısı 5.241'e, öğrenci sayısı 108.642'ye düşmüş (Koç, 2000:499), Kurs ve öğrenci sayılarındaki bu düşüşler, doğrudan ya da dolaylı olarak bu kurumla bağlantısı olan herkesi etkilemiştir (Cebeci, 2005:221). Ortaya çıkan olumsuz tablo neticesinde yeni arayışlar içerisine girilmiş, geleneksel eğitim anlayışı merkeze alınarak modern imkânlardan istifade edilmeye çalışılmıştır (Koç, 2014:381).

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasaının yürürlüğe girmesiyle birlikte imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmıştır. O ana kadar ilköğretim birinci kademe sonrasında Kur'an kurslarına gitme imkânına sahip olan 11-12 yaş arası öğrenci gurubu, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasından sonra 14-15 yaş sonrasında Kur'an kursuna gitmek zorunda bırakılmış, bunun sonucunda Kur'an kurslarına olan ilgi azalmıştır (Cebeci, 2005:156; Öcal, 2011:521; Koç, 2014:396).

Yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmak maksadıyla 24 Kasım 2003 tarih ve 25299 sayılı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları

Yönetmeliğinde bazı değişiklikler yapılmak istenmiştir. Yapılmak istenen bu düzenlemenin temel amacı; kursların açılmasını kolaylaştırmak ve daha etkin hale getirmektir. Ancak yapılan itirazlar ve iptal girişimi üzerine başkanlık 10 Aralık 2003 tarihinde bir basın açıklaması yaparak yeni düzenlemeyi geri çekmiştir (Zengin, 2011:20).

2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an kurslarındaki din eğitimi ve öğretimi daha nitelikli hale getirmek için bir dizi program çalışmaları yapılmıştır. Bunlardan ilki, aynı yıl içerisinde hazırlanan "Temel Öğretim Programı"dır. Bu kapsamda; itikat, ibadet, siyer ve ahlak konuları için de özel bir program hazırlanmış, programın hazırlanma aşamasında ilahiyat alanındaki uzmanlardan, eğitim bilimi ve din eğitimi alanındaki uzmanlardan ve çağdaş program geliştirme yaklaşımlarından istifade edilmiştir. Takip eden süreçte temel eğitim dışında destek almak isteyen öğrenciler için "Ek Öğretim Programı" hazırlanmıştır. Ek öğretim programı, uzun süreli programlara katılamayan ya da katıldığı hâlde sürecin uzun olması sebebiyle kursu tamamlayamayan öğrenciler için yardımcı program mantığında belli esaslara göre düzenlenmiştir (Koç, 2014:386)

Postmodern darbe etkilerinin azalmasıyla din eğitimi ve öğretimi açısından olumlu gelişmeler yaşanmış, halkın Kur'an kurslarına ve hafızlık müessesesine ilgisi yeniden artmaya başlamıştır (Korkmaz, 2013:371). 2004 yılından itibaren hafızlık belgesi alan öğrencilerin sayısına baktığımızda 2004'te 1.554, 2005'te 1.708, 2006'da 1.826, 2007'de 2.074, 2008'de 2.364, 2009'da 2.985, 2010'da 3.511, 2011'de 4.215, 2012'de 4.766, 2013'de 5.105 şeklinde olan düzenli artışın bu durumu net bir şekilde ortaya koyduğunu görmekteyiz (DİB, 2013).

19 Mart 2010 ve 27526 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Anayasa Mahkemesi Kararı ile 633 sayılı Kanunun Ek 3'üncü maddesi ile geçici 13'üncü maddesinin 6'ncı fıkrasının son cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır. Söz konusu maddeler yürürlükten kaldırıldıktan sonra yaş problemi ortadan kalkmış, ister ilkokul öncesinde, isterse örgün eğitime devam eden öğrencilerin Kur'an kursuna

kayıt yaptırmalarında herhangi yasal bir engel kalmamıştır (Remi Gazete, 2010:27526).

III. 2012 Yılından Bugüne Eğitim, Din Dersleri ve Kur'an Kursları

A. Temel Eğitim ve Din Dersleri

2010 yılında yapılan milli eğitim şurasında alınan tavsiye kararlar neticesinde 12 yıllık zorunlu eğitim yasası 11 Nisan 2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6287 sayılı kanun ile 18 Ağustos 1997 gün ve 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına son verilmiş ve 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir. Düzenlemeyle birlikte eğitim kademelere bölünmüş, birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul, ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul ve üçüncü kademe 4 yıl süreli lise olarak yapılandırılmış, böylece kademeler arası yatay ve dikey geçişlere imkân tanınmıştır. Yapılan değişiklik ile ilköğretim çağı 6-13 yaş olarak değiştirilmiş ve eylül ayı sonu itibarıyla 5 yaşını doldurmuş, 6 yaşına girmiş çocukların ilköğretime başlamasına imkân tanınarak erken yaşta eğitime başlayan bireyin bir yıl erken hayata adım atması sağlanmıştır. (MEB, 2012a:madde: 3, 22, 24). Kamuoyunda 4+4+4 eğitim reformu olarak bilinen bu kanun ile eğitim sisteminde büyük bir değişiklik yapılmış, düzenlemede "kesintisiz eğitim" vurgusu kaldırılarak ilkokul 4'üncü sınıfı tamamlayan çocuklar için imam hatip ortaokulları ve ya ortaokullar öğrencinin tercihine bırakılmış, mezuniyet diploması ise lise sonuna bırakılmıştır (MEB, 2012b:17)

On İki Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle din eğitimi alanında önemli yenilikler yapılmış, 1982'den beri zorunlu olarak ilköğretim 4'üncü sınıftan başlayarak lise son sınıfa kadar okutulan DKAB dersi yanında din eğitimi ile ilgili yeni dersler öğretim programlarına dâhil edilmiştir (Korkmaz, 2013:375). İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 9'uncu maddesi gereği yeni seçmeli din dersleri ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in hayatı ve temel dinî bilgiler dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak yerleştirilmiştir (MEB, 2012a:madde: 9).

Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in hayatı ve Temel Dini Bilgiler” dersleri “din, ahlak ve değerler” alanı içerisinde yer almaktadır. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 2012 tarih ve 124 sayılı kararıyla yürürlüğe giren “İlköğretim kurumları haftalık ders çizelgesi” ile ortaokul 5, 6, 7 ve 8'inci sınıflarda seçmeli olmak üzere Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in hayatı ve temel dinî bilgiler dersi haftada iki saati okutulmaktadır. Derslerden Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı 4 kez, temel dinî bilgiler dersinin ise 2 kez seçilebileceği belirtilmiştir. Liselerin 9, 10, 11 ve 12'nci sınıflarında da benzer uygulama geçerlidir. Bu sayede söz konusu seçmeli derslerin ortaokul birinci sınıftan başlanarak lise son sınıfa kadar farklı sınıf düzeylerinde seçilmelerine olanak sağlanmıştır. Ortaokullarda isteğe bağlı olarak okutulan bu dersler, imam hatip ortaokullarında zorunlu olarak okutulmaktadır (Bahçekapılı, 2013:192; Ayhan, 2014:485).

Seçmeli dersleri içerik olarak değerlendirdiğimizde, Kur'an-ı Kerim dersinin ortaokul, imam hatip ortaokulu ve ortaöğretimlerdeki öğretim programının iki temel öğrenme alanının bulunduğunu görmekteyiz. “Kur'an-ı Kerim ve mesajı” ve “Kur'an-ı okuma ve ezberleme” olarak belirlenen bu iki başlık altında öğrencilerin; Kur'an-ı okuma gerekçesini öğrenmesi, Kur'an sevgisini kazanması, Kur'an-ı doğru ve güzel okumanın önemini kavraması, Kur'an-ın İslam dinindeki yeri bilmesi, Mekki ve Medeni surelerin temel özelliklerini kavrayarak Kur'an-ın anlaşılmasına yönelik bilinmesi gereken ilkelere vakıf olması gibi temel kazanımlar bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in hayatı dersinde yapısal açıdan köklü bir değişime gidilerek tematik yaklaşım esasına göre program tasarımı oluşturulmuştur. Programda; Hz. Peygamber'in hayatının tarihî süreci, insani ve peygamberlik yönüyle öne çıkan özellikleri, günlük hayattaki yaşam tarzı, sosyal hayattaki ilişkileri, ailesi ile yakın ve uzak akrabalarıyla olan bağı ve toplumdaki farklı kesimlerle olan iletişimi tematik olarak sunulmuştur. Temel dinî bilgiler dersinde ise dersin öğretim programı üniteler üzerinden oluşturulmuştur. Altışar üniteye oluşan İslam I ve II (Temel Dini Bilgiler Kitabı) kitabının; inanç, ibadet ve ahlaka yönelik bir kısım konularının ilk ve ortaöğretim DKAB programlarıyla örtüştüğü gözükmektedir. Ayrıca ortaokul temel dinî bilgiler öğretim programındaki üniteler hem kendi içerisinde hem de

ortaöğretim öğretim programındaki ünitelerle içerik, kazanım ve açıklamalar yönüyle tekrar ettiği görülmektedir (Bahçekapılı, 2013:53-66).

Bu düzenlemeyle birlikte 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ortaokulların 5'inci sınıfına 1.193.993 öğrenci kayıt yaptırmış, bu öğrencilerden 647.349'u Kur'an-ı Kerim dersini, 426.836'sı Hz. Muhammed'in hayatını, 212.134'ü ise temel dinî bilgiler dersini seçmiştir. Aynı öğretim yılında liselerin 9'uncu sınıfına 1.318.260 kayıt yaptırmış bu öğrencilerden 573.362'si Hz. Muhammed'in Hayatı'nı, 431.610'u temel dinî bilgiler dersini, 385.101'i ise Kur'an-ı Kerim dersini seçmiştir (MEB, 2013:117, 206).

B. Kur'an Kursları ve Hafızlık

Diyanet İşleri Başkanlığı en son 7 Nisan 2012 tarih ve 28257 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği ve bu yönetmeliğe dayanılarak hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönergesi" yürürlükte olup, en son düzenlemeler bu yönetmelik ve yönergede yapılmıştır (DİB, 2012)

Yapılan düzenlemeyle ders programı yeniden ele alınmış, haftanın altıncı günü eğitime dâhil edilmiştir. Kurslarda yapılan eğitim faaliyetinde e-eğitim kullanılabilceği maddesi (DİB, 2012:madde 15) konularak çağın gereği olan ve pek çok eğitim kurumunun faydalandığı teknolojik araçların eğitimde kullanımı teşvik edilmiştir. Ayrıca hafızlık programına ek olarak verilen itikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerine saat bazında düzenlemeye gidilerek içerik anlamında da ciddi düzenlemeler yapılmıştır.

7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı yeni yönetmelikte dikkat çeken hususlardan bir diğeri de, Kur'an kurslarında verilen eğitim için "Kur'an Eğitimi ve Öğretimi" ifadesinin kullanılmasıdır. Bununla birlikte yeni faaliyet alanları; Kur'an-ı Kerimi usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek, tecvit, tashih-i huruf ve talim gibi Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek, ibadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek, hafızlık yaptırmak, Kur'an-ı

Kerim'in anlaşılmasını sağlamak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber'in hayatı ve örnek ahlaki hakkında bilgiler vermek ve dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek şeklinde belirlenmiştir (DİB, 2012:madde13)

Hizmet ve kaliteyi artırmak amacıyla başkanlık, Kur'an kurslarının öğrenci sayısını, verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşullarını dikkate alarak Kur'an Kurslarını; A grubu, B grubu, C grubu ve D grubu olarak tasnif etmiştir. Tasnife ilişkin usul ve esaslar ile kurs binalarına ilişkin teknik şartların, Başkanlık tarafından yayımlanacak yeni yönerge ile belirleneceği ifade edilmiş, Kurslarda sınıf açma mevcudunun minimum düzeyde; yüzünden okuyanlar için 12, hafızlığa çalışanlar için ise 8 öğrenci olması esası getirilmiştir. Ancak hafızlığa çalışan öğrenciler 5'in altına düşmesi hâlinde müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile ilgili dönemde eğitim-öğretime devam edilebilme kolaylığı getirilmiştir. (DİB, 2012:madde 12, 17)

Bunun yanında iâşe ve ibate giderlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karşılanacağı yeni düzenlemede belirtilmiş, 2014 yılından itibaren de kurslara ödenek gönderilmeye başlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölüm, Kur'an kurslarında görev yapan öğreticilerin söz konusu temalarla ilgili görüş ve değerlendirmelerini içermektedir.

I. Öğrenci Kaynağı, Niteliği, Avantajları ve Dezavantajları

Bu başlıkta, her üç dönemde ayrı ayrı olmak üzere Kur'an kurslarının öğrenci kaynağı, öğrencilerin niteliği, avantajları ve dezavantajları ele alınmıştır.

A. 1997 Öncesi Dönem

1. Öğrenci Kaynağı

Katılımcıların tamamı, birinci dönemde öğrenci bulmada herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını, farklı kabiliyetteki öğrencilerin kursa geldiğini ve bu durumdan oldukça memnun olduklarını ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde hafızlık eğitiminin buldukları bölgede kültürel bir karşılığının bulunduğunu ifade etmektedir. Kur'an kurslarının birinci dönemde öğrenci kaynağı açısından altın çağını yaşadığını söyleyen K1, kursa gelen öğrencilerin neredeyse tamamının hafız olduğunu, ancak hafızlık konusunda yeterli bilgilendirilme yapılmadığı için öğrencilerin hafızlıklarını devam ettiremediklerini itiraf etmektedir: *“Hafızlık öğrencisi kapsamında kalifiye elamana ulaşmak mümkündü. İlk beş yılı bitiren öğrenci, ailesinin tavsiyesi ile hafızlığa yönlendiriliyor ve sonu ne olursa olsun, istisnai durumlar hariç hafızlık yapıyordu. Bu da öğrencinin yaş olarak küçük olması ve zamanın günümüz sosyal etkenlerinden çok uzakta olması durumu hafızlığa elverişli kılıyordu. Yöreden yöreye değişiklik arz etse bile, o zamanlarda veliler bu işe gayet yatkındı. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nde hafızlık adeta dededen toruna miras gibi düşünülüyor, her şartta ve zorlukta yaptırılmak isteniyordu. Sonunda dünyalık kariyer olması, yüzdeler olarak büyük bir kesimin düşüncesinden uzaktaydı. Tamamen doğal bir durum olarak addediliyordu. Bu şartlarda hafızlıkta*

motivasyon zamanın getirdiği öğrenci-veli teslimiyetinden kaynaklı olacak ki, bir nevi babam istedi ben yaptım şeklinde cereyan ediyor ve bu üçgende eriyip gidiyordu. Arkadaşlar arasında muhabbette bile o dönemin motivasyondan bi haber işlediğini gözlemliyordum.”

K2, bu dönemde öğrenci kaynağında herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını, bu durumu öğrencilerin hafız olduktan sonra örgün eğitimde kaldıkları yerden devam edebilme imkânlarının bulunmasına bağladığını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci potansiyeli iyiydi. 5’inci sınıftan sonra ara verip tekrar kaldığı yerden devam etme imkânı olduğu için, hem sayı fazla, hem de her çeşit öğrenci söz konusuydu. Yani hem çok zeki öğrenciler gelebiliyor, hem de vasat öğrenciler söz konusuydu. Veli o dönemde sadece çocuğunu gönderiyordu, bütün sorumluluk hocaya aitti. Amaç sadece hafızlık yapmasıydı, öğrencinin de başka alternatifi yoktu.”*

K4, birinci dönemin öğrenci kaynağı açısından oldukça verimli olduğunu, buna bağlı olarak dönem başında kontenjanların tamamen dolduğunu ve hafız olma noktasında öğrencilerden olumlu sonuçlar aldıklarını ifade etmektedir: *“O dönem en çok beğendiğimiz ve de en çok verim aldığımız dönemdi. Öğrenci 5’inci sınıfı bitirdiğinde Kur’an kursunu çok rahat seçebiliyordu. Velilerin de yoğun bir talebi vardı. Bizim Kur’an kursu açısından olaya baktığımızda senede 100-120 öğrenci alırdık ve bunların çoğu elimizde kalırdı. Hafızlığa başlayanların da en az üçte ikisi mezun olurdu. Bizim değerlendirmemize göre en verimli dönem bu dönemdi.”*

K7, bu dönemde öğrenci potansiyelinin oldukça fazla olduğunu, tam kapasite çalıştıklarını, hatta fazla öğrenci olduğundan hocaların sınıflarda yeterli düzeyde eğitim veremediklerini ifade etmektedir: *“O dönemdeki öğrenci potansiyeli çok daha farklı ve güzeldi. Yani o dönemde bizim burada 230 tane öğrencimiz vardı. Gündüzcü olmasına rağmen bir dönem 40 küsur tane hafız verdik. Samsun’dan Artvin’e kadar burası birinci geldi. Bizi geçen yoktu. Yani o şekilde kalite vardı öğrencide. Öğrencinin fazla olmasından dolayı dört beş hoca sabahtan ders dinlemeye başlayıp akşama kadar ders dinlemek devam ederdi.*

Veliler öğrenci göndermede duyarlıydılar, ancak takip noktasında yeterince alakadar olmuyorlardı.”

K12, bu dönemde yeterli imkânların bulunmamasına rağmen öğrenci kaynağında herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ve bu dönemin uzun yıllar devam ettiğini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci bulma açısından bir sıkıntımız yoktu. Bu dönem uzun yıllar devam etti. Gerçekten öğrenci kalitesi iyiydi. Kısıtlı imkânlar çerçevesinde olan bir dönemdi. Ama öğrenci sayısı yine çoktu, bir de profil yapı olarak öğrenci küçük yaşta olduğu için başarıya rahat bir şekilde gidilebiliyordu.”*

K13, bu dönemde kursların öğrenci bulmada sıkıntı yaşamadığını, velilerin çocuklarını hafız yapmada oldukça gayretli olduğunu, örgün eğitimde başarılı olsun veya olmasın her yapıdaki öğrencinin bu dönemde kursa geldiğini ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde ben yüzüne sınıfında görevliydim. O dönemlerde öğrenci sayısı açısından sıkıntı yaşamadık. Kursu tercih eden öğrencilerin velileri o dönemde çocuğum Kur’an kursuna gitsin diye düşünürdü. Genelde gelen öğrenciler okulda başarılı olurdu, bunun yanında okuma kapasitesi olmayan öğrenciler de vardı. Bu her dönemde böyle olmuştur.”*

K15, bu dönemde öğrencinin çok fazla olduğunu, bazı zamanlarda öğrenci alırken seçici davrandıklarını ifade etmektedir: *“O dönemde kendi kursumuz açısından öğrenci problemimiz hiç olmadı. Hatta kapasitenin üzerinde talep oluyordu. Öğrenciyi seçerek alıyorduk. 5’inci sınıftan sonra alınan öğrencilerden kaliteli hafızlar yetişiyordu. Bu dönemde hafızlığın bir itibarı vardı.”*

K17, bu dönemde velilerin hafızlık eğitimini kayıp zaman olarak görmediklerini, öğrencilerin kurstaki eğitimlerini tamamladıktan sonra örgün eğitime kaldıkları yerden devam ettiklerini, bu durumun Kur’an kursları açısından önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“5’inci sınıfı okuyan bir öğrenci üç sene Kur’an kursu okuduktan sonra istediği gibi ortaokula gidebiliyordu. İmam hatiplerinde orta kısımları olduğundan dolayı veliler çocuğu Kur’an kursuna vermekten yana hiçbir sıkıntıları yoktu. Çocuk Kur’an kursunda hafızlık yaptıktan sonra veli onu ister imam hatip orta okuluna isterse normal orta okula*

verebiliyordu. Bu döneme, öğrenci kalitesi yüksek bir dönem diyebiliriz. 5'inci sınıftan çıkan bir öğrenciye bir sayfa ders veriyorsun çocuk sadece o sayfayı düşünüyordu ve o dersini başarılı bir şekilde yapıyordu.”

K30, bu dönemde öğrenci kaynağında hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını, bu tabloyu, örgün eğitimde yürürlükte olan 5+3 eğitim sistemine borçlu olduklarını ifade etmektedir: *“Tabi o zaman en verimli dönem o dönemdi. Öğrenci sayısı ve kalite açısından ciddi şekilde iyiydi. Veli bilirdi ki 5'inci sınıftan sonra hafızlığa vereceğim. O dönemde yaşla ilgili çok problem yoktu. Öyle geliyor ki bana öğrenci orta okulu dışarıdan tamamladığı gibi 17 yaşına kadar da İmam Hatip lisesine kayıt olabiliirdi. O dönem, hem öğrenci bulma hem de kalite bulma yönünden en avantajlı dönemdi.”*

K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K14, K16, K18, K19, K20, K21, K22, K23: K24, K25, K26, K27, K28 ve K29 da diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, birinci dönemin öğrenci kaynağı açısından oldukça verimli olduğunu ifade etmektedirler.

2. Öğrencilerin Avantajları

Katılımcılar, birinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajların bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu avantajlar; öğrencilerin zamanlarını sürekli kursta geçirmesi, yaşlarının küçük olması, teknolojik araç-gereçlerin yaygın olmaması ve velilerin kursla irtibatının yüksek olması şeklindedir.

a. Zamanını Sürekli Kursta Geçirmesi

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde zamanlarının tümünü kursta geçiren öğrencilerin Kur'an eğitiminde önemli bir avantaj elde ettiklerini ifade etmektedirler.

K2, bu dönemde öğrencilerden yüksek verim aldıklarını, bu başarıyı öğrencilerin yirmi dört saatlik zaman dilimlerinin tamamını kursta geçirmelerine bağladıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci bütün zamanını kursta*

geçirmek zorundaydı. Dolayısıyla ders açısından çok problem olmuyordu. Genelde öğrenci yatılı olduğu için zamanını planlayıp düzenli ders yapabiliyordu...”

K17, bu dönemde sürekli kursta bulunan öğrencilerin hafızlık eğitimi yanında mesleki açıdan kendilerini geliştirme fırsatlarının bulunduğunu ifade etmektedir: *“Bu döneminin avantajları zamanının tamamını Kur’an kursunda geçiriyor olması. Öğrencinin zaman açısından da bir sıkıntısı yoktu. Öğrenciler, zaman zaman hutbe, mevlit ve ilahi okuma, vakit namazlarını kıldırma gibi mesleki açıdan kendini geliştirecek faaliyetlerde bulunuyordu.”*

K23, öğrencilerin bu dönemde zamanlarının tamamını kurs içerisinde geçirmesinin Kur’an eğitimi açısından oldukça avantajlı bir durumda olduğunu, ancak örgün eğitime ara verdiklerinden dolayı beş yıllık ilkökul döneminde öğrendikleri bilgilerin bir çoğunu unuttuklarını ifade etmektedir: *“Şu anda hafızlık o zaman göre daha avantajlı. Meslek ve imkân açısından. Tabi avantajları da vardı. Mesela, 5. sınıftan sonra bize geliyordu, istedikleri kadar zaman vardı. Fakat iki üç yıl ara vermek zorunda kalıyordu. Ancak beş yıllık temel eğitimde kazandıklarını unutuyordu.”*

b. Küçük Yaşta Kursta Gelmeleri

Katılımcıların büyük bir kısmı, bu dönemde kursta gelen öğrencilerin küçük yaşta olduğunu ve bu durumu Kur’an-ı Kerimin ezberlenmesinde önemli bir avantaj olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

K3, bu dönemde öğrencilerin kursta küçük yaşta geldiklerini, buna bağlı olarak ergenlik problemleri yaşamadıklarını ve bu durumun hafızlık eğitimi için oldukça önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Öğrenci İlkokulu bitirince Kur’an kursuna geliyor yaşı itibariyle bu işi yapabilecek en güzel yaşta, ergenlik problemi yok. Dışarıdaki sosyal hayata daha girmemiş, aklını kurcalayacak çok fazla olumsuzluk bulunmuyor. Böyle öğrencileri iyi motive ederek iyi hafız yetiştirdik.”*

K6, küçük yaştaki öğrencilerin ezber yapmada oldukça başarılı olduğunu, bu durumu birinci dönemde yeterince tecrübe ettiklerini ifade etmektedir. Ayrıca küçük yaştaki öğrencilerin daha kolay ikna edilebildiğini söyleyen K6, ezberleme döneminde farklı hediyeler kullanarak başarıya ulaştıklarını vurgulamaktadır: *“Öğrencilerin farklı yapıda ve on yaş civarında olmaları sayfaları kolay ezberlemelerine imkân sağlıyordu. Bu sayede öğrenci hem ezberini kısa sürede yapıyor, aynı zamanda oyunda oynayabiliyordu. Bide öğrenciye hediye veriyorduk. O sayede çok kolay ezberliyordu. Ezber yapmakta zorlananlar bile ikna edildiklerinde ve ödüllendirildiğinde ezberlerini yapıyorlardı.”*

K8, bu dönemdeki öğrencilerin küçük yaşta olmasının ezber ve disiplin açısından oldukça önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Çocuk küçük yaşta olduğu için hafızlığı kolay yapıyordu. Ergenlik dönemine gelmemiş oluyordu hafızlığı güzel yapıyordu. O zaman öğrenci geliyordu ve daha kaliteli oluyordu. İmam hatiplerin orta kısmına gitmeyenler kursa geliyordu. Birde çocuk küçük yaşta olduğu için kontrol daha güzeldi.”*

K19, bu dönemde öğrencilerin yaşlarının küçük olduğunu, ergenlik problemlerinin henüz ortaya çıkmadığını, bu durumun hafızlık eğitimi için oldukça avantajlı bir durum olduğunu ifade etmektedir: *“Hafızlık buluş çağına ermeden bitmesi gereken bir şeydir. Buluş çağına erdikten sonra bir çocuğu hafızlık yaptırmak olağaniüstü bir şeydir. Biz bu işi yıllarca yapmaya çalıştık. Yaşı küçük olduğu için saygı fazlaydı bunun yanında aile terbiyesi vardı. Yaşının küçük olması kontrolü kolaylaştırıp disiplin altına alınmasında ciddi bir avantaj sağlıyordu.”*

K26, bu dönemde küçük yaşta kursa gelen öğrencilerin daha kolay yönlendirildiğini, ezberi kolay yaptıklarını, buna bağlı olarak kaliteli hafızların yetiştiğini ifade etmektedir: *“İlk dönemde yaşı küçük olan öğrenciler ahlaki davranışlarda ve eğitimde çok iyidiler. Çevreden pek etkilenmedikleri ve yaşının küçük olması, hızlı ezber yapması için avantaj oluşturuyordu. Aynı zamanda yaşı küçük olduğu için çoğu şeyin farkında değildi. Hafızlık konusunda kuvvetli hafız yetiştirme eskiden daha iyiydi, o zamanki hafızlar daha kaliteli oluyordu.”*

K5, K7, K9, K11, K12, K13, K20, K21, K22, K27 ve K30 da diğerkatılımcılar gibi Kur'an-ı Kerimin küçük yaşlarda daha kolay ve kalıcı olarak ezberlendiğini, bu durumu, hafızlık eğitiminde önemli bir avantaj olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

c. Teknolojik Araçların Az Oluşu

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde teknolojik araç-gereçlerin ve sosyal medyanın yaygın olmadığını, bu durumun hafızlık yapan öğrencilerin motivasyonları açısından oldukça önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedirler.

K2, bu dönemde öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyebilecek pek fazla araç-gerecin bulunmadığını, bu durumu hafızlık eğitiminde önemli bir avantaj olarak gördüğünü ifade etmektedir: “... *Genelde öğrenciye, yatılı olduğu için zamanını planlayıp düzenli ders yaptırılıyordu. Bir de çoğunun ilgisini dağıtacak teknolojik araç-gereç yoktu (bilgisayar, cep telefonu, tablet).*”

K10, bu dönemde öğrencilerin dikkatlerini dağıtacak araç-gerecin bulunmayışını önemli bir avantaj olarak gördüklerini, bu sayede öğrencileri daha kolay kontrol edebildiklerini ifade etmektedir: “... *Bu yaşlarda çocukların hafızlık yapması daha kolay oluyordu. O zamanlar teknolojik araçların bu denli yaygın olmayışı, öğrencileri daha kolay motive etmemiz ve dikkatlerini toplamamız adına önemli bir avantajdı.*”

K28, bu dönemde öğrencilerin sosyal çevresinin geniş olmadığını, motivasyonlarını olumsuz olarak etkileyebilecek pek fazla aktivitenin bulunmadığını ve ezber döneminde bu durumun avantajlarını büyük oranda gördüklerini ifade etmektedir: “*Günümüze oranla değerlendirirsek; internet, cep telefonu, sinema vb. araçların pek yaygın olmayışı öğrencinin derse olan ilgisini ve bağlılığını artırıyordu.*”

K18, K24, K25 ve K29 da diğerkatılımcılar gibi düşündüklerini, öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyebilecek araç ve gereçlerin bu dönemde pek yaygın olmamasının hafızlık eğitiminde önemli bir avantaj olduğunu, bu sayede öğrencileri daha kolay yönlendirdiklerini ve kısa sürede olumlu neticeler aldıklarını ifade etmektedirler.

d. Veli Motivasyonunun Yüksek Olması

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde velilerin çocuklarını sürekli takip etmelerinden memnun olduklarını, bu durumun hafızlık eğitimi için önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedirler.

K4, bu dönemde ki öğrencilerin avantajlarının oldukça fazla olduğunu, öğrenci velilerinin çocuklarını sürekli takip etmesini bu avantajlardan biri olarak değerlendirdiklerini ifade etmektedir: *“Yaşının küçük olması, velinin istekli olması, hocaların ilgili olması, kabiliyetli öğrencinin fazla olması, aynı zamanda küçük olduğu için bizlere karşı saygılı bir tutum sergileyebiliyor olması önemli avantajlar arasında sayılabilir.”*

K14, bu dönemde bazı velilerin çocukları üzerindeki etkilerinin yüksek olduğunu, bu sayede öğrencilerin kısa sürede hafız olduklarını ifade etmektedir: *“... Aileleri arkalarında duruyor ve hafızlığın olmazsa olmaz koşul olduğunu söylüyor ve de diretiyorlardı. Yüz bulamayan öğrenciler de hafızlıklarını tamamlıyorlardı. Hafızlık yapan öğrenciler başka hiçbir işle ilgilenmiyor sadece hafızlık yapıyordu.”*

3. Öğrencilerin Dezavantajları

Katılımcılar birinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu dezavantajlar; küçük yaşta öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi niçin ezberledikleri hususunda yeterli bilinçlendirmenin kendilerine yapılamaması ve bu öğrencilerin büyük bir kısmının kurslarda yatılı kaldığı için aile özlemi hissetmeleridir.

a. Öğrencilerin Bilinçsiz Olması

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde kurslarda okuyan öğrencilerin hangi amaçtan dolayı kursa geldiklerini, niçin hafızlık yaptıklarını bilmediklerini ifade etmektedir. Bu durumun önemli bir dezavantaj olduğunu vurgulayan katılımcılar, bundan dolayı öğrencileri ezber yaptırmada oldukça zorlandıklarını ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin hafızlık hususunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Bu durumun hafızlık eğitiminde önemli bir dezavantaj olduğuna değinen K1, bunun üstesinden gelebilmek için ailelerden destek aldıklarını vurgulamaktadır: *“Kısaca bahsedecek olursak bu işin maddi ve manevi yönünden bilinçsiz oluşları, kendi istekleri ile yapmıyor olmaları, eğitim modellerinin problemlili oluşu da ayrıca öğrenciyi olumsuz etkiliyordu. Bu dezavantajları da aşmak için velilerle istişarelerde buluyor ve eğitimde hoca - veli ikilisinden taviz vermeden çalışmamız gerektiğini ifade ediyorduk. Zaman zaman hocalarımızın birikimlerinden faydalanma adına istişarelerde bulunuyorduk. Bir de eski mezunlardan modeller getirerek, öğrencilerin bilinçlerinde hafızlığı netleştiriyorduk.”*

K5, bu dönemdeki öğrencilerin genellikle velilerin zorlamasıyla kursa geldiğini vurgulamaktadır. Öğrencileri kurs ortamına alıştırmak için onlara sevecen bir tavırla yaklaştıklarına değinen K5, aksi taktirde ciddi sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedir: *“Yaş itibari ile bazı şeylerin farkına varamamış olmaları, ailelerin zorlaması ile Kur'an kursuna gelmeleri ciddi sıkıntılar doğurmuştur. Bunun üstesinden gelebilmek için, çocuklara kursu sevdirmeye çalıştık.”*

K16, bu dönemde hafızlıklarını tamamlayan öğrencilerin bazı durumlardan ötürü kurstan hemen ayrıldıklarını ifade etmektedir. Yeterli sorumluluğa sahip olmayan öğrencilerin bu şekilde hafızlıklarını tamamlamasının ve kurstan ayrılmasının önemli bir dezavantaj olduğuna değinen K16, bu süreçten sonra ezberlerine yeterli zamanı ayıramayan ve gevşeklik yapan öğrencilerin

hafızlıklarını unuttuklarını ifade etmektedir: “Öğrenci bir şekilde ezberlerini yapıp hafız olduktan sonra kurstan ayrılıyordu. Ezberini devam ettirecek imkân bulamayanlar, çocukluğun verdiği gevşeklikle hafızlıklarını unutuyorlardı. Bu şekilde hafızlığını tamamlayıp ta çok unutan öğrencilerimiz var.”

K24, bu dönemde kursa gelen öğrencilerin yaş ortalamasının oldukça düşük olduğunu, buna bağlı olarak hafızlık noktasında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Ezberleme döneminden sonraki süreçte ailelere büyük yük düştüğünü ifade eden K24, hem kurstaki öğreticilerin hem de velilerin yeterli yönlendirmeyi yapamaması halinde öğrencilerin hafızlıklarını unuttuklarını vurgulamaktadır: “Bu dönemde gelen öğrencinin yaş ortalaması genel olarak düşüktü. Yaptığı işin farkında değil belki ailesi zorlamış hafızlık yapacaksın diye. Yada ikna etmiş. Çocuk hafızlık yaptığında çoğu aileler bu işin devamını getirmiyor. Çocuk hafızlığı unutuyor. Aynı zamanda kursa ait derneğin bulunmaması, her önüne gelenin kursa müdahale etmesi bizim için en kötü durumu söyleyebilirim.”

K25, bu dönemdeki öğrencilerin küçük yaşta olmasından dolayı onları sürekli takip ettiklerini ifade etmektedir. Hafızlıkta küçük yaşın aynı zamanda önemli bir dezavantaj olduğunu vurgulayan K25, öğretici faktörünün ortadan kalkması ile hafızlığın unutulacağını iddia etmektedir: “Öğrencilerin yaşları küçük olduğundan pek fazla sorumluluk veremiyorduk. Sürekli takip ettiğimiz için bize bağlı çalışırlardı. Kendi başlarına kaldıklarında ders kaybı yaşarlardı. Bundan dolayı öğrenciler sürekli ezber yapmaktansa hocayla karşılaştıklarında ezber yapar, hoca arkasını döndüğünde oyuna devam ederlerdi.”

K28, olaya farklı açıdan yaklaşmaktadır. Öğreticilerin kişisel yaklaşımlarından kaynaklı yöntemler küçük yaştaki öğrencileri olumsuz yönde etkilediğine değinen K28, hafız olarak daha fazla öğrenci mezun etmek için öğrencilerin kişisel gelişimlerinin görmezden gelindiğini ifade etmektedir: “Her öğretici kendi hocasından öğrendiği yöntemleri öğrencisine uygulardı. Yöntemin doğruluğuna yanlışlığına bakılmaksızın bilinçsiz bir şekilde öğrenciye baskı

uygulanırdı. Başka yöntemler denenmedi. Aslında uygulanan yöntem görsel anlamda başarılıydı. Çıktı olarak hafız yetiştiriyordu. Olan öğrenciye oluyordu”

K3, K6, K7, K8, K10, K12, K15, K17, K22, K23, K26, K27 ve K29 da diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, bu dönemde kursa gelen öğrencilerin küçük yaşta olduğunu, buna bağlı olarak baskı veya ödül vadi ile kursa gönderildiklerini ifade etmektedirler. Bu durumun önemli bir dezavantaj olduğunu ifade eden katılımcılar, öğrencilere hafızlık noktasında yeterli bilgilendirmenin yapılamaması ve öğrencinin bu sorumluluğu kazanamaması halinde, yaptırılan hafızlığın çoğunlukla ileriki zamanlarda unuttuğunu itiraf etmektedirler.

b. Ailelerinden Uzak Kalmaları

Bu dönemde öğrencilerin büyük bir kısmı kurslarda yatılı kaldıkları için bazıları aile özlemi çekmektedir. Katılımcılardan bir kısmı bu durumu öğrenciler için dezavantaj olarak görmektedir.

K2, bu dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerden yaş küçük olanların aile özlemi çektiğini, yeterli sıklıkta aileleriyle görüşemediklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemin dezavantajı başta öğrencilerin gurbet yaşamasıydı. Yakın olanlar üç haftada bir gün ancak izine gidebiliyordu. Memleketi uzak olanlar ise altı ayda bir izine gidiyordu. Aileleri ile ankesörlü telefonlarla bile ayda bir belki görüşüyor belki görüşemiyordu. Sosyal imkânlar o dönemde de azdı...”*

K4, bu dönemde eğitim gören öğrenciler, kişisel ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kaldıklarından dolayı aile özlemi çektiklerini ifade etmektedir: *“Yaş küçük olduğu için çocuğun ailesinden uzak kalması, temizlik ve disiplin konusunda çocuğun yetersiz olması, kısmen de olsa ailesinden uzak kalan çocuğa uygulanan en ufak bir baskıda Kur’an kursunu terk edip ailesinin yanına kaçması.”*

K9, bu dönemde kurslarda bulunan öğrencilerin yaş ortalamasının küçük olduğunu, buna bağlı olarak özellikle kursa ilk geldikleri dönemlerde aile özlemi

çektiklerini ifade etmektedir: “Çocuklar yaş olarak küçük olduğundan ailelerinden uzakta zorluk çekiyorlardı. Yaşı küçük olduğundan bazı şeylere alışmamış oluyor, aile ortamından disiplinli bir ortama geçince öğrenci sıkıntılar yaşayabiliyordu.”

K13, bu dönemde öğrencilerin evden uzak kalmasının önemli bir dezavantaj olduğunu, özellikle tatil dönüşlerinde kursa adaptasyon noktasında oldukça sıkıntı çektiklerini vurgulamaktadır: “Öğrenciler evden uzak kaldıklarında kolay özlem duyuyorlar. Hele yaşları küçük olunca, tatil dönüşlerinde aileden kopmaları kolay olmuyor. Derse adapte olmaları uzun zaman alıyor.”

K18, bu dönemdeki öğrencilerin ailelerinde uzak kalmasının önemli bir dezavantaj olduğunu, ailesinin yanında bulunduğu dönemde bütün ihtiyaçlarının ailesi tarafından karşılandığını, kurs ortamında ise bu imkânlardan istifade edemediğini ifade etmektedir: “Küçük yaşta ailesinden ayrı kalmak çocuklar için zor bir durumdu o dönemde. Tatil aralıkları çok uzun olduğundan öğrenci aile hasreti çekiyordu. Evde çoğu ihtiyacını ailesi karşılıyor. Ama burada hepsini kendisi yapmak zorunda kalıyordu. Farklı bir ortama girmiş uyum sorunu yaşıyordu. Genelde bu dönemde çocuklar içine kapanık oluyordu. Bu dönemde hafızlık yapan çocuk yaptığı işin çok farkında olmuyor, eğer aileleri gerekli titizliği göstermezlerde çocuk hafızlığı unutabiliyordu.”

K19, aile ortamından yeni ayrılan öğrencilerin kursa adaptasyonlarının zor olduğunu, bu durumun üstesinden gelmek için yeterli imkânlarının bulunmadığını ifade etmektedir: “Öğrenciler küçük oldukları için kursa ilk geldiklerinde ağlıyorlardı. Temizlik konusunda sıkıntı çekiyorduk. İmkanların az olmasından dolayı öğrenciler rahat edemiyordu. Sürekli özlem çeken ve ailesiyle irtibat kurmakta zorlanan öğrenciler adaptasyonda zorlanıyorlardı.”

K21, bu dönemdeki öğrencilerin yaşlarının küçük olduğunu ve buna bağlı olarak bazılarının aile özlemi çektiğini ifade etmektedir: “Yaşının küçük olması aynı zamanda dezavantaj. Yaşının küçük olmasından dolayı çok fazla ailesini özliyor. Kurstaki kurallara ayak uyduramıyor, temizlik konusunda yetersiz

kalıyor. Küçük yaşta hafızlık yapıldığı için bazıları Kur'an'ı unutabiliyor, bazılarına ise sağlam bir şekilde hafızlık yaptırılmadığı için ileride ciddi sorunlarla karşılaşabiliyordu.”

K30 ise küçük yaşta aile ortamından ayrılan öğrencilerin kursa uyum sağlamada zorlandığını, bu durumun öğrenci açısından önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Küçük yaşta ailesinden ayrıldığından dolayı aile özlemi çekiyor. Buradaki şartlara ayak uydurmakta zorlanıyor. Küçük yaşta ezber yaptığı için işin tam bilincine varamıyor, ilerleyen zamanlarda hafızlığı unutabiliyor.”*

B. 1997-2012 Arası Dönem

1. Öğrenci Kaynağı

Katılımcıların tamamı Kur'an kurslarının 28 Şubat sürecinden etkilendiğini, buna bağlı olarak ikinci dönemde öğrenci bulmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu dönemde Kur'an kurslarını tercih edenlerin, ağırlıklı olarak örgün eğitimde herhangi bir başarı gösteremeyen öğrencilerden oluştuğunu vurgulayan katılımcılar, söz konusu dönemin hafızlık eğitimi açısından kötü bir dönem olduğunu söylemektedirler.

K1, bu dönemde öğrenci bulmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedir. Sekiz yıllık zorunlu eğitimin devreye girmesiyle Kur'an kurslarının öğrenci kaynağında ciddi şekilde azalmaların yaşandığına değinen K1, bunun üstesinden gelmek için farklı arayışlar içerisine girdiklerini, yakın çevreden öğrenci bulamadıkları için yurdun farklı bölgelerinden öğrenci talep ettiklerini vurgulamaktadır: *“Bu dönemde hafızlık eğitimi öğrenci kaynağı açısından durma noktasında olduğunu ifade edebilirim. Memleketin dört bir tarafını dolanıyor öğrenci bulmaya çalışıyorduk. Bulduklarımız da maalesef hiçbir şekilde okullarda başarılı olamayan, maddi imkânsızlıklar yüzünden okuyamayan, yerine göre özürlü yerine göre saf çocuklardı. Velilerin bakış açıları umutsuzdu. Bir önceki döneme göre kararlı veli gitti yerine tamamen dünyalık beklentileri olan bir veli*

ile karşı karşıya kalmıştık. Bütün bunlar çalıştığım bazı Kur'an kurslarının kapanmasına sebep olmuştu."

K2, bu dönemde öğrenci bulmada zorlandıklarını, hatta öğrenci yokluğundan kurslarının kapanma noktasına geldiğini ifade etmektedir: *"Sekiz yıllık kesintisiz eğitim döneminde bir iki dönem kursumuz neredeyse kapandı. Hemen hemen bütün kurslarda öğrenci sıkıntısı yaşandı. Zamanla biraz canlanma oldu. Fakat öğrenci kalitesi düştü. Zeki ve kabiliyetli öğrenciler 8'inci sınıfta bitirdikten sonra gelecek kaygısıyla liselere gitti. Ailelerin de bu yöndeki ilgisi, öğrenci kalitesinin düşmesine sebep oldu. Tabii istisnalar da olmadı değil. Öğrenci tam ergenlik döneminde hafızlık disiplinine giremedi. Çünkü öğrenciyi elde tutacak bir sistemimiz öğrenciye vaat edebileceğimiz bir şeyler yoktu."*

K3, sekiz yıllık zorunlu eğitimin devreye girmesiyle öğrenci sayısında azalma yaşandığına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda kalitenin de düştüğünü vurgulayan K3, bu durumun oluşmasını velilerin meslek kaygısına bağladığını ifade etmektedir: *"Sekiz yıllık kesintisiz eğitim olunca öğrenci açısından sorun yaşadık. Çocuk büyük yaşta Kur'an kursuna geliyordu. Önceki sistemde o yaşta öğrenciler hafızlığı bitiriyordu ama her sistem kendi zorluğunu beraberinde getiriyordu. Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden sonra kopukluk oldu öğrenci sayısı azaldı. Kaliteli öğrenciler ister istemez farklı alanlara kaydı. Bazı velilerin ilgisi azaldı, okullara gösterilen hassasiyet Kur'an kurslarında gösterilmedi. Bizim kendi hocalarımız bile çocuklarını imam hatiplerden alıp normal okullara verdi."*

K6, Milli Eğitim sisteminin değişmesiyle öğrenci sayısında azalmaların yaşandığını ifade etmektedir. Özellikle ilk üç yılda oldukça sıkıntı yaşadıklarına değinen K6, velilerin ilgisizliğinden dolayı verimin düştüğünü vurgulamaktadır: *"5+3 sistemi ortadan kalkınca bayağı bir sıkıntılar yaşadık. Otomatikman yaş yükseldi, çocuğun muhakeme gücü arttı, ezber gücü azaldı, kalite düştü artık. Gelecek kaygısı olunca veliler çocukların istikbalini düşünmeye başladı. Belli bir yaş geçince meslek edineme sıkıntısı baş gösterdi."*

K9, bu dönemde öğrenci bulmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını, kursların kapanmaması için öğrencileri ikinci defa kaydettiklerini, hatta kursa gayri resmi

olarak da öğrenci aldıklarını itiraf etmektedir: “Sekiz yıllık eğitimin devreye girmesiyle 5’inci sınıftan mezun olan öğrenciler artık 8’inci sınıftan mezun olmaya başladı. Bu durum öğrencide üç yıllık ciddi bir kesilmeye neden oldu. Okula gitmeyip arada sırada gelen öğrencileri gayri resmi olarak okuttuk. Eski öğrencilerle devam ettik. Hatta mezun olanları ikinci defa kaydettik. Daha sonra okul bitiren öğrencilerin önemli bir kısmı liseye devam etti. Etmeyenlerinde bir kısmı kursa geldi. Bu durum kalitenin düşmesine sebep oldu.”

K10 da K9 gibi bu dönemde öğrenci sıkıntısı çektiklerini, bunu aşmak için benzer yöntemlere başvurduklarını, bazen kursun kapanmaması için yaşlı insanları kursa kaydettiklerini itiraf etmektedir: “Sekiz yıllık kesintisiz eğitim döneminde kursların tamamına yakını kapatıldı. Biz de burada çok sıkıntılar çektik, zor şartlarda devam ettik. Çok az talebemiz vardı. Yasak olan dönemde kaçak olarak çocuk okutuyorduk. Resmi olarak yaşlı büyük insanları kayıt yaptırdık. Gayri resmi olarak ta hafızlık yaptırdık. Ortaokuldan çıkan çocukları gelecek kaygısından dolayı ailesi kursa yollamıyordu. Yollayanlar da kapasitesi az olan, elinden başka bir şey gelmeyen öğrencileri bize yolluyorlardı.”

K14’te K9 ve K10 gibi öğrenci temininde sıkıntı çektiklerini, benzer yöntemlerle kursların kapanmasını önlemeye çalıştıklarını ifade etmektedir: “Kesintisiz eğitimde öğrenci yok denecek kadar azdı. Hatta köydeki amcaları, teyzeleri, ablaları ağabeyleri kayıt yapıyorduk Kur’an kursları açık kalsın diye. On iki yaşından küçüklerin Kur’an kursuna gelmeleri hatta Kur’an öğrenmeleri yasaktı. On beş yaşından büyük öğrencilerin eğitim ve öğretimi gerçekten çok zordu. Sonra okulda başarılı olamayan öğrencileri doğrudan Kur’an kursuna gönderiyorlardı. Kalite çok düşüktü. İlgi gitgide düşüyor sanki Kur’an kursları bir sürgün yeri gibi algılanıyordu.”

K15, bu dönemde öğrenci sayısında ciddi azalmaların yaşandığını, bazı bölgelerde öğrenci yokluğundan birçok kursun kapandığını ifade etmektedir: “Sekiz yıllık kesintisiz eğitim Kur’an kurslarına, hafızlığa ve imam hatiplere çok zarar verdi. Kalite bakımından olsun, öğrenci teminin bakımından olsun hepsinden zarara uğradık, hatta o dönemde diyebiliriz ki Türkiye genelinde ki

Kur'an kurslarının yarısı kapanmıştır. Bazı büyük illerden örnek verecek olursak Sivas şehrindeki bütün Kur'an kurslar kapanmıştır. Konya şehrindeki çoğu Kur'an kursu kapanmıştır.”

K19, bu dönemin öğrenci kaynağı açısından sancılı bir dönem olduğunu, öğrencileri kursa çekmek için farklı yöntemler uyguladıklarını ifade etmektedir: *“Öğrenci konusunda son derece sıkıntı yaşadık. Din hassasiyeti yine ön planda olsa da örgün eğitimde geri kalmış öğrenciler bize gelmeye başladı. Sürekli öğrenci aradığımız dönemler oldu. Ya kursu kapatıp gidecektik ya da öğrenci bulacaktık, başka bir şansımız yoktu. Bir de kapısından alıyorduk çocuğu, okulu okutması, getirip götürmesi, yemesi, içmesi, giyinmesi her şeyini üstlenerek alıyorduk. Bunları yapmamıza rağmen kimse demiyordu bize, alın götürün çocuğumu okutun!”*

K23, bu dönemde öğrenci kaynağı açısından zor durumda olduklarını, bunun yansımalarını bulunduğu bölgede oldukça hissettiklerini ifade etmektedir: *“Tamamen fiyasko. Kaliteli öğrenci yoktu. Misal şu anda Akçaabat'ta 100'e yakın kurs var o zaman 2-3 tane kalmıştı ve o kurslar da göstermeliydi. Bunun yüzünden çoğu arkadaşımız bende dahil, kurum veya unvan değiştirme zorunda kaldık.”*

K28, bu dönemin hafızlık eğitiminde sancılı bir dönem olduğunu, öğrenci kaynağı açısından sıkıntı yaşadıklarını ve bunda kendi ihmallerinin bulunduğunu ifade etmektedir: *“Hafızlık eğitimi ciddi darbe aldı. Öğrenci bulunamaz oldu. Bizler geçmiş dönemin kıymetini bilmediğimizi anladık. Gelecek endişesi, baskı, velileri Kur'an kurslarından kopardı. Kursa gelen öğrencilerden tutun öğretmenler, çalışanlar artık yaptığımız işten haz alamaz duruma geldik. Geçmişin pişmanlığını yaşadık ama iş işten geçmiş oldu.”*

K4, K5, K7, K8, K11, K12, K13, K16, K17, K18, K20, K21, K22, K24, K25, K26, K27, K29 ve K30 da diğer katılımcılarla aynı fikirde olduklarını, bu dönemde 28 Şubat sürecinden oldukça etkilendiklerini, Kur'an kurslarındaki öğrenci kaynağının durma noktasına geldiğini, bu durumun üstesinden gelebilmek için farklı arayışlar içerisine girdiklerini ifade etmektedirler. Kursların kapanmaması için mezun olan öğrencileri ikinci defa kayıt ettiklerini ifade eden

katılımcılar, öğrenci bulmada zorlanan birçok kursun da bu dönemde kapandığını vurgulamaktadırlar.

2. Öğrencilerin Avantajları

Katılımcılar, ikinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajlarının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu avantajlar; sekiz yıllık zorunlu eğitimin yürürlüğe girmesiyle öğrencilerin on beş yaşında kursa gelmeleri, bu dönemde hafızlık yapan öğrencilerin orta öğrenimlerini dışarıdan bitirdikleri için zamanlarının tamamını kursta geçirmeleri ve öğrencilerin büyük bir kısmının birinci döneme oranla kendi tercihleri ile kursa gelmeleridir.

a. Yaş Profiline Yüksek Olması

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde kursa gelen öğrencilerin yaş profiline yüksek olmasını avantaj olarak görmektedir. Birinci dönemde ezberleme açısından küçük yaşı avantaj olarak değerlendiren bazı katılımcılar, bu dönemde öğrencilerin sorumluluk alması hususunda yüksek yaşı önemli bir avantaj olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

K2, bu dönemde kursta bulunan öğrencilerin yaşlarının büyük olduğunu, bu durumu avantaja dönüştürerek daha kaliteli hafızlar yetiştirdiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde dayakta kalktı. Çünkü öğrencinin yaşı büyük ve laftan anlayacak durumdaydı. Zaten istemediği bir durum olduğunda da kendisi bırakıp gidebiliyordu. Bu dönemde öğrenciyi motive ederek ve hafızlığın değerini onlara anlatarak kursta tutmaya çalıştık. Yaşı büyük olduğu için ezberi daha dikkatli yapabiliyordu. Öğrenci kendi kendini takip edebiliyordu.”*

K3, bu dönemde belli bir yaşta olan öğrencileri daha kolay yönlendirdiklerini ve bu sayede başarıya ulaştıklarını ifade etmektedir: *“Öğrenci yaşı itibari ile belli bir olgunluğa ulaşmış oluyor. Eğer inanarak bu işe sarılırsa çok güzel hafızlık yapabiliyor. Yaşı büyük olduğundan bazı şeyleri anlatabiliyorsunuz, o da sizi daha iyi anlıyor.”*

K19, bu dönemdeki öğrencilerin yaş profilinin yüksek olmasını avantaj olarak değerlendirmektedir. Büyük yaştaki öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmede oldukça başarılı olduğuna değinen K19, bu öğrencileri daha kolay motive ettiklerini ve velileri ile koordineli bir şekilde çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde şartlar biraz daha öğrencinin lehindeydi. Çocuklar biraz daha geç yaşta geliyorlardı. Bu sayede öğrenciler kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. En azından kursa ne için geldiklerinin farkındaydılar. Belki gelecek planları yoktu ama, o dönemde hafızlık yapacakları için bir kısmı memnundu. Velisi takipte olanlar öğrencisinin başarılı olması adına bir çok fedakarlık yapıyordu. Hatta gücü nispetinde kursa yardım da yapıyordu. En azından tatile gittiklerinde babasına hesap vermesi gerektiğini biliyor, kursta olduğu sürede derslerinde başarı gösteriyordu.”*

K25, bu dönemde eğitim gören kız öğrencilerden erkek öğrencilere oranla oldukça verim aldıklarını ve bu öğrencilerin yatılı ortama daha yatkın olduklarını ifade etmektedir: *“Bayan öğrenci olduklarından yaşının biraz daha büyük olmasıyla çalışma yerlerinin, yatakhanelerinin temizliği noktasında oldukça özen gösteriyorlardı. Ayrıca edep noktasında da kendilerini geliştiriyorlardı. Burada yetişiyor, açıktan okulu falan bitiriyor, diplomasını eline alıp en azından bayan Kur'an kursu hocası olabiliyorlardı.”*

K4, K5, K7, K8, K10, K13, K15, K16, K23, K24 ve K26 da diğer katılımcılar gibi bu dönemdeki öğrencilerin yaşlarının yüksek olmasını avantaj olarak değerlendirmektedirler.

b. Zamanını Sürekli Kursta Geçirmesi

Bu dönemde katılımcılardan sadece bir tanesi, öğrencilerin zamanlarını sürekli kursta geçirmesini avantaj olarak değerlendirmektedir.

K14, ikinci dönemde öğrencilerin 8'inci sınıftan mezun olarak kursa geldiklerini, bu durumun öğrenciler için önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir. Eğitim süresi içerisinde öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını kurs içerisinde giderdiklerine değinen K14, öğrencilerin bu sayede dışarıdaki sosyal

hayattan olumsuz olarak etkilenmediklerini ve motivasyonlarını canlı tuttuklarını vurgulamaktadır: *“Bunların avantajları devamlı kursta olmalarıydı. Sabahtan akşama kadar kursta eğitim almaları ve sosyal çevreyle alakalı bir sorun yaşamıyorlardı. Motive oldukları zaman bu izne kadar devam ediyordu. Hafızlığa çalışan öğrenciler kısa zamanda hafızlık eğitimini tamamlıyorlardı.”*

c. Kendi İstekleri İle Kursta Gelmeleri

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde eğitim gören öğrencilerin büyük bir kısmının kendi tercihleri ile kursta geldiğini ve hafızlık sürecinde bu durumdan oldukça istifade ettiklerini ifade etmektedirler.

K6, bu dönemde kursta gelen öğrencilerin hafızlık yapmada istekli olduğunu ve bu durumun hafızlık eğitimi için önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde hafızlık yapan öğrenciler hafızlığını yapma isteği olunca daha avantajlı oluyor. Bunun yanında öğrenci bir taraftan hafızlığı yaparken bir taraftan da açıktan liseyi okuyabiliyordu. Böylelikle hafızlık bittiğinde zaman kaybetmeden iş bulma imkânı olabiliyordu.”*

K17, bazı öğrencilerin bilinçli olarak kursta geldiğini, bu sayede kısa sürede hafızlıklarını tamamladıklarını ifade etmektedir: *“Bazı çocuklar bizzat kendi istekleriyle geliyorlardı. Hoca olmak için. Onlar daha istekli oluyorlardı. Takip etmeden kendi başlarına ders çalışıyor, kısa sürede hafızlıklarını tamamlıyorlardı.”*

K18, bu dönemde kendi isteği ile kursta gelen öğrencilerden oldukça verim aldıklarını, bu düşüncede olan öğrencilerin hafızlıklarını kısa sürede ve sağlam olarak yaptıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde gelen öğrencinin çok fazla avantajı olduğu söylenemez. Öğrenci sayısı az olduğundan gelen öğrenci ile daha rahat ilgilenebildik. Yaş olarak büyük olan öğrenci eğer ben bu işi gerçekten yapmayı düşünüyorum dediğinde bize hiçbir sorun çıkarmadan hafızlığı yapıyordu. Böyle öğrencilerin hafızlığının daha kalıcı olduğunu gözlemledik.”*

K20, hafız olmak için gayretli olan öğrencilerden oldukça memnun olduklarını, onlara ahlaki açıdan bazı davranışları kazandırmada daha başarılı olduklarını ifade etmektedir: *“Genelde pek fazla avantaj yoktu. İstekli olarak kursa gelenler gelip hocayı sıkıştırırdı. Onlara yardımcı olurduk ve kendilerini kısa sürede kurtarır mezun olurlardı. Ezberden ziyade diğer davranışların şekillenmesinde bu dönem avantajlıydı. Oturup konuştuğunuzda ikna edebiliyordunuz.”*

K22, bu dönemde eğitim gören öğrencilerle iletişim yolu ile bir çok meseleyi çözüme kavuşturduklarını, hafızlık yapmada istekli olan öğrencilerle herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmektedir: *“Kesintisiz eğitim döneminde avantaj olarak çok bir şey yoktu. Gelen öğrenci bu işi yapmayı kafasına koymuşsa sorun çıkarmadan hafızlığını yapıyordu. Bir de yaşı ilerlemiş olduğu için çıkan sorunları konuşarak çözebiliyorduk. En azında sizi dinlediğinde karşılıklı bir mutabakata varıyorduk.”*

K29, hafız olmak için gayret gösteren öğrencilerden oldukça memnun olduklarını, bu yapıdaki öğrencilerin, zeki olup ta isteksiz olan öğrencilere göre daha başarılı olduklarını ifade etmektedir: *“Aslında hafızlık yaparken çocuğun çok zeki olması aranmamalıdır. Bazen iyi disipline edilmiş öğrenciler gerçekten hafızlık yapmaya karar verirse çok zeki ve kabiliyetli olup gevşek olandan daha kısa sürede hafız oluyor. O dönemde bu durumu gördük. Gerçekten yapmak isteyenler kendi başlarına bu işi yapıp mezun oldular. Biz sadece yönlendirdik.”*

K12, K21, K27, K28 ve K30 diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, hafız olma niyeti ile kursa gelen öğrencilerden oldukça memnun olduklarını ifade etmektedirler.

3. Öğrencilerin Dezavantajları

Katılımcılar, ikinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu dezavantajlar; örgün eğitimde yeterli başarıyı gösteremeyen öğrencilerin velileri tarafından son çare olarak kursa gönderilmesi, öğrencilerin yaşlarının büyük olduğu için ergenlik

problemlerinin ortaya çıkması ve ilköğretim döneminde rahat bir çevrede eğitim almalarıdır.

a. Örgün Eğitimde Başarılı Olamayan Öğrencilerin Kursu Gelmesi

Katılımcılardan bir kısmı, örgün eğitimde belli bir başarı gösteremeyen öğrencilerin bu dönemde kursa geldiğini, bu öğrencilerin de büyük bir kısmının isteksiz olduğunu ifade etmektedirler.

K7, bu dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerden bir kısmının örgün eğitimde başarılı olamayan öğrencilerden oluştuğunu, bu durumun hafızlık eğitiminde kalitenin düşmesine sebep olduğunu ifade etmektedir: *“ Yaşı ilerleyen ve örgün eğitimde yeterli düzeyde başarı gösteremeyen öğrenciler o günlerde kursları tercih ettikleri için ezber olayı çok zor oluyordu. Eskiden bir yılda tamamlanan hafızlık iki, üç, hatta daha uzun zamana yayılıyordu. Yeterli öğrenciyi bulamayan kurslar ister istemez bu duruma sessiz kalıyorlardı. Aksi takdirde kursun kapanması söz konusuydu.”*

K16, bu dönemde öğrenci kaynağında sıkıntı yaşadıklarını, buna bağlı olarak kursa gelen her öğrenciyi kabul ettiklerini ve bu durumdan oldukça zarar gördüklerini ifade etmektedir: *“Dezavantaj çoktu. Yaşı ilerlemiş, herhangi bir okula yerleşememiş öğrenciler doluydu kurslar. Sırf kapanmasın diye her gelen öğrenci kursa alınır. Yaşı ilerlemiş, ergenlik problemleri olan öğrencileri ders havasına sokmak çok zorlardı bizi.”*

K22, bu dönemde kaliteli öğrenci bulmada oldukça zorlandıklarını, örgün eğitimde başarılı olamayan veya herhangi bir disiplin suçundan dolayı okuldan uzaklaştırılan öğrencilerin kursa gelmesinden oldukça rahatsız olduklarını ifade etmektedir: *“Kesintisiz eğitim döneminde daha çok okullara devam edemeyen kabiliyeti çok yüksek olmayan öğrenciler bize geldiğinden bunlara hafızlık eğitimi yaptırırken zor zamanlar yaşadık. Ezberleme kabiliyeti az, ahlaki olarak iyi durumda olmayan bide aile zoruyla Kur'an kursuna gelmeleri. Buna ergenlik sorunlarını da ekleyebiliriz.”*

K25, bu dönemde kabiliyetli öğrenci bulmada zorlandıklarını, kursları ayakta tutmak için her gelen öğrenciyi kabul ettiklerini ve bundan dolayı hafızlık süresinin uzatmak zorunda kaldıklarını itiraf etmektedir: *“Şu anda çocukların yaşlarının büyümesiyle birlikte kontrol de zorlaşıyor. Bu sistemde daha çok sekiz yıllık eğitimi aldıktan sonra başarı gösteremeyen öğrenciler Kur’an kurslarına yönlendirilirdi. Ama bu hafızlık yapamaz anlamına gelmiyordu, sadece gerekenden fazla zaman ayırarak üzerlerinde fazla duruyorduk. Bunun yanında ergenlik problemleri, genel olarak kurs kurallarına uymama, arkadaşlarıyla olan konuşmaları ufak tefek sıkıntı oluşturuyordu.”*

K5 ve K20 de diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, örgün eğitimde başarı gösteremeyen öğrencilerin çoğunluğunun kursta da başarılı olamadıklarını ifade etmektedirler.

b. Ergenlik Problemleri

Bu dönemde öğrencilerin ergenlik problemleri katılımcıların çoğunluğuna göre önemli bir dezavantaj olarak görülmektedir.

K3, bu dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bir çok dezavantajının bulunduğunu, özellikle öğrencilerin ergenlik problemleri ile baş etmekte zorlandıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemin en büyük sorunu ergenlik. Öğrenci farklı duygular içinde oluyor zaten. Yaşı büyük olduğu için çok istekli gelmiyor Kur’an kursuna. Okulda başarılı olamadığı için Kur’an kursunu tercih ediyorlar böyle öğrencileri motive etmek oldukça zor oluyordu.”*

K8, ergenlik döneminde olan kız öğrencilerin hafızlık eğitiminde önemli bir dezavantajla karşı karşıya kaldıklarını, bundan dolayı hafızlık sürecinin uzadığını ifade etmektedir: *“Kız öğrencilerin durumu biraz daha farklı. Ergenlik dönemlerinde malum günler oluyor ve öğrenciler o günlerde ders vermiyor. Bu da hatimin baya uzamasına sebep oluyor. Tekrara döndüğünde toparlaması bayağı zor oluyor. Bir hafta veya on gün ders vermeyen öğrencilerde bir soğukluk oluyor. Tekrar düzenli ders vermelerini sağlamak oldukça zor oluyor.”*

K9, yaşı büyük öğrencilerin ergenlik problemlerinin hafızlık eğitiminde önemli bir dezavantaj olduğunu, bu durumun öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir: *“Sekiz yıllıktan sonra gelen öğrencinin yaşı büyük oluyor. Ergenlik sorunları oluyor. Akli başka yerde oluyor. Böyle öğrenciyi kontrol etmek daha zor. Bazı öğrenciler sorumluluk alabiliyor, bazıları çok sorumsuz olabiliyor. Çocuğunu okutan aslında hoca değil çocuğun ailesi, ailenin hocanın arkasında durması lazım.”*

K13, kız öğrencilerin ergenlik döneminden oldukça etkilendiğini, bu dönemin öğretici ve öğrenciler açısından oldukça sancılı geçtiğini ifade etmektedir: *“Sekiz yıllıktan sonra yaşı ilerleyen öğrenciler bize geliyor. Buda ergenlik dönemi en büyük dezavantaj. Ergenlik dönemi ezber yapma zamanına denk gelince hem bizim için hem de öğrenci için büyük bir sorun, o dönemde öğrenci baya sıkıntı yaşıyor. Malum kız öğrencilerin başka sıkıntıları da oluyor. O günlerde ders veremiyorlar. Ruh yapıları da farklı oluyor.”*

K23, bu dönemde öğrencilerin ergenlik problemlerinden oldukça rahatsız olduklarını, öğrenci azlığından dolayı birçok şeyi görmezden geldiklerini itiraf etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci yaş olarak ergenlik dönemine girmiş oluyor. Akli başka yerlerde, dışarıdaki sosyal hayattan faydalanmanın hayali peşinde. Kendini bir türlü derse veremiyor. Bu dönemde öğrenci azlığından dolayı çok bir şey de diyemiyorsun öğrenci bırakıp gidebiliyor.”*

K26, bu dönemde kurslarda bulunan öğrencilerin ergenlik dönemlerini yaşadığını, bazı öğreticilerin bu bilinçle hareket ederek onlara yaklaştığını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrencinin yaşı büyük olduğundan çocukla konuşarak anlaşma yolunu seçiyorsunuz. Aksi durumda öğrenci size cephe alabiliyor. Bu dönemin en büyük sorunu ergenlik diyebiliriz. Bu dönemde çocuk çok hassas oluyor ve bunu bilerek davranmalısın. Bu şekilde yaklaşmadığında öğrenciyi kaybedebiliyorsun.”*

K1, K2, K10, K11, K12, K14, K15, K17, K18 ve K30 da diğer katılımcılar gibi ergenlik problemlerinin hafızlık sürecini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

c. Kurs Öncesi Sosyal Çevrenin Rahat Olması

Katılımcılardan bir kısmı, okul ortamında rahat bir şekilde yetişen öğrencilerin, bu dönemde kurstaki eğitime ve disiplin yapısına kolay kolay adapte olamadıklarını ve bu durumu öğrenciler için dezavantaj olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

K4, kursların disiplin yapısının farklı olduğunu, örgün eğitimde belli bir rahatlıkta eğitim gören öğrencilerin bu sürece alışmakta zorlandıklarını ifade etmektedir: *“Çocuk okuldaki sosyal ortama alıştığında Kur’an kursuna geldiğinde adaptasyon konusunda baya bir sıkıntı yaşıyor. Aynı zamanda velinin de çocuğu zorla Kur’an kursuna göndermesi çocuk üzerinde olumsuz etki bırakıyordu. Bu durum bizim çocuğu kazanmamızı zorlaştırıyor. Yaşının biraz ileride olması ezber olayını az da olsa zorlaştırıyordu.”*

K19, belli bir yaştan sonra kursa gelen öğrencilerin kendilerini zor durumda bıraktığını, bu öğrencileri kurs ortamına alışmasının çok kolay olmadığını ve bu durumun eğitimi olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir: *“Sekiz yıllık eğitimi bitirip geliyorlardı o zaman, geldiği ortam kız erkek ortamı, karma eğitimi. Geliyor bakıyor burada kız yok, doğru dürüst teneffüs yok, zevki sefa eğlence yok, hep Kur’an okuma din üzerinde konuşmalar falan. Biz aylarca çocukları kursa adapte etmenin çalışmasını yaptık. Böyle bir yapıdaki öğrenciyi aldık, bir de hiçbir okula yerleşemeyen öğrenciyi aldık.”*

K21, örgün eğitimde farklı bir disiplinle yetişen öğrencilerin kurs ortamına uyum sağlamada oldukça zorlandıklarını, bu durumun hafızlık eğitimi için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedir: *“8’inci sınıftan sonra gelen öğrenci saygı konusunda, ders çalışma konusunda, ezber konusunda ciddi sorunlar yaşıyor. Kafası meşgul geldiği için akli hep başka yerlerde. Bu yapıdaki çocuklarda kursun kuralları konusunda sıkıntılar yaşadık.”*

K29, bu dönemde kendi isteği ile kursa gelmeyen öğrencilerin, öğreticileri zor durumda bıraktığını söylemektedir. Ödül veya baskı ile kursa gönderilen öğrencilerin kurs kurallarını kolay bir şekilde kabullenmediğine değinen K29, bu

durumu hafızlık sürecinde öneli bir dezavantaj olarak gördüğünü ifade etmektedir: *“Bu dönemde ergenlik sorunları olsun, akli başka yerlerde olsun bunlar dezavantajdı. Ortaokulda belli bir ortama alışan öğrencileri kursa motive etmede baya zorlandık. Zaten öğrenci zorla geldi. Veya babasının annesinin kendisine bir şey vaat etmesiyle geldi. Pek istekli değildi. Kötü alışkanlıkları olanlarda oluyordu. Öğrenci kursta yatılı kalıyordu. Biraz gevşek davrandığında kötü alışkanlıklar çok kolay yayılıyordu. Gençliğin verdiği heyecan daima ağır basıyordu.”*

C. 2012 Sonrası Dönem

1. Öğrenci Kaynağı

Katılımcıların tamamı, bu dönemde öğrenci kaynağında olumlu bir yükselişin olduğunu ifade etmektedirler. Bu yükselişi, öğrencilerin okulla beraber kurslarda eğitim görmesinin imkânlarının bulunmasına bağlayan katılımcılar, bu sayede farklı kabiliyetteki öğrencilerle karşılaşma imkânlarının bulunduğunu söylemektedirler.

K1, bu dönemde okula devam eden öğrencilerin aynı zamanda kurslarda da eğitim görme hakkının bulunduğuna işaret etmektedir. Bu imkân sayesinde öğrenci kaynağında önemli bir artış olduğunu vurgulayan K1, bu dönemde velilerin kurslara ilgi göstermesinden oldukça memnun olduklarını dile getirmektedir: *“Bu dönem aynı zamanda okul ve Kur’an eğitiminin bir arada yürütülmesi anlamını taşıdığından öğrenci kaynağını okul talebeleri oluşturuyor. Bu yüzden de kaynak açısından şimdilik sıkıntılı görünmüyor. Gelen öğrencilerin okul derslerinin de takibinin yapılmasından, Kur’an kursu yurtlarının aktif kullanılmasından dolayıdır ki velilerin ilgilerini şimdiden olumlu olarak yaşıyoruz.”*

K2, bu dönemde öğrenci grafiğinde olumlu bir yükselişin olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda okul ve Kur’an eğitimini bir arada devam ettiren öğrencilerin zaman kaybı yaşamadığını vurgulayan K2, bu sayede kabiliyetli öğrencilerin de kursa geldiğini ve bu durumdan memnun olduğunu dile

getirmektedir: *“Bence bu dönem daha yeni. Ancak gidişat şunu gösteriyor ki en verimli dönem bu dönem olacak gibi. Öğrenci sayısı nicel ve nitelik açısından gittikçe artan bir grafik sergiliyor. Hem okul hem de kurs olduğu için velilerde bu durumdan oldukça memnun. Hem okulu hem de kursu bir arada götüren öğrencilerin başarıları da her geçen gün ilgiyi artırmaktadır. Hem öğrenciler zaman kaybetmediğinden hem de gelecekte bu eğitimin onlara faydalı olacağını (maddi manevi) velilerin düşünmesi, zeki çocukların da kurslara gelmesine imkan sağladı.”*

K4, üçüncü dönemde öğrenci kaynağında hissedilir derecede artış olduğunu, bazı dönemlerde öğrencileri seçerek aldıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci seçiliyor diyebilirim. Yeni bir sistem olduğu için henüz oturmuş değil. İnsanlar tarafından olumlu bir yaklaşım var. Zamanla hangi tarafa dönecek şu an onu kestirmek oldukça zor. Ancak biz lehimize olandan taraf için mücadele ediyoruz.”*

K7, bu dönemde okula devam eden öğrencileri de kursa kaydettiklerini, yeni uygulamaya koydukları bu sistemin sonuçlarını henüz görmedikleri için tedirgin olduklarını, ancak yetenekli öğrencilerin kursa gelmesinden memnun olduklarını ifade etmektedir: *“Yeni dönemde öğrenci oldukça fazla. Şu anda öğrenciyi seçerek alıyoruz. Yeni dönemin çıktılarını henüz görmüş değiliz. Artılarını ve eksilerini zanla tespit edeceğiz. Yeni sistemle örgün eğitime devam eden öğrenciyi kaydedebiliyoruz ve bu durum kabiliyetli ve başarılı öğrenciyi de kursa almamıza imkân sağlıyor. Öğrenci velileri de bu durumdan oldukça memnun ve eskiye döneme nazaran oldukça ilgi gösteriyorlar.”*

K10, bu dönemin öğrenci kaynağı açısından oldukça verimli olduğunu, talebin her geçen gün arttığını ve bu talebe cevap verememenin ezikliğini hissettiklerini ifade etmektedir: *“4+4+4 sistemi yürürlüğe girdiği zamanı Kur'an kursları için verimli bir dönem oldu diyebiliriz. Bu dönemde çok talep oldu bize ve bazılarını geri çevirmek zorunda kaldık. Ortalama olarak 4'üncü sınıftan öğrenci aldık. Velilerin de ciddi talebi oldu bu konuda, yeterince ilgi gösteriyorlar.”*

K17, bu dönemin birinci dönemle paralellik gösterdiğini, farklılıklar olsa da yaş profilinde ve öğrenci kaynağında benzerlik olduğunu ifade etmektedir: *“Bu sisteminde kaliteli öğrenciler gelmeye başladı. Hemen hemen eski öğrenci stilini yakaladık. İmam hatiplerin önlerinin açılmasının da bunda çok büyük payı var. Okulu dondurma olunca çocuk kendini biraz hafiflemiş hissediyor. Ben bu kadar zaman süresince bunları bitiririm diyebiliyor. Eğer hoca ile öğrenci motivasyonu güzelse durum daha da olumlu oluyor.”*

K19, bu dönemde öğrenci kaynağında artış olduğunu, bu artışı, farklı zaman dilimlerinde, öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda program yapma haklarının bulunmasına bağladığını söylemektedir: *“Şu anda öğrenci bakımından çok rahatız, herhangi bir sıkıntı yok. Kursumuzu gece 23.00’e kadar program yapıp ayakta tutabiliyoruz. Kaliteli öğrencinin geldiğini pek söyleyemem. Yine dini hassasiyeti ön planda olan insanların kursa daha kaliteli öğrenci gönderdiklerini söyleyebilirim.”*

K21, üçüncü dönemde öğrenci kaynağında ciddi bir artışın olduğunu ifade etmektedir. Bu dönemde öğrencileri seçerek aldıklarını vurgulayan K21, aynı zamanda okulda ve kursta başarılı olan öğrencilerin diğer veliler tarafından fark edildiğini ve bu durumun öğrenci artışını önemli ölçüde etkilediğini iddia etmektedir: *“4+4+4 sistemi bize öğrenci açısından baya bir kazanım yaşattı. Bazı öğrencileri geri çevirmeye başladık, hatta çoğu öğrenciyi seçerek almaya çalıştık. Kapasitemizi artırdık. Sınıflara sığmadık, bunların eksikliğini çektik. Bu taleple beraber kalite de artmaya başladı. Veliler okulda çocukların durumunu görüyorlar. Bizim çocukların durumunu da görüyorlar. Bu başarı ortamını görünce veliler çocuklarını kursa getirmeye başladı. Hatta seneye kesinlikle gelecek olan öğrenci 5’inci sınıfta olacak. Yeni dönemde başarı puanına göre öğrenciyi almayı hedefliyoruz.”*

K25, bu dönemde öğrenci kaynağında gözle görülür bir artışın olduğunu, bir kısım velilerin çocuklarını kötü arkadaş çevresinden koruma amaçlı kurslara gönderdiğini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci kaynağı ve kabiliyeti açısından oldukça önemli gelişmeler var. İnsanlar biraz daha ılımlı yaklaşıyor.”*

Çocuklarının daha iyi bir eğitim alması adına, çevresel etkilerden, kötü arkadaşlık ortamlarından kurtarsın diye veliler daha ilgili.”

K28, kurslarda yapılan yeni düzenlemelere rağmen yerli öğrencilerin hafızlık eğitimine çok fazla ilgi göstermediğini, öğrenci kaynağının ağırlıklı olarak yurdun farklı bölgelerinden temin edildiğini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci potansiyeli eskiye nazaran arttı. Ancak istenen seviyeye gelmedi. Yerli öğrenci bulmak yine zor. Kurs tanıtımı, ekonomik vaatler velilerin ilgisini çekti. Geriye başarı noktasında dönüşler olunca velilerin daha da ilgisini çekti. Bu türden yapılan çalışmalar öğrencilerin kursa olan ilgisini motivasyonunu artırdı.”*

K29, hafız ve imam hatip mezunu olan insanların iş bulma imkânlarının eski dönemlere göre daha iyi olduğunu, buna bağlı olarak bu dönemde öğrenci sayısında artış olduğunu söylemektedir: *“4+4+4 sisteminde öğrencide artış oldu. Hükümet politikasından kaynaklı bir durumdan dolayı Kur'an kursları ekmek kapısı oldu artık. Buradan mezun olanların iş bulma imkânları arttı. 8'inci sınıftan mezun olarak gelen öğrencilere göre daha kalite artış oldu.”*

K3, K5, K6, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K18, K20, K22, K23, K24, K26, K27 ve K30 da diğer katılımcılarla aynı fikirde olduklarını, öğrencilerin örgün eğitime devam ederken hafızlık yapma imkânlarının bulunduğunu ve bu durumun öğrenci artışında önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedirler.

2. Öğrencilerin Avantajları

Katılımcılar, üçüncü dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajlarının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu avantajlar; birinci dönemde olduğu gibi bu dönemde de yaşları küçük olan öğrencilerin kursa gelmesi ve aynı anda örgün eğitime devam ederken hafızlık yapma imkânlarının bulunmasıdır.

a. Yaşlarının Küçük Olması

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde kursa gelen öğrencilerden büyük bir kısmının yaş olarak küçük olduğunu ve bu durumu hafızlık sürecinde önemli bir avantaj olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

K5, bu dönemde kurslara gelen öğrencilerden bir kısmının yaş profilinin küçük, zihinsel yapısının ise berrak olduğunu ve bu durumun hafızlık için önemli bir avantaj olduğunu vurgulamaktadır: *“Öğrencinin yaşı küçük olduğundan kafası başka şeylerle dolmamış oluyor. Bütün saflığı ile kendilerini derse veriyorlar. Aileleri tarafından sevimli de onlar için motivasyonunu artırıyordu.”*

K13, bu dönemde kurslarda bulunan küçük yaşta öğrencilerin hafızlık eğitimine elverişli olduğunu, bu sayede onları kolay motive ettiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrencilerin bir kısmı yaş olarak küçük durumda geliyor. Onları işlemek, anlara ezber yaptırmak diğerlerine göre daha kolay oluyor. Dikkatleri kolay dağılmıyor. Kontrolleri de kolay. Büyük öğrencilere göre daha uysal ve sevimli.”*

K14, bu dönemdeki öğrencilerin yaşlarının küçük olmasını önemli bir avantaj olarak gördüğünü, onları motive etmek için farklı yöntemler kullandığını söylemektedir: *“Yaşlarının küçük olması, tam öğrenme çağında olmaları diyebiliriz. Birde toplu halde bir arada istekli ve hevesliler, birbirileri ile yarış halindedir. Küçük bir hediye ile çok kolay motive oluyorlar. Laf dinliyor, dediklerimizi yapıyorlar.”*

K17, küçük yaş profilinin hafızlık eğitimi için oldukça elverişli olduğunu, bu dönemde bu avantajdan istifade etmeye çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Yeni bir heyecan var öğrencilerde. Bu heyecanı iyi değerlendirebilirsek kabiliyetli öğrencilerden hafız yapabiliriz. Küçük yaş ezber için gayet iyi bir avantaj. Bir de öğrenci istekli olduğunda ciddi başarılar elde edebiliriz.”*

K21, öğrencilerin küçük yaşta kursa gelmelerini ve ailelerinin de onlara destek olmasını önemli bir avantaj olarak değerlendirdiğini ifade etmektedir:

“Çocuk yaşı küçük geliyor. Çocuğun en güzel ezber yapabileceği çağ diyebiliriz. Şimdi aileler de bu işi çok olumlu karşıladı, onlar da çocuğu motive ediyor zaten. Zaman kaybı da olmadığından çocuk daha istekli hafızlık yapıyor.”

K29, son dönemde yapılan düzenlemelerle küçük yaştaki öğrencilerin kurslara kayıt yaptırma haklarının bulunduğunu ve bu düzenlemenin hafız olmak isteyen öğrenciler için oldukça önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Yönetmenliklerden kaynaklı yasakların kalkması küçük yaştaki öğrencilerin de kursa kayıt yaptırmalarına imkân sağladı. Bu yeni dönem hem hocalarda hem de öğrencilerde yeni bir hava oluşturdu. Birçok kesimden öğrenciler kurslara gelmeye başladı. Hem yaşları küçük hem de kabiliyetli olan öğrenciler var artık. Bu da ezber olayını kolaylaştırıyor.”*

K30, küçük yaştaki öğrencilerin psikolojik açıdan rahat olduklarını, herhangi bir sorumluluklarının bulunmadığını ve bu avantajlar sayesinde kısa sürede hafız olma ihtimalinin bulunduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrencinin yaşı küçük, akli dışarıda değil, bazı şeylerin farkına henüz varmamış. Bu sayede ezber daha kısa sürede olma ihtimali yüksek. Aynı zamanda alışkanlıkları henüz pekişmemiş. İyi bir eğitim verilirse faydalı bir gelecek imkânı bulabilir.”*

K8, K9, K11, K12, K18, K20, K22 ve K23 de diğer katılımcılarla aynı fikirde olduklarını, küçük yaş profilinin hafızlık eğitiminde önemli bir avantaj olduğunu ifade etmektedirler.

b. Aynı Anda Örgün Eğitime Devam Etmeleri

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde hafızlık eğitimi almak isteyen öğrencilerin aynı zamanda örgün eğitime devam haklarının bulunmasını önemli bir avantaj olarak değerlendirdiklerini, bu sayede öğrencilerin zaman kaybı yaşamadan hem hafız hem ortaokul mezunu olduklarını ifade etmektedirler.

K2, bu dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin aynı zamanda örgün eğitime devam etmelerini önemli bir avantaj olarak gördüğünü ifade etmektedir:

“Bu dönemdeki çocuklar diğerlerinden çok daha şanslı. Hem fiziki imkânlar açısından hem de hiç sene kaybetmeden hafızlıklarını uzun vadeye yayabilirler. Bu onlar için iyi bir avantaj. Hem emsalleri ile bir arada okul derslerine çalışma imkânları var hem de Kur’an eğitimi almaları onlara zihinlerinin daha fazla açılmasına neden oluyor. Okula gittiklerinde hafızlık için, kursa geldiklerinde okul için teneffüs yapmış oluyorlar.”

K6, bu dönemde orta okula devam eden öğrencilerin aynı zamanda Kur’an eğitimi aldıklarını, bu sayede öğrencilerin okuldaki alan derslerinde daha başarılı olduğunu ifade etmektedir: *“Şu anda ki dönem 4+4+4 avantajlarını şöyle diyebiliriz. 4, 5, 6, 7 ve 8’inci sınıfta okuyan öğrenciler bizde var. Çocuk sürekli Kur’an ile aşına olduğu için daha iyi oluyor. Kursta aldığı Kur’an eğitimi olsun dini eğitim olsun çocuğa çok faydası oluyor. Milli eğitimin de bu sistemi desteklemesi lazım, okulda da bu çocukların takip edilmesi gerekir. Okulla beraber sürekli istişare içinde olması iyi olur.”*

K7, bu dönemin avantajlarının fazla olduğunu, okul ve kurs eğitimi beraber götürmeye çalışan öğrenciler için örgün eğitime bir yıl ara verme haklarının bulunduğunu ve bu durumun öğrenciler için avantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Oldukça fazla görülüyor. Şu an diyelim ki 5’inci sınıfı yüz yüze eğitimde bitirdiler. Bunların içerisinde hafızlığa ayrılan öğrencilere sistem bir yıl hatta iki yıl bekletme zamanı veriyor. Kaydı dondurarak yıl kaybı yaşamadan yıl sonunda bir üst sınıfa imtihanla geçme hakkı var. Bu durum kabiliyetli öğrencilerin de ilgisini çekiyor.”*

K28, bu dönemde hafızlık eğitimi almak isteyen öğrencilerin avantajlı olduğunu, örgün eğitimde sınıf kaybı yaşamadan hafızlık eğitimi tamamlama imkânının bulunduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde hafızlık yapan öğrencinin yıl olarak kaybı olmuyor. İkinci dörtte bir yıl ara vermek, verilen aranın yılsonunda telafisinin olması önemli bir avantaj. Ayrıca 8’inci sınıftan sonra bir yıl ara verilmesi, proje okulları ile hafızlığı bitirenin sınavsız imam hatip okuluna kaydolması, parasız yatılı olması, bunun yanında burs alması sayılabilecek avantajlardandır.”*

K3, K4, K15, K19, K24 ve K27 de diğer katılımcılarla aynı fikirde olduklarını, öğrencilerin örgün eğitimle hafızlık eğitimini aynı anda yürütebildiklerini, bu sayede zaman kaybı yaşamadan hafız olmalarını önemli bir avantaj olarak değerlendirdiklerini ifade etmektedirler.

3. Öğrencilerin Dezavantajları

Katılımcılar, üçüncü dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bu dezavantajlar; aynı anda örgün eğitime de devam eden öğrencilerin Kur'an eğitimine zaman ayıramamaları, yaşları küçük olduğundan dolayı kendilerine yeterli sorumluluğun verilememesi, teknolojik araçlara olan ilgilerinden dolayı hafızlıkta gerekli motivasyonun sağlanamaması ve velilerin her durumda öğrencilere sınırsız destek sunmasıdır.

a. Aynı Anda Örgün Eğitime Devam Etmeleri

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde öğrencilerin hafızlık eğitimi ile örgün eğitimi aynı anda yürüttüklerini, her iki tarafa yeterli düzeyde zaman ayıramadıklarını ve bu durumun öğrenciler için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcılardan bir kısmı bu durumu avantaj olarak görürken bir kısmı ise dezavantaj görmektedir.

K1, bu dönemde kursa gelen birçok öğrencinin aynı zamanda örgün eğitime de devam ettiğini de ifade etmektedir. Bu sistem sayesinde öğrenciler, zaman kaybı yaşamadan eğitimlerine devam ettiğine değinen K1, bunun avantajın yanında öğrencilerin birçok alanda sıkıntı çektiklerini, zaman zaman zorlandıklarını vurgulamaktadır: *“Bu öğrencilerin dezavantajları iki farklı eğitimi ve daha fazla işleri bir arada götürüyor olmalarıdır. Bu da ister istemez öğrenciyi zor duruma koyuyor. Bir taraftan okul dersleri, bir taraftan sınavlar ve diğer taraftan hafızlık ki tamamen ezberle yönelik bir olay. Şöyle ifade edebilirim: bu çocuklar normalde gelişimleri için ideal olan sekiz saat uykularını bile yerine göre altı saatin altında tutuyorlar. İşte bu zor süreç hafızlığa dezavantaj olarak yansıyor. Veliler ve öğretmenlerle devamlı tartışmamız oluyor. Yani herkes işinde*

elemanının başarılı olmasını istediğinden karşı tarafa yükleniyor. Okul bizden biz de okuldan taviz vermesini istiyoruz. Gaye öğrenciyi çok fazla yormadan bilgiyi yüklemek. Bir de şöyle bir sıkıntı yaşıyoruz başarılı diye yetiştirdiğimiz bu elamanlar maalesef alan olarak mihrabı değil de diğer anları tercih etmeleri.”

K2, öğrencilerin günün büyük bir bölümünü okulda geçirdiklerini ve hafızlık eğitimine yeterince zaman ayıramadıklarını ifade etmektedir: *“Hafızlık için dezavantaj sayabileceğimiz tabi ki okulda harcadıkları zaman. Normalden biraz daha fazla çalışmalarını icap ediyor. Tabi ki bu da yorulmalarına sebep oluyor. Fakat bir yıl dondurma hakkı kullandığında bu sorun biraz olsun ortadan kalkıyor.”*

K11, öğrencilerin aynı anda hem okulda hem de kursta başarılı olamadıklarını, bir tarafa ağırlık verdiklerinde diğer tarafta başarısız olduklarını ifade etmektedir: *“Okulla aynı anda hafızlığı devam ettirmesi oldukça zorluyor öğrenciyi. Aynı anda iki işi yaparken bir tarafı gevşetiyor. Ağırlığını okula verirse kursu, kursa verirse okulu gevşetiyor.”*

K12, aynı zamanda okula devam eden öğrencilerin her gün hafızlık dersi vermekte zorlandıklarını, bu yüzden hafızlık sürecinin uzadığını ifade etmektedir: *“Hafızlık bakımından değerlendirdiğimiz zaman zararları oluyor elbette. Hafızlık sürekliliğe bağlı bir kavramdır. Ortaokula giden bir öğrenci için 2-3 günde ancak ders verebiliyor. Her gün ders verme eğiliminde öğrenci bulmak çok zor.”*

K17, bu dönemde okul eğitimi ile kurs eğitimini bir arada yürütmeye çalışan öğrencilerin oldukça zorlandığını, okulda fazla ders olduğunu ve kursa geldiklerinde bu derslerin ödevlerini yapmak zorunda olduklarını, bundan dolayı hafızlık eğitimine zaman kalmadığını ifade etmektedir: *“Şimdi ki çocuklar okula gittiği için bir saat haricinde ders yapamıyoruz. Dini derslere zaman ayıramıyoruz. 5+3 dönemi zamanındaki öğrenci verimini şimdi alamıyoruz. Teslimiyet açısından terbiye açısından bile büyük farklar var. Öğrencilerin sabah 7:30’a kadar ders yapıp o saatten sonra okula gitmesi sonra geldiklerinde hem okul dersleri hem de hafızlık derslerinin bir arada yapılması her öğrencinin yapacağı bir şey değil. En az on üç ders oluyor ve bunların sekiz tanesi çalışmak*

istiyor. Çocuklar günlük en az on saat çalışıyor. Bu durum bu yaştaki çocuklar için biraz ağır oluyor.”

K28, aynı zamanda okulla kursu bir arada yürütmeye çalışan öğrencilerin oldukça yorulduğunu, okula ağırlık verdiklerinde hafızlık sürecini uzattıklarını, bu durumun öğrencilerin motivasyonuna zarar verdiğini ifade etmektedir: *“Buradaki dezavantajlar okulla beraber hafızlığın devamı, hafızlık yapma süresinin uzaması. Bir taraftan ağırlık verdiğiniz zaman diğer taraftan kayıp yaşıyorsunuz. Ders çalışma derste bulunma zamanı arttığından istirahat zamanı azalıyor. Bu da kişinin daha çok yorulmasına sebep oluyor. Gün içinde derslerdeki direncini azaltıyor. Bu durumda öğrenci başarısını artırmak için ders yükünü azaltacak tedbirler alıyoruz.”*

K3, K4, K8, K10, K16, K18, K21, K26, K27, K29 ve K30 da diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, örgün eğitimle hafızlık eğitimini bir arada yürütmeye çalışan öğrencilerin başarılı olamadıklarını ve bu sistemin öğrenci için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedirler.

b. Yaş Profiline Küçük Olması

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde öğrencilerin küçük yaşta olduğunu, bundan dolayı onlara yeteri kadar sorumluluk veremediklerini, kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmede sorun yaşadıklarını ve bu durumun öğrenciler için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedirler.

K5, bu dönemde küçük yaştaki öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını gidermede oldukça zorlandıklarını, bazen de aile özlemi çektiklerini ifade etmektedir: *“Yaşlarının küçük olması yemede, içmede, yatmada, kalkmada, alt ıslatma gibi durumlarda bazı problemleri beraberinde getirdi. Bir de bu duruma özlem eklenince öğrencileri kursta tutmada güçlük çekiyoruz. Bu durumda sevgiyle, şefkatle, merhametle özveriyle, gönüllü elemanlar çalıştırarak, aileleri de işin içine katarak, ödüllendirme yoluyla bu durumla başa çıkmaya çalışıyoruz.”*

K13, yaşı küçük olan öğrencilerin kursa uyum sağlamada zorlandıklarını, ailesinden uzak kalan öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmede sorun yaşadıklarını ifade etmektedir: *“Öğrencinin yaşı küçük olduğundan adaptasyon sorunu yaşıyor. Evde her şeyi ile ailesi ilgilendiği için çocuk farklı bir ortamda her şey ile kendi mücadele etmek zorunda kalıyor. Çocuklara aileleri gibi davranmaya çalışıyor onlara aile eksikliğini hissettirmemeye çalışıyoruz.”*

K22, bu dönemde bazı öğrencilerin küçük yaşta kursa geldiğini, bu yaşlarda ailelerinden ayrıldıkları için onları özlediklerini ve ev ortamına alıştıklarından dolayı kursa uyum sağlamada zorlandıklarını ifade etmektedir: *“Bu sistemde çocukların yaşları küçük olduğundan dolayı aile özlemi çekmeleri, şımarık olarak yetişmiş olmaları, aşırı özgüven, yemek beğenmeme durumu bide yeni davranış kazandırma zorluğu diyebiliriz.”*

K23, küçük yaşta aile ortamından ayrılarak kursa gelen öğrencilerin uyum sorunu yaşadıklarını ve bu durumun öğrenci için önemli bir dezavantaj olduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci küçük yaşta ailesinden ayrılmak zorunda kalıyor. Farklı bir ortama giriyor, hiç tanımadığı insanlarla karşılaşılıyor. Evde her şeyin hazırlanmış olduğundan kendi başına ihtiyaçlarını gidermek zor geliyor.”*

c. Teknolojik Araçların Yaygınlaşması

Katılımcılardan iki tanesi, bu dönemde öğrencilerin teknolojik araçlara oldukça ilgi gösterdiklerini ve bu araçların hafızlık sürecinde, öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

K6, bu dönemde öğrencilerin teknolojik araçlarla iç içe olduklarını, bu araçların hafızlık sürecinde öğrencileri olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir: *“Şu andaki dönemde çocuklar bize gelmeden önce teknolojik aletleri etkin bir şekilde kullanıyor. Bu sistemde çocuklar bundan zarar görüyorlar. Akıllı telefonlar Kur'an kurslarına büyük zararlar veriyor. En zeki çocukların bile bir günde zekasını etkileyebiliyor.”*

K20 ise, bu dönemde öğrencilerin elektronik araçlarla yakından ilgilendiklerini, özellikle telefon noktasında sıkıntı çektiklerini ve öğrencilerin her durumda telefonda etkilendiklerini ifade etmektedir: *“Günümüzün teknoloji imkânları öğrencilerin bu işe kendini vermesini zorlaştırıyor. Öğrenci kendini toparlayamıyor. Telefonu yanına bıraksan onunla oynuyor. Bırakmasan akli onda kalıyor. Bazen ödüllendirmede telefonda istifade ediyoruz.”*

d. Velilerin Öğrenciye Sınırsız Destek Vermesi

K25, bu dönemde öğrencilerin çok rahat bir ortamda yetiştiklerini ve bu durumun öğrenci için önemli bir dezavantaj olduğunu düşünmektedir. Velilerin öğrencilere sınırsız destek vermesinin kendilerini zor durumda bıraktığına değinen K25, bu durumdan diğer öğrencilerin de etkilendiğini, buna bağlı olarak öğrenciler üzerinde otorite zafiyeti yaşadıklarını ifade etmektedir: *“Bazı öğrencilerin arkasında veliler haddinden fazla duruyor. Çocuk en küçük bir sıkıntı çıkardığında veya mızızlandığında veli hemen kursa geliyor. Bu durum diğer öğrencileri de etkiliyor. Hatta hocam müsaade etseniz de eve götüreyim diyebiliyor. Bazen elimiz kolumuz bağlanıyor. Mecbur izin veriyoruz.”*

D. Özet ve Değerlendirme

Kur'an kurslarının öğrenci kaynağı; yaş, nitelik ve sayı açısından üç dönemde de farklılık göstermektedir. Bu farklılığın oluşmasında Milli Eğitim politikalarının etkisi oldukça önemlidir. Yakın tarihimizde uygulanan üç farklı sistemin Kur'an kursları üzerindeki etkilerine baktığımızda, öğrenci kaynağında yaşanan dalgalanmaların dolaylı olarak bu sistemlerle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Birinci dönemde, 5+3 kesintili eğitim modeli uygulanmaktadır. Bu dönemde Kur'an kursuna sadece 5'inci sınıftan mezun olan öğrenciler kayıt yaptırabilirler. Kur'an kursları da buna bağlı olarak öğrenci kaynağını 5'inci sınıftan mezun olan veya ortaokula devam eden öğrencilerden sağlamaktadır.

Katılımcıların tamamı, bu dönemde, öğrenci kaynağında herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Öğrenci kaynağında yaşanan olumlu gelişmelerin arka planında birçok etkenin bulunduğunu vurgulayan katılımcılar, bu etkenleri, bazen bölgedeki kültürel yapının bir gereği, bazen de Milli Eğitim politikalarının sunduğu kolaylıklar olarak kabul etmektedirler.

Bu bağlamda, katılımcıların öne sürmüş oldukları gerekçelere baktığımızda; hafızlık eğitiminin buldukları bölgede kültürel bir karşılığının bulunması (Vahapoğlu, 2014:23-24; Nazıroğlu ve Vahapoğlu, 2015:114), buna bağlı olarak velilerin çocuklarını hafız yapma konusunda oldukça gayretli olması ve velilerin hafızlık eğitimini kayıp zaman olarak görmemesi, Milli Eğitim’de uygulanan sistemin öğrencilere hafız olduktan sonra örgün eğitimde kaldıkları yerden devam etme imkânını sunması gibi görmekteyiz. Avantaj olarak görülen bu etkenler, 5’inci sınıfa kadar örgün eğitimde başarılı olsun veya olmasın her kapasitedeki öğrencinin bu dönemde kursa gelmesine imkân sağlamıştır.

İkinci dönemin öğrenci kaynağı, birinci döneme göre daha farklı bir yapıdadır. Bu dönemde sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim modeli uygulanmıştır. Yapılan düzenlemeyle ancak 8’inci sınıftan mezun olan öğrenciler Kur’an kurslarında eğitim görebilmektedirler.

Katılımcıların tamamı bu dönemde, öğrenci temininde oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim modelinin uygulanmasıyla sadece öğrenci kaynağında azalmaların olmadığını, nitelik açısından da öğrenci yapısında farklılıkların ortaya çıktığını vurgulamaktadırlar.

Bu bağlamda, öğrenci kaynağındaki azalmalara ilişkin katılımcıların öne sürmüş oldukları gerekçelere baktığımızda; sekiz yıllık zorunlu eğitimin devreye girmesiyle Kur’an kurslarının öğrenci kaynağında ciddi azalmaların yaşandığı (DİB, 1997; Büyükdiñç, 2001:76) , buna bağlı olarak kalitenin düştüğü ve hafızlık sisteminin zayıfladığı (Büyükdiñç, 2001:72-73), gelecekte iyi bir meslek hayali Kur’an öğrencilerin 8’inci sınıfa kadar ortaya koydukları başarıyı orta öğretim döneminde de devam ettirme gayreti içerisinde oldukları görülmektedir. Bu dönemde, örgün eğitimde herhangi bir başarı gösteremeyen bazı öğrenciler,

velileri tarafından kendilerine tanınan son bir şans olarak kursa gelmektedirler (Ünsal, 2006:23). Bu durumda olan öğrencilerin büyük bir kısmı bu fırsatı değerlendirmeye çalışmaktadırlar.

Üçüncü dönem, öğrenci kaynağı ve niteliği açısından birinci dönemle paralellik göstermektedir. Bu dönemde 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitim modeli uygulanmaya konulmuştur. Yapılan düzenlemelerle öğrenciler, aynı anda okullarda ve Kur'an kurslarında eğitim görme imkânı elde etmişlerdir. Bu dönemde, Kur'an kursları öğrenci kaynağını, aynı zamanda okula devam eden veya ikinci dördü bitiren öğrencilerden sağlamaktadır.

Katılımcıların tamamı, bu dönemde, öğrenci kaynağında olumlu yönde bir kıpırdanmanın yaşandığını ifade etmektedirler. Öğrenci kaynağında yaşanan istikrarlı yükselişin arka planında, öğrencilerin okulla beraber kursta eğitim görme imkânına sahip olmasını önemli bir avantaj olarak değerlendiren katılımcılar, bu sayede öğrencilerin, bir yandan örgün eğitime devam ettiğini, diğer yandan da Kur'an kurslarında Kur'an eğitimi alabildiğini vurgulamaktadırlar.

Bu bağlamda, son dönemdeki öğrenci kaynağında yaşanan olumlu gelişmelere ilişkin katılımcıların dikkat çektikleri gerekçelere baktığımızda; okula devam eden öğrencilerin aynı zamanda kurslarda da eğitim görme hakkının bulunması, buna bağlı olarak öğrencilerin örgün eğitimde dönem kaybı yaşamaması ve öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda Kur'an kurslarında günün her saatinde program yapılabilme kolaylığının olması görülmektedir. Önemli bir avantaj olarak görülen bu sistem sayesinde yetenekli öğrencilerinde bu imkândan istifade etmeye çalıştıkları ve örgün eğitimle birlikte kurslara devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu bölümde ele alınan bir diğer konuda, öğrencilerin eğitim gördükleri dönemlerde karşılaştıkları avantajlar ve dezavantajlardır. Katılımcılar tarafından, her üç dönemde de eğitim gören öğrencilerin bazı avantajları ve dezavantajlarının bulunduğu ifade edilmektedir. Dönemsel olarak ortaya çıkan bu avantaj ve dezavantajların, öğrencilerin motivasyonlarında önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgulayan katılımcılar, söz konusu avantaj ve dezavantajların bazen

öğrencilerden, bazen kurs ortamından, bazen de sosyal hayattan kaynaklandığına kısmen de olsa değinmektedirler.

Katılımcılar, birinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajların bulunduğunu ve bu avantajları; öğrencilerin zamanlarını sürekli kursta geçirmesi, yaşlarının küçük olması, bu dönemde teknolojik araç-gereçlerin yaygın olmaması ve velilerin kurs yönetimi ile irtibatlarının yüksek olması şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, öğrencilerin yirmi dört saatlik zaman dilimlerini kurs içerisinde geçirmeleri ders bütünlüğü açısından oldukça önemli görülmektedir. Zihinsel açıdan önemli bir avantaj olarak değerlendirilen bu durum, bir yandan öğrencilerin derse odaklanmasını sağlarken, diğer taraftan da farklı alanlardaki iş yükünü ortadan kaldırmaktadır. Birinci dönemde öğrenci profilinin ağırlıklı olarak on iki – on beş yaş gurubundan oluşması (Bayraktar, 1992:7) ezber açısından avantaj olarak değerlendirilmektedir. Vahapoğlu'nun yapmış olduğu çalışmada (2014:39), araştırmaya katılan on iki katılımcıdan sekizi hafızlıklarını 12-18 ay aralığında tamamladıklarını ifade etmektedirler. Aynı zamanda ergenlik problemlerinin tam olarak ortaya çıkmaması ve öğrencilerin daha kolay motive edilmesi (Bayraktar, 1992:117) yaş profilinin küçük olmasına bağlanmaktadır. Ayrıca bu dönemde teknolojik araç-gereçlerin ve sosyal medyanın yaygın olmaması, öğrencilerin derse daha kolay motive olmasına imkân sağlamaktadır. Bunların yanında öğrenci velilerinin, öğretmenlerle sürekli irtibat halinde olmaları ve çocuklarını yakından takip etmeleri, öğrencilerin başarılı olmasına katkı sağlamaktadır.

Katılımcılar, ikinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajlarının bulunduğunu ve bu avantajları; öğrencilerin yaş profilinin yüksek olması, zamanlarının tamamını kursta geçirmeleri ve öğrencilerin büyük bir kısmının birinci döneme oranla kendi tercihleri ile kursa gelmeleri şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, birinci dönemdeki yaş profilini küçük olması öğrencilere ezber açısından avantaj sağlarken, ikinci dönemde sekiz yıllık zorunlu eğitimin bir

sonucu olarak yükselen yaş seviyesi (Büyükdinç, 2001:30; Ünsal, 2006:23), öğrencilerin daha fazla sorumluluk almasına imkân sağlamaktadır. Bu sayede öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını zorlanmadan yerine getirdikleri ve ikna yöntemi ile derslere motivasyonlarının birinci döneme oranla oldukça kolay sağlandığı anlaşılmaktadır.

2011 yılında Kur'an kursları üzerinde yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin %86,2'sinin kendi isteğiyle kursa gittikleri ifade edilmektedir (Aköz, 2011:188). Diğer araştırmalarda ise bu oran %77,9 (Ünsal, 2006:33), %83,8 (Büyükdinç, 2001:43) olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde kendi tercihleri ile kursa gelen öğrencilerin daha başarılı olduğu ve kısa sürede hıfzlarını tamamlayarak kurstan ayrıldıkları görülmektedir.

Katılımcılar, üçüncü dönemde de kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı avantajlarının bulunduğunu ve bu avantajları; birinci dönemde olduğu gibi bu dönemde de küçük yaştaki öğrencilerin kursa gelmesi ve aynı anda örgün eğitime devam ederken hafızlık yapma imkânlarının bulunması şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, küçük yaşlarda ezber yapmanın öğrenciler açısından avantaj olduğu vurgulanırken, aynı zamanda örgün eğitimle birlikte hafızlık sürecinin devam ettirilmesi, öğrencilerin bu süreçte zaman kaybı yaşamalarını engellediği savunulmaktadır. Bu dönemde, akademik anlamda belli bir hedefe sahip olan öğrencilerden yetenekli olanları, bir yandan örgün eğitime devam ederken, bir yandan da hafızlık eğitimlerini tamamlama imkânına sahiptirler. Bu sayede öğrenciler, zaman kaybı yaşamadan hem hafız hem ortaokul mezunu olabilmektedirler.

Öğrencilerin her üç dönemle ilgili farklı dezavantajlarla karşılaştıkları katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Katılımcılar, birinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ve bu dezavantajları; küçük yaştaki öğrencilerin Kur'an-ı Kerimi niçin ezberledikleri hususunda yeterli düzeyde bilgilendirilmemesi ve bu öğrencilerin büyük bir kısmı kurslarda yatılı kaldığı için aile özlemi hissetmeleri şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, küçük yaştaki öğrencilerin neredeyse tamamı bu dönemde velilerinin yönlendirmesi ile kursa gelmektedirler. Vahapoğlu'nun Of bölgesinde hafızlık üzerine yapmış olduğu nitel bir çalışmada (2014:26-27), araştırmaya katılanlara yöneltilen “Kur’an Kursuna kendi isteğiniz ile mi gittiniz? Seçme hakkı size bırakılsaydı hangi alanda devam etmeyi düşünürdünüz?” sorusuna katılımcılar; “Kur’an Kursuna babamın isteğiyle gittim. Bana bırakılsaydı ortaokula devam etmek isterdim”, “Annem ısrar edince gittim. Bana bırakılsaydı sadece yüzüne okur, süre ezberlerdim sonra örgün eğitime devam ederdim”, “Babamın isteği üzerine gittim. Ortaokula devam etmek isterdim”, “Köyümüzde Kur’an Kursu olması bunda önemli faktördür. Tabii ki babamın yönlendirmesiyle gittim. Kendi başıma olsaydım okula devam ederdim”, “Ailemin tavsiyesiyle gittim. Ortaokula devam edecektim”, “Babam imam hatip olduğu için, ayrıca Kur’an Kursunda görevlendirme ile çalıştığı için onun yönlendirmesi ile gittim. Zaten ablam ve ağabeyim de hafız olmuşlardı. Bana kalsaydı eğitimime örgün eğitimde devam etmek isterdim”, “Kur’an Kursuna babamın tavsiyesi ve kendi isteğimle gittim. Ancak hafızlığı babamın zorlamasıyla tamamladım”, “Kur’an kursuna gitmeme seçeneğim yoktu. Babam bir yıl Kur’an Kursunda okuduktan sonra, hafızlık veya ortaokuldan öğrenimime devam etme seçeneğini bana bıraktı. Ben hafız olmayı tercih ettim” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Kendi tercihleri ile kursa gelmeyen öğrencilerin “Niçin hafız olmalıyım?” sorusuna yönelik öğreticiler tarafından yeterli bilgilendirilmenin yapılamaması (2014:42) motivasyonu olumsuz olarak etkilemektedir.

Aynı çalışmada (2014:68), araştırmaya katılanlara yöneltilen “Hıfzınızı muhafaza edebiliyor musunuz? Bunun için özel bir çalışmanız var mı?” sorusuna katılımcılar; “Hayır unuttum. Sıfırdan başlamayı düşünüyorum. Ama başarabilir miyim diye de düşünüyorum”, “Başlarda edebiliyordum. Sonra evlilik, çocuk ve iş derken unuttuk gitti. “Maalesef çoğunu unuttum. Bazı yerleri yüzüne okumakta bile zorlanıyorum”, “Edemiyorum. Hiç zaman ayıramıyorum”, “Kısmen muhafaza edebiliyorum. Bu alanda özel bir çalışmam yok”, “Maalesef muhafaza edemiyorum. Etmek isterdim. Ancak işimin yoğun oluşundan dolayı hiç zaman ayıramıyorum”, “Tam manasıyla olmasa da muhafaza edebiliyorum. Özel bir çalışmam yok ama işim gereği devamlı okuyarak muhafazasını sağlıyorum”, “Çok

fazla muhafaza edemiyorum. Toparlamak için zaman zaman programlar yapsam da zamanın verdiği yoğunluktan dolayı bir türlü başaramıyorum”, “Orta derecede muhafaza edebiliyorum. Ciddi bir çalışmam yok. Ancak ramazandan ramazana hatim okumaya gayret ediyorum” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Bundan dolayı, bu dönemde hafızlık eğitimi alan öğrencilerin büyük bir kısmı kurstan ayrıldıktan sonra hıfzlarını unutmaktadır.

Ayrıca küçük yaşta olan öğrencilerin aile ortamlarından bir anda uzaklaşması, kurs ortamına alışmalarında ve kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmelerinde bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Bayraktar, 1992:64). Bu olumsuzlukların bir arada toplanması, bu dönemdeki öğrenciler için önemli bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcılar, ikinci dönemde kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ve bu dezavantajları; örgün eğitimde yeterli düzeyde başarı gösteremeyen öğrencilerin velileri tarafından son bir fırsat olarak kursa gönderilmesi, yükselen yaş seviyesinden dolayı öğrencilerde ergenlik problemlerinin ortaya çıkması ve ilköğretim döneminde rahat bir çevrede eğitim almaları şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin devreye girmesiyle 8’inci sınıftan mezun olmayan öğrencilerin kurslara kayıt yaptırmasının yasak olması, öğrencilerin on beş yaşına kadar hafızlık eğitimi almasını engellemiştir. Bundan dolayı ortaokul sonuna kadar belli bir başarıyı yakalayan öğrenciler, ara vermeden liseye devam ettikleri için kurslara gelmemektedirler. Ayrıca yaş profiline yükselmesi (Büyükdinç, 2001:30) ile ergenlik problemleri hissedilmeye başlanmış ve bu durum öğrencilerin motivasyonlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun yanında, öğrencilerin örgün eğitime devam ettikleri dönemlerde gerek ev gerekse okul ortamlarındaki yetiştirme tarzları, yatılı olan kurs ortamına uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır.

Katılımcılar, üçüncü dönemde de kurslarda eğitim gören öğrencilerin bazı dezavantajlarının bulunduğunu ve bu dezavantajları; örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini bir arada götürmeye çalışan öğrencilerin zaman açısından sıkıntı

yaşamaları, yaşları küçük olduğundan dolayı öğrencilere yeterli sorumluluğun verilememesi, teknolojik araçlara olan ilgilerinden dolayı kurs ortamında gerekli motivasyonun sağlanamaması ve velilerin, öğrencilerin her türlü isteklerini yerine getirmede gayretli olmaları şeklinde ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, son dönemde yaygınlaşan örgün eğitimle hafızlık eğitiminin aynı anda yürütülmesi, yetenekli olmayan öğrenciler açısından sorun teşkil etmektedir. Gün içerisindeki zamanlarının büyük bir kısmını okulda geçiren öğrenciler, kursa yorgun olarak dönmektedirler. Ayrıca hafızlık eğitimi için yeterli zamanda kalmamaktadır. Okul derslerine ağırlık veren öğrenciler hafızlık eğitimini aksatmakta, hafızlık eğitimine ağırlık verenler ise okul derslerini ihmal etmektedirler. Ayrıca teknolojik araç-gereçlerin ve sosyal medyanın bu dönemde eğitim gören öğrenciler üzerinde önemli bir etki bıraktığı ve motivasyonlarını etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu konuda öğrenci velileri de zor durumda kalmakta, çocuklarını kurs ortamında saklayabilmek için birçok konuda taviz vermektedirler. Bu durum ise öğrencilerin disipline edilmesini oldukça zor duruma sokmaktadır.

II. Disiplin Uygulamaları

Bu başlık altında, Kur'an kursu öğretmenlerinin üç dönemde disiplinle ilgili karşılaştıkları sorunlar, disiplinin öğrencilere göre farklılık gösterme nedenleri ve öğrencilerin disiplini sağlamada kullanılan yöntemler ele alınmaya çalışılmıştır.

A. 1997 Öncesi Dönem

1. Disiplin Sorunları

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde, öğrencilerin derslerindeki devamsızlıklarını ve kurs içerisinde yapmış oldukları kural dışı davranışları disiplin problemi olarak görmektedirler.

K10, öğrencilerin derslerinde yapmış oldukları devamsızlıkları ve kurs içerisinde belirlenen kurallara uymamalarını disiplin problemi olarak görmektedir: *“Disiplinde ana etken şiddet içeriyordu. Belki de kolaya kaçıyorduk. Bazen yanlış*

davranışlar sergilediklerinde, bazen derslerin zayıf olduğu durumlarda öğrenciyi dayakla cezalandırıyorduk. Bu durum bütün öğrenci için geçerli değildi elbet. Lakin ekseriyet bu yönde idi...”

K12 de benzer problemleri disiplin sorunu olarak görmektedir: *“O zamanlar da pek bir alternatif yoktu. Ders yapmayan öğrenciye veya suç işleyen öğrenciye ceza olarak dayak düşünülürdü, tabi bu çözüm değildi ama o zamanlarda dayak yaygındı.”*

2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri

Katılımcılara göre, bu dönemde disiplin yöntemlerinin kurslara göre farklılık gösterme nedenleri arasında; yönetmeliklerde olan eksiklikler, velilerin tutumları, öğreticilerdeki formasyon yetersizlikleri ve geleneksel anlayış yer almaktadır.

a. Yönetmeliklerde Olan Eksiklikler

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını yönetmeliklerde olan eksikliğe bağlamaktadırlar.

K2, birinci dönemde şiddete başvurusunun gerekçesini disiplin yönetmeliğinin bulunmayışına bağlamaktadır: *“O dönemde disiplini sağlamada yazılı kurallar yoktu. Gelen öğrenci kuralları büyüklerinden öğreniyor ona göre hareket ediyordu...”*

K14 de K2 gibi benzer sebepleri öne sürmektedir: *“Disiplin kuralları yönetmeliklerde pek kapsamlı değildi Yanlış davranışlar dayakla cezalandırıldı...”*

Kur’an Kursu yönetmeliklerinde disiplin cezalarıyla ilgili bölümler son çıkan yönetmelikte olduğu kadar kapsamlı hazırlanmamıştır. Özellikle ilk dönemde görev yapan öğreticiler bu durumun disiplinin bireyselleşmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedirler.

b. Velilerin Tutumları

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını velilerin öğrencilere karşı sergiledikleri tutumlarına bağlamaktadırlar.

K20, söz konusu dönemde şiddetin ön planda olduğunu ve sebepleri arasında da velilerin her konuda hocaya teslimiyetini gerekçe göstermektedir: *“Temel eğitim döneminde disiplini tamamen şiddet ve korkuya dayalı bir sistemdi. Burada o zaman ki hocanın yetiştirme ve okuma şeklini de düşünmek lazım. Onlar hocalarından gördüğünü uygulamaya çalışmış. O gün ki velilerin teslimiyeti de iyiydi...”*

K28, ağırlıklı olarak disiplinde şiddeti kullandıklarını, bunda yetersiz kaldıkları durumlarda ise öğrenci velisinin otoritesinden istifade ettiklerini ifade etmektedir: *“Genelde öğrencinin disiplin altına alınmasının olmazsa olmazı dayaktı... Babasıyla korkutma yoluna gittik. Bu şekilde disiplini sağlıyorduk.”*

K17, velilerin öğrenciyi kursa teslim ederken öğreticiye sınırsız özgürlük tanıdığını ifade etmektedir. Ailesinde şiddete maruz kalan öğrencinin motivasyon sorunu yaşadığına dikkat çeken K17, öğrencinin bu psikolojiden kolay kolay kurtulamadığını vurgulamaktadır: *“Bu dönemde dayak ön plandaydı... O zamanlar eti senin kemiği benim sistemi vardı. O zamanlar öğrenciye dayak korkusu ile ders yaptırmak vardı. Disiplinin temelden başlaması lazım aslında. Burada ailenin tutumu çok önemli, bazı çocuklara aileleri küçükken hep şiddet uygulamış. Bu durum ister istemez çocuğun psikolojisini olumsuz etkiliyor, sürekli dayak yiyen çocuk hocam beni döv demek istiyordu...”*

Kur'an eğitiminde öğrenci velisinden istifade edilmesi oldukça önemlidir. Öğrencinin ders ve davranışlarından velilerin haberdar edilmesi, velilerin aynı oranda çocuğunu takip etmesi ve düzenli olarak kursa ziyarette bulunması eğitim sürecini verimli sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Ancak zaman zaman velilerin öğretmenlere, öğrenci üzerinde istedikleri şekilde tasarruf yetkileri sunmaları disiplinin bireyselleşmesine sebep olmuştur.

c. Öğreticilerdeki Formasyon Yetersizlikleri:

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını öğretmenlerdeki formasyon yetersizliğine bağlamaktadırlar.

K3, öğretmenlerin disiplini sağlanmada şiddete başvurmalarını kişisel zafiyetlerine bağlamaktadır. Yeterli düzeyde pedagojik eğitim almayan öğretmenlerin öğrenciler ile empati kurmadıklarını ve neticesinde şiddeti ön planda tuttuklarını ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde disiplin şiddete dayalıydı. Bazı öğrenciler mezun olduktan sonra hocalarını görmek istemezlerdi. Disiplin sistemi hocadan hocaya değişkenlik gösteriyor aslında. Hocanın da oturup kendini eleştirmesi lazım... Kendi açığımızı kapatmak için şiddete başvuruyorduk. Sonra bu geleneksel bir şeymiş gibi hafızlık eğitimi dayaksız olmaz diyorduk”*

K4, disiplinde şiddeti ön planda tutmalarının sebebini öğretmenlerdeki pedagojik eksikliklere ve yeni yöntem arayışlarına girmemelerine bağlamaktadır: *“O dönemde dayak ön plandaydı. Gerek öğretmenlerin pedagojik eksiklerinden kaynaklanan, gerekse başka yöntem arayışlarının geliştirilmemesinden dolayı kolayca gelen bedeni cezaydı...”*

K9, ise öğretmenler üzerinde çok yük bulunduğunu, pedagojik açıdan yetersiz olan öğretmenlerin çözüm olarak şiddete başvurduklarını iddia etmektedir: *“Temel eğitim döneminde disiplini korku ve şiddetle sağlıyorduk.... Aslında pedagoji eğitimi şart. Hocanın üstünde fazla yük vardı. Her şeyle ilgilenecek, yeri gelince aşçı yeri gelince temizlikçi oluyordu. Bunun yanında öğrenciyle baş edebilmesi için şiddete başvuruyordu...”*

K24, öğretmenlerin bu şekilde davranmalarını gerek mesleki gerekse pratikteki yetersizliklerine bağlamaktadır. Öğrenci profilinin küçük olmasını avantaj olarak değerlendiren K24, buna rağmen kişisel zafiyetlerini şiddetle örttüklerini ifade etmektedir: *“5+3 sisteminde disiplin çok rahattı. Çocuk kendini ifade edemiyordu, hocanın karşısında konuşamazdı. O zamanlar hocanın karşısında konuşulmaz diye bir imaj vardı, her şey söylenmez. Bu dönemde genel*

olarak şiddet ön plandaydı. Belki de eğitimcilerin yetersiz olması hocanın açığına şiddet göstererek kapatması, ya da hocasından öyle görmüş bu iş böyle olur diye onu uygulamak daha kolay olmuştur...”

Yaygın din eğitimi faaliyetini yürüten kişilerin sahip olması gereken en önemli niteliklerden birisi de formasyondur. Eğitimde alan bilgisi kadar, o bilginin hedef kitleye aktarabilme becerisi de önem arz etmektedir. Formasyon sahibi eğitimci, hedef kitlenin bilgi birikimini, kültürünü, yaş, zekâ ve psikolojik durumunu dikkate alarak, elindeki bilgiyi en iyi şekilde aktarmaya çalışır. Ancak Kur'an kursu öğretmenlerindeki formasyon eksikliğinin disiplinin bireyselleşmesinde önemli bir etkiye sahip öğretmenler tarafından dile getirilmektedir.

d. Geleneksel Anlayış

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplinin bireyselleşmesini hocalarından gördükleri yöntemleri aynen uygulamalarına bağlamaktadırlar.

K3, bu dönemde disiplini sağlamada geleneksel anlayışın hâkim olduğunu, bazı öğretmenlerin hocalarından gördüğü yöntemi aynen uyguladığını ifade etmektedir: *“Bu dönemde disiplin şiddete dayalıydı... Bu disiplin sistemi hocadan hocaya değişkenlik gösteriyor aslında... Sonra bu geleneksel bir şeymiş gibi hafızlık eğitimi dayaksız olmaz...”*

K9, disiplini sağlamada şiddete başvurularını geleneksel anlayışla hareket etmelerine bağlamaktadır. Hocalarından bu şekilde gördüğünü ifade eden K9, bu yöntem sayesinde kesin çözümler elde ettiklerini zannetmektedir: *“Bu dönemde disiplini korku ve şiddetle sağlıyorduk. Öğrenci ile aramızda mesafe olurdu, böyle davranınca hoca daha etkili olabileceğini düşünürdük. Çünkü hocalarımızdan böyle görmüştük...”*

K20, öğretmenlerin öğrencilik dönemlerinde hocalarından gördükleri uygulamaları aynen yansıttıklarını ifade etmektedir: *“Birinci dönemde disiplin tamamen şiddet ve korkuya dayalı bir sistemdi. Burada o zaman ki hocanın*

yetişme okuma şeklini de düşünmek lazım, onlar gördüğünü uygulamaya çalışmış...”

Geleneksel anlayış, öğretmenlerin çoğunlukla arkasına sığındığı bir kavramdır. Mesleki ve formasyonel yetersizlik öğretmenlerin kendi hocalarından gördükleri modeli uygulamalarında önemli bir etkiye sahipti. Öğreticiler, disiplini sağlamada kullandıkları yöntemleri hocalarından bu şekilde gördüklerini, kendilerinin de aynı yöntemleri kullandıklarını ifade etmektedirler.

3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemlerin; ödül, ilgi, hak mahrumiyeti, psikolojik şiddet, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluştuğunu ifade etmektedirler.

a. Ödül

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplini sağlamada ödül yönteminden istifade etdiklerini ifade etmektedirler.

K6, bu dönemde disiplinin genel anlamda şiddetle çözülmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Velilerin yeterince ilgi göstermediğinden şikayet eden K6, öğrencileri motive etmek için ödül yöntemini kullanmıştır: *“Bu dönemde disiplin, baskı ve dayığa dayalı bir sistemdi.... Aileleri çocukları genelde takip etmediği için bütün yük hocanın sırtında kalıyordu. O zamanlarda da ödül sistemini kullandık. Mükâfatlar verdik. Mesela izinlerini uzatırdık.”*

K15, kız öğrencilerin eğitim gördüğü kursta görev yapmanın önemli bir avantaj olduğunu, bu dönemde daha çok ödül yönteminden istifade ettiğini, şiddete neredeyse hiç başvurmadıklarını ifade etmektedir. Başarının ancak öğrencinin mutlu olmasıyla sağlanacağını savunan K15, bunun için ödüllendirme yöntemini tercih etmiştir: *“Öğrencilerin kız olması öncelikle bizim için büyük avantajdı. Yaşlarının küçük olması bizlere baya bir kolaylık sağlıyordu. Pek*

dayak kullanmıyorduk... Onları gerektiği zaman ödüllendirip mutlu olmalarını sağlıyorduk.”

Öğreticilerden bir kısmı ödül yöntemini kullanmaktadır. Derslerinde ve davranışlarında örneklik gösteren ve devamsızlık yapmayan öğrencileri tatile göndererek ödüllendirdikleri görülmektedir.

b. İlgı

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplini sağlamada ilgi yönteminden istifade etdiklerini ifade etmektedirler.

K13, disiplinin şiddetle sağlanamayacağını iddia etmektedir. Hoca ile öğrenci arasında belli bir mesafenin olması gerektiğini ve bu mesafenin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Disiplinle ilgili belirlenmiş kuralların sonuna kadar arkasında durulması gerektiğine vurgu yapan K13, ancak bu sayede başarıya ulaşılacağına inanmaktadır: *“İlk dönemde disiplin ağırlıklı olarak kendi uygulamama göre öğrenci ile aramıza mesafe koyardık. Bu sayede disiplini sağladım, hiçbir zaman şiddet kullanmadım. Olması gerekeni her zaman yaptım, söylediğimin arkasında durdum hiçbir sorun yaşamadım.”*

K15, eğitimde motivasyonun önemli bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Motivasyonu sağlamak için şiddetten uzak kalınması gerektiğine ve bunun da ancak iletişimle sağlanacağına inanan K15, küçük yaştaki öğrencilerin daha kolay motive edilebileceğini öngörmektedir: *“... Yaşlarının küçük olması bizlere baya bir kolaylık sağlıyordu... Daha çok öğrenciye nasihatle, güzel sözlerle motive ediyorduk...”*

K25 de, ilk dönemde öğrencilerin çevresel faktörlerden pek fazla etkilenmediklerini, öğrencilerin 5’inci sınıftan mezun olduktan sonra zararlı alışkanlıklar edinmeden kursa geldiğini ifade etmektedir. Öğrencilerin eğitim sürecinde iletişimin güçlü bir etki bıraktığına inanan K25, her türlü konuda öğrencilere rehberlik yaptıklarını ve model olarak derslerinde ve davranışlarında olumlu tutum sergileyen öğrencileri örnek gösterdiklerinin belirtmiştir: *“Bu*

dönemde öğrenci bu kadar bozulmamış oluyordu. 5'inci sınıfı bitirip geldiği için çevreyle iletişimi pek olmuyordu, gözü burada açılıyordu... Yaşları küçük olduğu için daha çok nasihat yapıyorduk. Bire bir rehberlik yapıp, örnek öğrenciler gösteriyorduk. Sizlerde böyle olmanız gerekiyor diye söylüyorduk..."

Öğreticilerden bazıları disiplini iletişimle sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Öğrencilerle bire bir ilgilenmenin eğitimde önemli bir avantaj sağladığını ifade eden öğretmenler, şiddetin hiçbir zaman çözüm olmadığını, başarının ancak öğrenciyle konuşarak ve ilgi göstererek sağlanabileceğini savunmaktadırlar.

c. Hak Mahrumiyeti

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini sağlamada hak mahrumiyeti yönteminden istifade etdiklerini ifade etmektedir.

K1, sınıf yönetimiyle ilgili yeterli düzeyde eğitim almadıkları için hocalarından gördükleri uygulamalarla problemlerin üstesinden gelmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Pek fazla seçenekleri olmadığından yakınan K1, öğrencilerin zaruri ihtiyaçlarından kısarak disiplini sağlamaya çalıştığını söylemektedir: *"Genelde hocalarımızdan gördüğümüz bazı eğitim metotları ile üstesinden gelmeye çalışıyorduk... Bazen zor kullanma, bazen yemek cezası, bazen de evci çıkmamama cezaları uygulayabiliyorduk..."*

d. Psikolojik Şiddet

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplini psikolojik şiddetle sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

K5, disiplin sağlamada kullanılan yöntemlerin başında dayanın geldiğini ifade etmektedir. Bunun yanında öğrenci üzerinde belli bir otorite kurmak ve öğrenciyi kontrol altına almak için psikolojik şiddete başvurduğunu ifade eden K5, yapılan hatanın büyüklüğüne göre öğrencileri azarladıklarını söylemektedir: *"Çoğunlukla dayığa başvuruluyordu. Şiddet, bağırıp çağırma, çocukları aileleri*

ile tehdit etme gibi psikolojik baskı unsurları çoğu zaman kullanılıyordu. Otoriteyi kısa yoldan bu şekilde sağlayacağımızı düşünüyorduk.”

K8, kalabalık öğrenci kitlesini kontrol altına alabilmek için otorite zafiyetinin giderilmesinde psikolojik şiddette başvurduklarını ve bu sayede otoriteyi tesis etmeye çalıştıklarını beyan etmektedir: *“Birinci dönemde çocukları kızmakla, dövmeyle yola getirilmeye çalışılıyordu. Öğrenci çok kalabalıktı. Öğrenci hocadan korkmadığında onun önünün alamıyorduk. Hocadan korkmasını da bu şekilde sağlamaya çalışıyorduk.”*

K9, bu dönemde öğreticilerin sırtında çok fazla yükün olduğunu, öğreticilerin yeterli düzeyde pedagojik eğitim almadıklarından dolayı hocalarından gördüklerini uyguladığını ifade etmektedir. Öğrenci ile hoca arasında belli bir mesafenin olması gerektiğini savunan K9, otoriteyi sağlamada psikolojik baskıyı kullandığını söylemektedir: *“Temel eğitim döneminde disiplini korku ve şiddetle sağlıyorduk. Öğrenci ile aramızda mesafe olurdu, böyle davranınca hoca daha etkili olabileceğini düşünürdü. Çünkü hocalarımızdan böyle görmüştük. Aslında pedagoji eğitimi şart. Hocanın üstüne fazla yük vardı, her şeyle ilgilenecek yeri gelince aşçı yeri gelince temizlikçi oluyordu. Bütün bunlarla baş edebilmesi için şiddete başvuruyordu...”*

K16, küçük yaştaki öğrencileri disipline etmenin daha kolay olduğunu ve bunu başarmak için şiddet ihtiyacı olmadığını söylemektedir: *“İlk dönemlerde öğrenci küçük yaşta olduğundan disiplin konusunda pek zorlanmıyorduk. Ufak bir sesli ikazda hemen sayıyorlardı...”*

K29, disiplini sağlamada istemeden de olsa şiddete başvurduklarını ifade etmektedir. Zaman zaman bazı durumlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade eden K29, çözümü şiddette aradıklarını söylemektedir: *“Temel eğitim döneminde disiplini korku, baskı ve şiddetle sağlıyorduk. Bu doğru bir yaklaşım değildi. Bazen mecbur kalıyorduk ve bu durum kolayımıza geliyordu.”*

K11 ve K26 da diğer öğreticiler gibi davrandıklarını, disiplini kısa yoldan psikolojik şiddetle çözmeye çalıştıklarını ifade etmektedir.

Bu dönemde psikolojik şiddet yöntemi oldukça kullanılmıştır. Öğreticiler, öğrencileri hata yapmaları veya derslerinde devamsızlık göstermeleri halinde onlara kızdıklarını, bağırıp çağırdıklarını, bazen tehdit ettiklerini ifade etmektedirler.

e. Fiziki Şiddet

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde disiplini fiziki şiddetle sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

K1, pedagojik açıdan yeterli eğitim almadıkları için hocalarından gördükleri disiplin modellerini uyguladığını söylemektedir. Farklı model arayışında olduğunu ifade eden K1, henüz etkili bir yöntem bulamadığını ve mecburen şiddete başvurduğunu ifade etmektedir: *“Genelde hocalarımızdan gördüğümüz bazı eğitim metotları ile üstesinden gelmeye çalışıyorduk. Netice de biz öğretmenler de çok ta farklı bir eğitim sisteminde yetişmemiştik. Bazen dayak, bazen zor kullanma cezaları uygulayabiliyorduk. Maalesef bunun dışında da çok fazla etkin olup üstesinden gelebilecek model çıkışlarımız olmuyordu.”*

K2, söz konusu dönemde disiplin kurallarının ve yönetmeliğinin bulunmadığından yakınmaktadır. Bu bağlamda her kursun kendine has kuralları bulunduğunu ve bu kuralların silsile yoluyla öğrenciye aktarıldığına değinen K2, başka bir yaptırımları olmadığı için çare olarak dayığı kullandıklarını ifade etmektedir: *“O dönemde disiplini sağlamada yazılı kurallar yoktu. Gelen öğrenci kuralları büyüklerinden öğreniyor ona göre hareket ediyordu. Yapmadığında da yegâne ceza dayaktı. Çünkü çocuğa yaptırım uygulayacak hiçbir materyal yoktu. ... Fakat o denemin algılaması dayaksız olamayacağıydı. Çünkü öyle görmüştük gördüğümüzü de uygulamaya başlamıştık....”*

K7, disiplinle ilgili yanlış uygulamaların öğrenci üzerinde olumsuz tesir bıraktığına işaret ederek, geçmişte yaşanan üzücü hadiselerin öğrencide istikrarsızlığa sebep olduğunu vurgulamaktadır. Zorlamayla yapılan eğitimin kalıcı olmayacağına değinen K7, mutlaka yöntem değişikliğinin olması gerektiğini savunmaktadır: *“O dönemlerde disiplini hep yanlış uyguladık. Kendim*

o dönemde yaptığım işlerin % 85'inin yanlış olduğuna şu anda inandım. Bizde hocalarımızdan öyle gördük... İkna yöntemi ile hizaya getirmeye çalışıyoruz. Ben çocuğu dayakla okutmaya, dayakla namaz kıldırılmaya çalıştığımda, sırtımı döndüğüm zaman o onu yapmayacak. Onun vicdanına öyle bir nakşetmeliyim ki ben sırtımı döndüğüm zaman o namazını da kılmalı Kur'an okumalı... Hafızlık bana göre ikinci planda olmalı... Biz hep disiplini şöyle algıladık, disiplin=dayak. Mesela hafızlık yaptığım dönemlerde hocam beni çok dövdü."

K18, bu dönemde Kur'an kurslarında fazla öğrenci bulunduğunu ve buna karşılık hoca sayısının yetersiz olduğunu dile getirmektedir. Aşırı yükten dolayı yeterli düzeyde eğitim veremediklerinden yakınan K18, disiplin boşluğunun bulunduğunu ve kısa yoldan çözümü şiddetle çözmeye çalıştıklarını belirtmektedir: *"Bu dönemde öğrenci fazlaydı. Buna paralel olarak hoca sayısı çok azdı. Bir hocanın ilgilendiği öğrenci sayısı haddinden fazlaydı. Bu kadar öğrenci ile başa çıkmak kolay olmadığından genelde öğrenciye baskı, şiddet uygulanırdı. Diğerlerine de örnek olsun, daha caydırıcı olsun. Zaten hocalarından öyle görmüşlerdi. Kendi öğrencilik hayatlarında hocalarından gördüklerini kendi öğrencilerine uygularlardı. Bu dönemde yüz kızartıcı suç işlemeyen öğrenciyi kolay kolay Kur'an kursundan uzaklaştırmazlardı. Eşek sudan gelene kadar dövülürdü."*

K19, eğitimde şiddetin bulunması gerektiğini, ancak sıradan basit olaylarda kullanılmaması gerektiğini savunmaktadır. Sıradan meselelerde dayanın çözümden çok zararı olduğuna değinen K19, bu uygulamayı öğreticinin deşarj olmasına bağlamaktadır: *"Ben dayanın zamanında ve yerinde vurulmasından yanaydım. Dayak sıradan bir şey değildir. Son çıkmaz olarak kullanılmadır. Ama maalesef o dönemlerde en küçük bir hadisede çözümü şiddette arıyorduk. Aslında o çözüm değilmiş. Sadece biraz gevşememize sebep oluyormuş."*

K22, bu dönemde disiplinin sağlanmasında en büyük etkenin dayak bulunduğunu ve daha önceden edindiği tecrübelerden hareketle dayanın kestirme yoldan çözüme götürdüğünü ifade etmektedir: *"Bu dönemde daha çok şiddete baskıya dayalı bir eğitim sistemi vardı. Kur'an kursu öğreticilerinin daha önce"*

yaşamış oldukları tecrübeler doğrultusunda disiplini sağlamaya çalışıyorlardı... Bütün bunlarla başa çıkmak içinde dayağı en pratik çözüm olarak görüyorduk.”

K29, benimsemediğı halde en kolay çözüm olarak dayağı gördükleri için bu yola başvurduklarını ifade etmektedir: *“Bu eğitim döneminde disiplini korku, dayak, baskı ve şiddetle sağlıyorduk. Bu doğru bir yaklaşım değildi. Bazen mecbur kalıyorduk ve bu durum kolayımıza geliyordu.”*

K4, K8, K9, K20, K28 ve K30 da diğer öğretmenler gibi fiziki şiddetin en fazla kullanılan yöntem olduğunu, pek tasvip etmeseler de çözümü bunda aradıklarını ifade etmektedirler.

Bu dönemde öğretmenlerin en fazla başvurdukları yöntem fiziki şiddettir. Farklı gerekçeleri mazeret göstererek şiddete başvurduklarını ifade eden öğretmenler, bedeni cezanın (dayak) hiçbir zaman kalıcı çözüm olmadığını, sadece kısa süreli manevra olarak gördüklerini ifade etmektedirler.

f. Kurstan Uzaklaştırma

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini sağlamada kurstan uzaklaştırma yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedir.

K14, bu dönemde disiplin yönetmenliğinin bulunmayışından kaynaklanan belirsizliği geleneksel yaklaşımla çözdüklerini, öğrencileri yaptıkları hataların boyutlarına göre cezalandırdıklarını ifade etmektedir: *“Disiplin kuralları resmi olarak yoktu. Şifahi kurallar vardı. Uyumayanlar dayakla da cezalandırıldı. Çok ileri giden olursa kurallara uymazsa Kur’an kursundan uzaklaştırılır...”*

Bu dönemde neredeyse hiç kullanılmayan yöntem kurstan uzaklaştırma yöntemidir. Öğreticiler ağırlıklı olarak şiddete başvurduklarından bu yöntemi hiç kullanmamışlardır. Çok nadir durumlarda başvuru bu yöntem, son çıkış yolu olarak görülmektedir.

B. 1997-2012 Arası Dönem

1. Disiplin Sorunları

Katılımcılardan bir kısmı birinci dönemde olduğu gibi bu dönemde de, öğrencilerin derslerindeki devamsızlıklarını ve kurs içerisinde yapmış oldukları kural dışı davranışları disiplin problemi olarak görmektedir.

K4, öğrencilerin belli bir yaşa gelene kadar arkadaş çevrelerinden bazı olumsuzluklarını kazandıklarını ve bunlarla başa çıkmakta oldukça zorlandıklarını ifade etmektedir. Bu durumun üstesinden gelmek için zaman zaman şiddete başvurduklarını ifade eden K4, yetersiz kaldıklarında ise öğrenciyi kurstan gönderdiklerini söylemektedir: *“Disiplini sağlamada bazen oldukça zorlanıyorduk. Ortaokul sonuna kadar okulda kalan bu öğrenciler bazı kötü alışkanlıkları kazanarak kursumuza geliyordu. Bu durum onları disipline etmemizi güçleştiriyordu. Kısmen de olsa bedeni ceza kullanılıyordu. Aşırıya kaçanları ise ister istemez kurstan gönderiyorduk.”*

K6 ise olumsuz davranış sergileyen öğrencileri son ana kadar bu alışkanlıklarından vazgeçirmeye çalıştıklarını, onları kazanmak için ciddi emek sarf ettiklerini ifade etmektedir: *“... Zamanın şartlarına göre rahat yetişen öğrencilerin ve şımarıklık yapan öğrencilerin bazı göz yumulmayacak hataları olunca kurstan gönderilmesinden çok bunların kazanılması lazım diyorduk. Belli bir süre idare ediyoruz ama bakıyoruz ki olmuyor göndermek zorunda kalıyoruz. Böyle çocukları burada tutmanın anlamı da yok.”*

K14, kursun düzeniyle alakalı kuralların ihlal edilmesi halinde öğrenciyi dayakla cezalandırdıklarını ifade etmektedir: *“Suç işleyen karşılığında iyi bir dayak yiyeceğini bilirdi. Sürekli suç işleyen kurallara uymayan öğrencileri bu şekilde cezalandırırdık.”*

K16, öğrenci profilindeki yaş ortalamasının yükselmesiyle şiddeti minimum düzeye indirdiklerini ifade etmektedir. Küçük hataları birebir çözmeden yana olduğunu söyleyen K16, bunu başaramadığı durumlarda öğrenciyi disiplin

kuruluna sevk ettiğini, bu sayede diğer öğrencilerinde davranışlarına çekidüzen verdiklerini aktarmaktadır: *Çocuğun yaşı eskiye göre büyük olduğu için dayak olayı azalmıştı. Disiplin kurulu oluşturuyorduk. Hata yaptığı zaman önce uyarı veriyor aynı hareketleri tekrar tekrar yaptığında ise disiplin kurulu devreye giriyor gönderme olayı gerçekleşiyordu. Diğer çocuklarda bundan etkilenerek davranışlarına dikkat etmeye başlıyorlardı...*

K22, derslerinde devamsızlık yapan öğrencileri hoşlarına giden aktivitelere yasak koymakla disipline ettiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci yaş olarak büyük olduğundan dayanın çözüm olmadığına geçte olsa karar verdik. Dersinde kesir yapmayan öğrencilere bir gün önceden izin vererek, kesir yapan öğrencileri ise çok istediği etkinlikten mahrum bırakarak disiplini sağlamaya çalışıyorduk.”*

K30 ise yaşı büyük olan öğrencilere farkındalık kazandırarak disiplini sağlamaya çalıştıklarını, kurallarla ilgili ciddi düzeyde problem oluşturan öğrencileri kurstan gönderdiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrencinin yaşı büyük olduğu için kurallara uymaları gerektiği anlatılıyordu. Şiddetle disiplin sağlamakta kalkmıştı zaten. Kursun düzenini bozacak derecede düzensiz olan öğrenci kurstan gönderilirdi.”*

2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri

Katılımcılara, bu dönemde disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını öğrencilerin artan yaş profiline bağlamaktadırlar.

K7 ise yükselen yaş ortalamasını avantaj olarak değerlendirdiğini, farklı arayış içerisinde olduğunu ve iletişimle birçok şeyin çözülebileceğine inandığını ifade etmektedir: *“Önceki döneme göre yöntem değişti. Mesela dayak azaldı. Hem öğrencinin yaşının büyümesi hem de kurslar üzerindeki baskı bizleri farklı metotlar bulmaya ve uygulamaya sev ketti. Artık öğrenciyle konuşmaya başladık...”*

K18 farklı bir bakış açısıyla konuya yaklaşmaktadır. Eskiye nazaran yaşı büyük öğrencilerin kursa geldiğini ve şiddetin onur zedeleyici bir yöntem olduğundan farklı cezalar kullandığını ifade etmektedir: *“Temek eğitim döneminde öğrenci küçük olduğundan her ne kadar yanlış olsa da şiddet uygulayabiliyordunuz. Ama bu dönemde öğrenci belli bir yaşı aşmış, genç kız çağına girmiş. Böyle öğrenciye şiddet uygulamak çocuğun onurunu kırar. Genelde çocuğu istediği bir şeyden mahrum bırakıyorduk...”*

K21 ise 28 Şubat sürecinde yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde öğrenci sıkıntısı yaşadıklarından dolayı disiplinden taviz verdiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde %50 disiplin yoktu. 8’inci sınıftan sonra gelen öğrenci elimizi kolumuzu bağladı. Öğrenci yoktu bir şekilde gelenleri kabul etmek zorunda kaldık. Hatalarını gördük görmemezlikten gelmek zorunda kaldık...”*

Bu dönemde de kurslardaki disiplinin sağlanmasında farklı yöntemler kullanılmıştır. Öğreticiler bu yöntemlerin kurslara göre farklılık göstermesini, öğrencilerin yaş profiline yükselmesine bağlamıştır. Çünkü sekiz yıllık kesintisiz eğitimin devreye girmesiyle Kur’an kursları sadece ilköğretimden mezun olan öğrencileri kursa kabul edebilmektedir. Ayrıca bu dönemde ağırlıklı olarak örgün eğitimde başarı gösteremeyen öğrencilerin kursu tercih etmeleri öğretmenler tarafından önemli bir dezavantaj olarak gösterilmektedir.

3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemlerin; ödül, ilgi, hak mahrumiyeti, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluştuğu ifade etmektedirler.

a. Ödül

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada ödül yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedirler.

K1, bu dönemin birinci dönemden pek farklı olmadığını ifade etmektedir. Ağırlıklı olarak ödülü tercih ettiğini söyleyen K1, maddi durumu iyi olmayan

öğrencilere hem yardımcı olmak hem de bu sayede daha kolay disipline ettiklerini iddia etmektedir: *“Disiplin kendine has bir konu olduğundan bu dönemde de bir önceki dönemden çok fazla bir değişiklik yapmadım... Bunun yanında ödülleri de daha etkili kullandığım bir dönemdi. Özellikle para ödülü çok etkili olmuştur. Zaten durumu müsait olmayan ailelerin çocukların kurslarda olması bunu destekliyordu.”*

K2, ağırlıklı olarak ödül ve ceza yöntemini kullandıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenciyi disipline etmede genelde ödül ve ceza yöntemi kullanıyorduk. Ödül olarak vaat edebileceğimiz çok şeyler vardı. Dolayısıyla ödülü fazla kullanıyorduk...”*

K3 de K2 gibi düşündüğünü, ödül ve ceza yöntemlerini kullanarak öğrencide daha kalıcı tesir bıraktıklarını iddia etmektedir: *“Genel olarak ödül veriyorduk. Öğrenci daha iyi motive oluyor. Tam tersi durumda da öğrenciyi çok istediği şeylerden mahrum bırakıyorduk. Bu sayede öğrenci doğru ile yanlış daha iyi ayırt edebiliyor...”*

K7, bu dönemde kurslar üzerindeki baskıların kendilerini farklı arayışlara sevk ettiğini ifade etmektedir. Şiddetin yanlış bir uygulama olduğuna işaret eden K7, ödül yönteminden istifade ettiklerini belirtmektedir: *“Önceki döneme göre yöntem değişti. Mesela dayak azaldı. Hem öğrencinin yaşının büyümesi hem de kurslar üzerindeki baskı bizleri farklı metotlar bulmaya ve uygulamaya sev ketti. Artık öğrenciyle konuşmaya başladık. Yaptıklarının yanlış olduğunu farklı ceza yöntemleri uygulayarak onlara göstermeye başladık. Başarı gösterdiklerinde ise erken izine göndererek ödüllendirmeye çalıştık.”*

K22, öğrencilerin yetişkin sayılabilecekleri bir dönemde kursa geldiklerini ve bu öğrenciler üzerinde şiddetin çözüm olmadığını savunmaktadır. Bu durumun üstesinden ödül yöntemi ile geldiklerine değinen K22, öğrencilerin motivasyonlarını bu şekilde sağladıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci yaş olarak büyük olduğundan dayanın çözüm olmadığına geçte olsa karar verdik. Daha çok öğrenci ile iletişim kurarak, ödül ve ceza sistemi uygulayarak, dersinde*

kesir yapmayan öğrencilere bir gün önceden izin vererek, kesir yapan öğrencileri ise çok istediği etkinlikten mahrum bırakarak disiplini sağlamaya çalışıyoruz.”

K28 ise fiziki şiddetin öğrenciyi olumsuz yönde etkilediğini ve kurstan soğuttuğunu ifade etmektedir. Öğrenciyi idare etmenin önemine vurgu yapan K28, ödül yönteminden oldukça istifade ettiklerini vurgulamaktadır: *“Disiplin konusunda artık dayak rafa kalktı. Çünkü dayak atacağın öğrenciyi yok sayacaksın. Dayak atmakla öğrenciyi kursta tutamayacağımızı öğrendik. Daha çok ödül vererek, bazen de bazı şeyleri görmezden gelerek disiplini sağladık.”*

K5,K9 veK26 da diğer öğretmenler gibi ödül yöntemini kullandıklarını, bu sayede öğrencilerin daha istekli ders çalıştıklarını ifade etmektedir.

İkinci dönemde öğretmenler ödül yöntemini biraz daha fazla kullanmaya başlamıştır. Ödül yöntemiyle öğrencilerin daha kolay motive edilebileceğini düşünen öğretmenler, şiddetten vazgeçerek gerek maddi gerekse sosyal yönden öğrencilere her türlü desteği sağlamaya çalıştıklarını vurgulamaktadırlar.

b. İlgi

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada ilgi yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedirler.

K5, bu dönemde şartların daha da zorlaştığını, bunun için alternatif yöntem arayışı ile disiplin problemlerini çözmeye çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde disiplini sağlamak her zamankinden daha zordu. Ödül, ceza, ikna, sevgi aile ile iletişime geçme çok sorun çıkaran öğrencileri de geri gönderiyorduk.”*

K7, bu süreçte kursların üzerindeki baskılardan dolayı farklı yöntem arayışları içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin yaş ortalamasının yükseldiğine işaret eden K7, fiziki şiddetin azaldığına, problemleri iletişimle çözmeye çalıştıklarına vurgu yapmaktadır: *“Önceki döneme göre yöntem değişti. Mesela dayak azaldı. Hem öğrencinin yaşının büyümesi hem de kurslar üzerindeki baskı bizleri farklı metotlar bulmaya ve uygulamaya sev ketti. Artık öğrenciyle*

konuşmaya başladık. Yaptığının yanlış olduğunu farklı ceza yöntemleriyle ona göstermeye başladık...”

K8, eğitimde ergenlik problemlerinin önemli bir dezavantaj olduğunu vurgulamaktadır. Öğrencilerin rahat bir ortamdan ayrılarak kursa geldiklerini belirten K8, uyumu kısa sürede sağlamanın ancak iletişimle mümkün olabileceğine inandığını ifade etmektedir: *“Küçükken çocukları çok rahat ikna edebiliyorduk, ama ergenlik dönemine geldikleri zaman zor ikna ediyoruz. 8’inci sınıfi bitirip farklı bir ortamdan buraya gelmişler. Bunları nasihatle beraber eğitiyoruz, ortama alıştırtıyoruz onlara karşı anlayışlı davranıyoruz. Gerekirse onlardan özür diliyor ve de gönüllerini alıyoruz.”*

K10, öğrenci bulmada yaşanan zorlukların eğitim sistemlerinde değişikliklere sebep olduğuna değinmektedir. Geçmişte yapılan uygulamaların yanlış olduğunu vurgulayan K10, karşılaştıkları olumsuzlukların kendilerini pedagojik yöntemlere sevk ettiğini ifade etmektedir: *“Fiziki şiddet yavaş yavaş yerini hoş görüye bıraktı. Koca koca öğrencileri dövmek, artık öğreticilerin vicdanını rahatsız etmeye başladı. Öğrenci sayısında da azalma olması öğreticileri yavaş yavaş yeni yaklaşımlar aramaya sevk etti. Ağırlıklı olarak konuşma ve ikna ön planda olmaya başladı. Ve öğrenci azlığından bazı tavizlerde verilmeye başlandı.”*

K19, öğrencileri disipline etmede ikna yönteminin önemine dikkat çekmektedir. Öğrencilerin manevi yönden de eğitilmesi gerektiğine vurgu yapan K19, bunu başarmak için insanlık tarihine iz bırakmış insanların hayat hikayelerinden öğrencilere kesitler sunduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde dayak ve baskı baya azalmıştı. Durum böyle olunca da farklı metotlar denemeye başladım. Manevi yoldan bu çocukların damarlarına girmeyi becerebilirim bu işi başaracak kanaati oluştu bende. Daha sonra bunu gerçekleştirmeye başladım. Sürekli tarihe iz bırakmış insanları onların karşısına taşımaya çalıştım. Dikkatlerini bu konuya çekerek başarıyı elde ettim.”*

K27, bu dönemde şiddetin azalarak yerini farklı yöntemlere bıraktığını belirtmektedir. Öğrenci ile hocanın iyi bir iletişim kurması halinde başarının çok

daha kısa sürede tesis edileceğini savunan K27, ikisi arasındaki bağı farklı bir boyutta olması gerektiğini vurgulamaktadır: *“Sekiz yıllık kesintisiz eğitimde disiplin karma sistemdi. Son dönemlerde dayak hafifletilip daha çok çocuğu ikna yöntemi ile yola getirmeye başladık... Dersi vermediğim zaman hocam bana kızar, bana küser, benimle arası bozulur diye düşününce bu daha etkili oluyordu. Şiddet çok fazla disiplin sağlamıyor.”*

Bu dönemde ilgi yöntemi oldukça kullanılmaya başlanmıştır. Öğrencilerin yaş profiline yükselmesi, öğretmenleri onlarla iletişim kurmaya sevk etmiştir. Bu sayede problemleri minimum düzeye indirdiklerini düşünen öğretmenler, konuşarak ve ilgi göstererek öğrencileri daha kolay ikna ettiklerini ifade etmektedirler.

c. Hak Mahrumiyeti

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada hak mahrumiyeti yönteminden istifade etdiklerini ifade etmektedirler.

K18, bu dönemde şiddetin çözüm olmadığını, alternatif olarak öğrencileri çok istedikleri şeylerden mahrum bırakarak disiplini sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedir: *“... Ama bu dönemde öğrenci belli bir yaşı aşmış genç kız çağına girmiş böyle öğrenciye şiddet uygulamak çocuğun onurunu kırar. Genelde çocuğu istediği bir şeyden mahrum bırakıyorduk...”*

K22, yaş faktörünün fiziki şiddeti bırakmalarında önemli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Başarılı öğrencileri ödüllendirdiklerini ifade eden K22, derslerinde kesir yapan öğrencileri ise bazı etkinliklerden mahrum bıraktıklarını aktarmaktadır: *“Bu dönemde öğrenci yaş olarak büyük olduğundan dayanın çözüm olmadığına geçte olsa karar verdik. Daha çok öğrenci ile iletişim kurarak ödül ve ceza sistemi uygulayarak dersinde kesir yapmayan öğrencilere bir gün önceden izin vererek disiplini sağlamaya çalıştık.”*

Bu dönemde öğretmenler, ödül yöntemine karşılık ceza yöntemini de kullanmaktadırlar. Bu sayede başarılı olan öğrencilerle başarısız öğrencileri ayırt

ettiklerini ifade eden öğreticiler, ceza olarak sosyal haklardan mahrum bırakma gibi uygulamaları kullandıklarını söylemektedirler.

d. Fiziki Şiddet

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini fiziki şiddetle sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

K4, fiziki şiddetin eskiye nazaran azaldığını, bazı durumlarda yöntem olarak başvurduklarını ifade etmektedir: *“Disiplini sağlamada bazen oldukça zorlanıyorduk. Ortaokul sonuna kadar okulda kalan bu öğrenciler bazı kötü alışkanlıkları kazanarak kursumuza geliyordu. Bu durum onları disipline etmemizi güçlendiriyordu. Kısmen de olsa bedeni ceza kullanılıyordu...”*

K14, K4’ün aksine bu dönemde de yaygın olarak fiziki şiddete başvurduklarını ifade etmektedir: *“Mevcut disiplin kuralları ve ilave kurallar ile bide dayakla sağlıyorduk. Suç işleyen karşılığında iyi bir dayak yiyeceğini bilirdi...”*

K17, davranışlarında sürekli olarak problem gösteren öğrencilerin ciddi şekilde fiziki şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde de öğrenciye terlikle ve değnekle dövülürdü. Çok edepli olanlar, düzenli aile yapısında yetişenler konuşarak ikna edilebiliyor...”*

K21, bu dönemde öğrenciyi elde tutmak için kurallardan taviz verdiklerini ifade etmesine rağmen, zaman zaman şiddete başvurduklarını ifade etmektedir: *“%50 disiplin yoktu. 8’inci sınıftan sonra gelen öğrenci elimizi kolumuzu bağladı. Öğrenci yoktu bir şekilde gelenleri kabul etmek zorunda kaldık. Hatalarını gördük, görmemezlikten gelmek zorunda kaldık. Dayak işi kısmen de olsa devam etti...”*

Bu dönemde fiziki şiddet birinci döneme nazaran önemini yitirmeye başlamıştır. Artan yaş profilinde şiddetin daha kırıcı sonuçlar doğurduğunu ifade eden öğreticiler, istemedikleri halde bazı durumlarda şiddete başvurduklarını söylemektedirler.

e. Kurstan Uzaklaştırma

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini sağlamada kurstan uzaklaştırma yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedir.

K3, disiplini sağlamada ödül ve ceza yöntemlerinden istifade ettiklerini, zor durumda kaldıklarında ise öğrenciyi kurstan gönderdiklerini ifade etmektedir: *“Genel olarak ödül veriyorduk. Öğrenci daha iyi motive oluyor. Tam tersi durumda da öğrenciyi çok istediği şeylerden mahrum bırakıyoruz. Bu sayede öğrenci doğru ile yanlış daha iyi ayırt edebiliyor. Pek istemesek de bazı durumlarda öğrenciyi kurstan gönderiyorduk. Çünkü disiplini oldukça zora sokuyor.”*

K4, belli bir alışkanlıkla kursa gelen öğrencileri kazanmak ve bu alışkanlıklarından vazgeçirmek için ciddi enerji sarf ettiklerini, çaresiz kaldıkları durumlarda ise öğrenciyi kurstan gönderdiklerini ifade etmektedir: *“Disiplini sağlamada bazen oldukça zorlanıyorduk. Ortaokul sonuna kadar okulda kalan bu öğrenciler bazı kötü alışkanlıkları kazanarak kursumuza geliyordu. Aşırıya kaçanları ise ister istemez kurstan gönderiyorduk.”*

K6 ise hafızlık yapma kabiliyeti bulunmayan öğrencileri, temel eğitimlerini tamamladıktan sonra kurstan gönderdiklerini ifade etmektedir: *“Sekiz yıllık dönemde yaşı büyük oluyordu öğrenci. Ne kadar öğrenci gelirse o kadar hafız olacak diye bir şey yok. Senenin sonunda bu işi yapmaz dediğimiz öğrencileri yolladık. Böyle çocukları burada tutmanın anlamı da yok...”*

K12, K16, K17, K18, K26 ve K30 da diğer öğretmenler gibi aşırıya kaçan öğrencileri kurstan uzaklaştırdıklarını ifade etmektedir.

Kesintisiz eğitimin sonucu olarak kurslara yetenekli öğrencilerin gelmediğini belirten öğretmenler, başa çıkamadıkları durumlarda veya kursun huzurunu ciddi oranda bozmaya çalışan öğrencileri kurstan uzaklaştırdıklarını ifade etmektedirler.

C. 2012 Sonrası Dönem

1. Disiplin Sorunları

Katılımcılardan bir kısmı bu dönemde, öğrencilerin kurallara uymamalarını ve çocuksu davranışları disiplin problemi olarak görmektedir.

K2, bu dönemde öğrencilerin kurallara uymamasını disiplin problemi olarak görmektedir: *“Artık kurslarımızda kurallar yazılı ve uyulmak zorunda olduğu için öğrenciler neyi yapmaları gerektiğini biliyorlar. Kurallara uymayanlar sosyal imkânlardan mahrum bırakılarak cezalandırılıyorlar... Artık dayak yok bu duruma gelen öğrenci ile kursun ilgisi kesilip öğrenci gönderiliyor.”*

K4, öğrencilerin, kurs içerisinde belirlenen kuralları ihlal etmesinin disiplin problemi olarak gördüklerini, yanlış yapan öğrencileri önce uyardıklarını, ısrarcı olmaları halinde disiplin kuruluna sevk ettiklerini ifade etmektedir: *“Öğrenci elinde akıllı telefon kursa geliyor artık, telefonla ilgili sıkıntılarımız oldukça fazla. Disiplin kurulumuz var, geniş tuttuk. 10 tane hocamız ile haftada bir gün toplanıyoruz. Hafta içerisinde bize gelen öğrenciler onları dinliyorum, küçük hataları varsa nasihatle uyarıyorum, eğer tekrarı olursa disiplin kuruluna sevk ediyoruz. Çok faydası oldu...”*

K18, bu dönemde küçük yaştaki öğrencilerin kursu tercih ettiğini ifade etmektedir. Çocukluğun verdiği hisle bazı küçük hataların yapıldığını ve bu davranışları disiplin problemi olarak gördüklerini vurgulayan K18, bu hataların üstesinden gelmek için hak mahrumiyeti yöntemini kullandıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde disiplini ödül ceza sistemi kullanarak sağlamaya çalışıyoruz. Öğrenci küçük yaşta seni dinliyor, ancak çocukluğun verdiği hisle yaramazlık yapıyor, çocuk olmanın doğasında var bu. Eğer çok aşırıya kaçarsa onu en çok sevdiği oyundan ya da sosyal etkinliklerden geri bırakıyoruz...”*

K22 de K18 gibi öğrencilerin çocuksu davranışlar sergilendiğinden yakınmaktadır. Öğrencilerin bazen oldukça aşırıya kaçtığına değinen K22, bu gibi durumları disiplin sorunları olarak gördüklerini ifade etmektedir: *“Çocukların*

yaşları küçük olduğundan onlara sevgiyle yaklaşıyoruz. Bazen de onları motive etmek için ödül veriyoruz. Tabii ceza sistemini de uyguluyoruz. Çok yaramazlık yaptıklarında sosyal aktivitelerden kısa süreli mahrum bırakıyoruz.”

K24, bu dönemde öğrencilerin yapmış oldukları yaramazlıkları disiplin sorunu olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bu durumun üstesinden gelmek için zaman zaman tecrübeli öğrencilerden de istifa de ettiklerine değinen K24, bu sayede hem tecrübeli hem de yeni gelen öğrencileri kontrol altına tuttıklarını iddia etmektedir: *“Disiplinde çok ciddi problem çekmiyoruz. Sadece yeni gelen okul öğrencilerin yaramazlığı bazen bizi yoruyor. Onu da takiple halletmeye çalışıyoruz. Büyük öğrencileri daha çok sorumluluk yükleyerek işin içine çekiyoruz. Bu sayede hem büyük hem de küçük öğrencileri kontrol etmiş oluyoruz.”*

Yeni düzenlemeyle her yaştan öğrencinin kursta okuma hakkını elde etmesi, küçük yaştaki öğrencilerin yaramazlıklarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle rahat aile ortamında yetişen öğrencilerden rahatsız olduklarını ifade eden öğretmenler, bu durumun üstesinde gelmede zorlandıklarını söylemektedirler.

2. Disiplinin Bireysel Farklılık Gösterme Nedenleri

Katılımcılara göre, bu dönemde disiplin yöntemlerinin kurslara göre farklılık gösterme nedenleri arasında; öğretmenlerin formasyon yetersizliği ve öğrenci profilinin küçük olması yer almaktadır.

a. Öğreticilerdeki Formasyon Yetersizlikleri

Katılımcıların bir kısmı, birinci dönemde oldu gibi bu dönemde de disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını öğretmenlerdeki formasyon yetersizliğine bağlamaktadırlar.

K20, disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını bütün öğretmenlerin öğrencilere karşı aynı tavrı göstermemesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu dönemde, işlenen suçlarla ilgili sabit cezaların bulunmadığından yakınan K20, öğretmenlerin öğrenci üzerinde etkili olabilmesi için ortak hareket

etmeleri gerektiğini iddia etmektedir: “... *Disiplin kurallarını hocalar olarak eşit uyguluyoruz, eğer böyle bir şey yapabilirsek %90 öğrenci düzelir. Öğrenci hocaya göre kendine çeki düzen veriyor, bütün hocalar aynı tutumu sergilediği zaman bu disiplin açısından yol almamızı sağlıyor. Aslında suçun cezasının belirli olması lazım, bunu da her hocanın da uygulaması lazım...*”

K23, disiplini sağlamada yetersiz olduklarını ifade etmektedir. Disiplinde başarısız olmalarını Kur'an kursu öğretmenlerinin yeterli düzeyde pedagojik formasyon eğitimi almadıklarına bağlayan K23, öğrencilerle nasıl bir iletişim kurmaları gerektiği hususunda yeterli donanıma sahip olmadıklarını iddia etmektedir: “*Bu dönemde disiplini sağlayamıyoruz. Biz diyanet personeli olarak öğrencinin disiplinini nasıl sağlayacağımızın bilgisinden yoksunuz. Pedagojik formasyon eğitimi Kur'an kursu öğreticisi kesinlikle almalıdır. Bundan yoksun olduğumuz için maalesef öğrenciye nasıl yaklaşacağımızı bilmiyoruz. Evet, yeni yeni kurallar oluşturuyor diyanet. Önemli olan bu kuralları uygulamak değil. Bunu herkes yapar. Sokaktaki Ahmet ağayı al kursa getir. Deki bu kuralları uygula. Gayet başarılı uygular. Disiplin kurallarını uygulamak sonuçtur. Sen çocuğa iyi bir disiplin eğitimi verebiliyor musun? Onu sorgulamamız gerek.*”

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an kursu öğretmenlerinin mesleki yeterliliklerini artırmak için bir dizi seminerler tertip etmesine rağmen istenilen hedefe ulaşamamıştır. Yeni görev alan öğretmenlerin fakülte mezunu olmasına dikkate eden DİB, mevcut öğretmenlerle ilgili yeni çalışmalar yapmaktadır.

b. Öğrenci Profiline Küçük Olması

Katılımcıların bir kısmı, bu dönemde disiplin yöntemlerinin her kursta farklı olarak uygulanmasını öğrencilerin küçük yaşta olmasına bağlamaktadırlar.

K1, bu dönemde öğrencilerin küçük yaşta kursa gelmelerini avantaj olarak değerlendirmektedir. Öğrencilerin yapmış oldukları hataları kendi yöntemleriyle çözmeye çalışan K1, kendine has bir disiplin anlayışı ortaya koyduğunu ifade etmektedir: “*Çocuklar bu yaşlarda eğitime ve öğretime müsait olmaları bizleri çokta zor kullanmaya itmiyor. Biraz uyarı ve biraz gündelik basit cezalarla*

aşamadığımız bir sıkıntı yok. Bu dönem belki de disiplini en az kullandığımız bir dönem.”

K7, öğrenci yapısında meydana gelen değişikliklerin, onları daha önce uyguladıkları disiplin yöntemlerini gözden geçirmeye sevk ettiğini ifade etmektedir: *“Dayak işi tamamen rafa kalktı. Dayağın yerini hoşgörü ve iletişim aldı. Yeni nesil diye nitelendirdiğimiz çocuklar artık kursa geldiklerinde daha konuşkan ve sorgulayıcı bir yapıya sahip. Bu durum onlarla iletişimimizi daha kolay hale getiriyor. Bu sayede onları ikna etmemiz daha kolay. Hem yaşları küçük hem de belli bir eğitim alarak geliyorlar.”*

3. Disiplin Sağlamada Kullanılan Yöntemler

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemlerin; ödül, ilgi, sürekli takip, velinin eğitime dahil edilmesi, hak mahrumiyeti, psikolojik şiddet, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluştuğu ifade etmektedirler.

a. Ödül:

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada ödül yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedirler.

K4, disiplini sağlamada ödül yönteminden istifade ettiklerini ve bunu düzenli olarak yaptıklarını ifade etmektedir: *“... Aydan aya program yapıyoruz. Ahlaklı, dürüst ve başarılı öğrencilere ödül veriyoruz.”*

K17, derslerdeki düzeni ve istikrarı sağlamak için şiddete başvurmadıklarını, aksine ödül yönteminden istifade ettiklerini belirtmektedir: *“Çocuk dersten kaldığı zaman şiddet uygulamıyoruz. Nasihat ediyoruz, karşılıklı anlatıyoruz. Öğrenci daha istekli olsun diye bazen ödülleri veriyoruz.”*

K28, her başarının bir karşılığı olduğuna inandığını ve derslerinde başarı gösteren öğrencileri ödüllendirdiğini ifade etmektedir: *“Dayak artık yok. Her başarının bir değeri var. Dersi eksiksiz veren öğrenciye para ödülü verdik.”*

Diyaloga önem verdik. Her öğrencinin derdiyle birebir ilgilendik. Artık öğrenci hocasına hoca öğrencisine sevgi bağı ile bağlandı...”

K30 da K28 gibi düşündüğünü, öğrencinin başarısına göre ödüller verdiklerini ifade etmektedir: *“Bizde şuan dayak kalktı. Artık ödüllendirme var. Diyelim ki çocuk her gün dersini yapıyorsa, bir gün önceden dersini verirse, bir yılda bitirse umreyle veya parayla ödüllendirilmesini yapıyoruz...”*

Üçüncü dönemde de ödül yönteminden istifade edilmektedir. Küçük yaştaki öğrencilerin ilgisini çekmek için bu yöntemden oldukça istifade ettiklerini belirten öğreticiler, bu sayede öğrencileri kursa motive ettiklerini ifade etmektedirler.

b. İlgil

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada ilgi yönteminden istifade etiklerini ifade etmektedirler.

K3, şiddetin çözüm olmadığını, öğrenciyi kazanmak için kendisiyle iletişim kurulması gerektiğini savunmaktadır. Disiplinle ilgili meydana gelen sorunları tespit ettiğini ve bunları öğrenciyle paylaştığını ifade eden K3, okullarda görev yapan rehber öğretmenlerin kurslarda da istihdam edilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir: *“Her Kur’an kursunun disiplin kurulu var. Uzaklaştırma olsun kurstan atma olsun bu en son başvurduğumuz sistem sonuna kadar sabrediyoruz öğrenciye. Namazı beş vakit camide kılarız. Namazdan sonra eksik gördüklerimi yazarım sonra uyarırım. Hatta büyük olanlara siz bunların ağabeylerisiniz bunlara örnek olmanız lazım diye nasihatler ederim. Dayak çözüm değil, dayakla öğrenciyi burada fazla tutamazsınız. Bazı okullarda rehber hocaları var bunları Kur’an kursları için de düşünmeleri lazım. Biz çok fazla kitap okuyan biri değiliz, bazen çok katı tutuma sahip arkadaşlarımız oluyor.”*

K7, disiplinle ilgili uygulamalarda şiddetten vazgeçtiklerini, öğrenci profilinin eskiye nazaran iletişime açık olduğunu ve bu sayede onlarla kolay iletişim kurduklarını ifade etmektedir: *“Dayak işi tamamen rafa kalktı. Dayanın*

yerini hoşgörü ve iletişim aldı. Yeni nesil diye nitelendirdiğimiz çocuklar artık kursa geldiklerinde daha konuşkan ve sorgulayıcı bir yapıya sahip. Bu durum onlarla iletişimimizi daha kolay hale getiriyor. Bu sayede onları ikna etmemiz daha kolay. Hem yaşları küçük hem de belli bir eğitim alarak geliyorlar.”

K14, bu dönemdeki öğrencilerin eskiye göre daha rahat bir ortamda yetiştiklerini, onları kazanmak için kendileriyle güçlü bir bağ kurulması gerektiğini ve bununda ancak iletişimle sağlanabileceğini ifade etmektedir: “*Bu dönemdeki öğrenciler çok hassas, ilgi ve sevgi ister, hoş tutulmak övgü ister. Hocalar yanında oldu mu zaten suç işlemez hocadan çekinir ve sayar. Boş kaldığı zaman tabi yaramazlık yapar, çocuk olduğu için oynayacak, yaramazlık yapacak...*”

K16, öğrenciyle bire bir ilgilendiğini ifade etmektedir. Derslerinde problem çıkartan öğrenciler yakından ilgilendiğini söyleyen K16, bu sorunu aşmak için farklı çözüm yollarına başvurduğunu aktarmaktadır: “*Çocukla iletişim kurumaya çalışıyor, ona şu şekilde nasihatte bulunuyorum. Mesela; ders vermeyeceğin zaman sakın yalan söyleme. Bugün ders çalışmadın yarın ders vermeyeceksin. Yalan söyleme, gel bana hocam bugün ders yapamadım bunu rahat bir şekilde söyle. Ben öğrenciye karşı böyle bir yol izliyorum. Bide baktım ki öğrenci bugün ders veriyor, yarın vermeyeceğim diyor. Bakıyorum aradan iki gün geçiyor yine ders vermeyeceğim diyor. Ben bunu ne yapım şimdi, aldım onu karşıma sen bu dersi taksitle okuyabilir misin dedim. Okurum diyor dersi okuyor dersi geçiyor öyle böyle, bende ona sık sık ders atlatır ders yapmadım dersin bende senin dersini taksitli ayakta alırım. Tabi bunu uyguladım sabahtan öğlene kadar ayakta baktı ki herkes otururken yapıyor ben ayakta yapıyorum. Bari yapıyım dersi de bende oturarak yapım.*”

K19, başarının ilgi ve iletişimle paralellik gösterdiğine inandığını, kariyerinin her döneminde bu yöntemi kullandığını ve bunda başarılı olduğunu ifade etmektedir: “*Daha önce uyguladığım yöntemlerden sonuç aldığım için öğrenciyle konuşarak problemleri çözmeye devam ettim. Yaşları küçük*

olduğundan tarihimizde yaşanan olayları, sahabe hayatları onların dikkatini daha çok çekiyor.”

K20, yaşı büyük olan öğrencileri iletişimle daha iyi ikna ettiklerini ve problemleri bu şekilde çözmeye çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Şu anda %90 olarak iletişimle sağlıyoruz disiplini. Çocuklar ailede rahata alışmış, ondan dolayı baya sıkıntılar yaşadık. Ama böyle yaşı büyük çocuklarla konuşarak uzlaşabiliyoruz.”*

K27, eğitimde iletişime büyük önem verdiklerini ifade etmektedir. Öğrencinin seviyesine inip onunla aynı frekansta bulunduğunda çok şeylerin değişebileceğine inanan K27, öğrencilerin ergenlik problemlerinin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir: *“Şu anda disiplinin çoğu iletişime dayalı. Şiddet neredeyse yok. Okuyan adamı okutmayı herkes yapar, önemli olan okumaya niyeti olmayan öğrencileri kazanmak. Bazen en sorunlu öğrencide uyum sağlayabilir. Benim büyük oğlan tam ergenlik dönemi sıkıntılı zamanı, imam hatibe gidiyor. Bir gün kızdığım zaman gittim yanına bağırp çağırıyorum. Bizim hoca arkadaş, “senin o günlerini biliyorum, sana göre bu çocuk melek” dedi. Sıkıntılı olan çocuklarında kazanılması gerektiğini, yarın bir gün toplumda daha faydalı olabileceklerini düşünmek lazım.”*

K10, K17, K22, K25, K26, K28 ve K29 da aynı yöntemden istifade ettiklerini ifade etmişlerdir.

Üçüncü dönemde en çok kullanılan yöntem ilgi yöntemidir. Öğrenci profilinin küçük öğrencilerden oluşması bu durumun oluşmasını tetikleyen faktörlerin başında gelmektedir. Öğreticiler, öğrencileri kursa motive etmek ve Kur'an'a karşı sempati kazandırmak için bu yöntemden istifade etmektedirler.

c. Sürekli Takip

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada sürekli takip yönteminden istifade etiklerini ifade etmektedirler.

K9, disiplini sağlamada önemli bir yöntemin de öğrenciyi yakından takip etmek olduğunu ifade etmektedir: *“Şimdi ki sistemde yaş düştüğü için sorunlar daha az oluyor. Sorumluluk üstleniyor bazı şeylerin bilincinde oluyor öğrenci. Öğrenciyi karşına aldığı zaman öğrencini gözünün içine bakacaksın, öğrenci hocanın kendisi ile ilgilendiğini anlayacak. Onun her davranışını titizlikle takip ettiğini bilmesi lazım...”*

K20, yürürlüğe konulan uygulamaların sürekli takip edilmesi gerektiğine, boşluk bırakıldığında ise öğrencilerin disiplin zafiyeti gösterdiğini ifade etmektedir: *“Disiplin kurallarını hocalar olarak eşit uygulamıyoruz, eğer böyle bir şey yapabilirsek %90 öğrenci düzelir. Öğrenci hocaya göre kendine çeki düzen veriyor, bütün hocalar aynı tutumu sergilediği zaman bu disiplin açısından yol almamızı sağlıyor. Aslında suçun cezasının belirli olması lazım, bunu da her hocanın da uygulaması lazım. Önceki görev yaptığım kursta toplantıdan çıktık öğrencinin birine sorduk, neden kuralları uygulatamıyoruz diye, öğrenci hocam bugün toplantı günü hocalar karar alıyor bizde iki üç gün uyguluyoruz. Bunları sonra unutuyor hocalar da bizde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”*

K24, öğrencilerde oluşan disiplin zafiyetlerini sürekli takip yöntemiyle aştıklarını, bu noktada tecrübeli öğrencilerden de istifade ettiklerini ifade etmektedir: *“Disiplinde çok ciddi problem çekmiyoruz. Sadece yeni gelen okul öğrencilerin yaramazlığı bazen bizi yoruyor. Onu da takiple halletmeye çalışıyoruz. Büyük öğrencileri daha çok sorumluluk yükleyerek işin içine çekiyoruz. Bu sayede hem büyük hem de küçük öğrencileri kontrol etmiş oluyoruz.”*

Bu dönemde kullanılan yeni yöntemlerden birisi sürekli takip yöntemidir. Öğreticiler, öğrenciden üs düzey verim alabilmek için öğrenciyi her platformda takip ettiklerini ifade etmektedirler.

d. Velinin Eğitime Dahil Edilmesi

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de velileri eğitimin içine dahil ederek disiplini sağlamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

K8, öğrencilerin kursa ilk geldikleri andan itibaren velileri eğitimin bir parçası olarak gördüklerini ve ilerleyen dönemlerde doğabilecek problemlerden velileri haberdar ettiklerini ifade etmektedir: *“Çocuk hata yaptığı zaman önce uyarıp tekrarladığı zamanda velisini çağırıp durumdan haberdar ediyoruz. Öncelikle kayıt aşamasında çocuğun velisi ile beraber gelmesini, Kur’an kursunu gezip görmesini, bütün şartları konuşup bunun üzerine çocuk Kur’an kursumuzu benimserse kayıt yapıyoruz. Tabi bunun yanında yaşının büyük olması konuşarak anlatabilmemize olanak sağlıyor...”*

K29, öğrencilerin kursa adapte olmasında veliye büyü oranda ihtiyaç duyulduğuna işaret etmektedir: *“4+4+4 sisteminde çocukların yaşı daha küçük olduğu için onlara şefkat göstererek bazen kızarak disiplini sağlıyoruz... Ailelere de söylüyorum çocuklarınızı Kur’an kursuna yollamadan önce iyice motive edin diye. Sağ olsunlar onlarda ilgileniyorlar. Bazen öğrenci hocasından çok velisinden çekiniyor.”*

Bu dönemde kullanılan yeni yöntemlerden birisi de velinin eğitime dahil edilmesi yöntemidir. Öğreticiler, öğrenci velisini sürekli bilgilendirerek, velinin öğrenci üzerindeki otoritesinden istifade etmeye çalışmaktadırlar.

e. Hak Mahrumiyeti

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde de disiplini sağlamada hak mahrumiyeti yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedirler.

K2, disiplin kurallarının eskiye oranla daha net olduğunu ve bu kurallara uymayan öğrencilerin cezalandırılmasında kullandığı yöntemlerden birinin de sosyal imkânlardan mahrum bırak olduğunu ifade etmektedir: *“Artık kurslarımızda kurallar yazılı ve uyulmak zorunda olduğu için öğrenciler neyi yapmaları gerektiğini biliyorlar. Kurallara uymayanlar sosyal imkânlardan mahrum bırakılarak cezalandırılıyorlar...”*

K18, disiplin yönetmeliğinden istifade ettiklerini, basit hatalarda ise öğrenciyi çok sevdiği şeylerden mahrum bırakarak kontrol altına almaya

çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde disiplini ödül ceza sistemi kullanarak sağlamaya çalışıyoruz. Öğrenci küçük yaşta seni dinliyor, ancak çocukluğun verdiği hisle yaramazlık yapıyor, çocuk olmanın doğasında var bu. Eğer çok aşırıya kaçarsa onu en çok sevdiği oyundan ya da sosyal etkinliklerden geri bırakıyoruz. Bu dönemde diyanetin hazırladığı bir disiplin sistemi var bunu da uygulamaya çalışıyoruz.”*

K21, eğitim sistemlerinden şiddeti tamamen kaldırdıklarını, görev yaptığı kursun sosyal ve mali olanaklarının oldukça fazla olduğunu ve öğrencileri disipline etmede bu imkânlardan istifade ettiklerini ifade etmektedir: *“Şimdi ki sistemde sosyal imkânlar daha çok olduğundan öğrenciyi cezalandırırken bu olanaklardan mahrum bırakma yöntemini kullanıyoruz. Dayak çözüm olmadığından dayağı kaldırdık. Başarılı öğrencilere zaman zaman tatil günlerine dönüşte bir gün sonradan gelirken, bir gün önceden bazılarını gönderiyoruz. Bazılarına para mükâfatı. Bazılarını gezmeye yollayarak ödüllendiriyoruz.”*

Üçüncü dönemde de hak mahrumiyeti yönteminden istifade edilmektedir. Özellikle küçük yaştaki öğrencilerin çocuksu isteklerine ulaşma arzularının önüne geçilmeye çalışıldığı bu yöntemle disipline katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

f. Psikolojik Baskı:

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini psikolojik şiddetle sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir.

K11, bu dönemdeki öğrencilerin daha aktif olduğunu ve bundan istifade edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fiziki şiddetin tamamen kaldırdıklarını ifade eden K11, zaman zaman duygusal şiddete başvurduklarını söylemektedir: *Benim kanaatim şiddetten daha çok gaza getirme şeklinde motive etmek. İslarla kendini ispatlamasını sağlamak. Bu dönemlerde çocukların görev alma bilinçleri çok yüksek onlara sosyal işler dışında mutlaka bir sorumluluk vermek onu takip etmek gerekir. Çocuğun size inanmasını sağlayın o dönemlerde çocuk ailesinden çok size bağlandığı için size model olarak göreceğinde ona iyi örnek olmak lazım. Şimdi disiplin konusunda sıkıntılar yaşıyoruz elimizden geldiği kadar sağlamaya*

çalışıyoruz. Dayak sistemini kaldırdık. Günümüzde duygusal şiddet ön plana çıkıyor. Onu sevdiği bir şeyleri yapmamakla tehdit etmek çocuk üzerinde daha etkili olduğunu gözlemledik. Legal olmayan yollarla öğrenciye yaklaştığın zaman çocuk seni şikâyet bile edebiliyor...”

Bu dönemde psikolojik şiddet yönteminde çok az bir oranda istifade edilmiştir. Küçük yaştaki öğrencilerle iletişimin yüksek tutulmaya çalışıldığı bu dönemde pedagojik olmayan davranışların sergilenmesi eğitime ciddi oranda darbe vurmaktadır.

g. Fiziki Şiddet

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini fiziki şiddetle sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir.

K12, bu dönemde disiplinin eskiye nazaran daha kolay sağlandığını, az da olsa fiziki şiddetin uygulandığını ifade etmektedir: *“Bu dönemde disiplini sağlamak pek zor olmuyor. Dayak yok denilecek kadar azaldı zaten. Bir de bu dönemde Kur’an kursuların disiplin kuralları var zaten. Çok zor durumda kalırsak onları devreye sokuyoruz.”*

Üçüncü dönemde şiddet neredeyse tamamen kalkmıştır. Ancak geleneksel zihniyetten kurtulamayan öğretmenler öfkelerine yenik düştüklerinde bu yöneme başvurmaktadırlar.

h. Kurstan Uzaklaştırma

Katılımcılardan bir tanesi, bu dönemde disiplini sağlamada kurstan uzaklaştırma yönteminden istifade ettiklerini ifade etmektedir.

K2, disiplini sağlamada ödül ve ceza yöntemini kullandıklarını, şiddetin tamamen kalktığını ve öğrencilerin aşırıya kaçmaları halinde kurstan gönderildiklerini ifade etmektedir: *“Artık kurslarımızda kurallar yazılı ve uyulmak zorunda olduğu için öğrenciler neyi yapmaları gerektiğini biliyorlar. Kurallara uymayanlar sosyal imkânlardan mahrum bırakılarak*

cezalandırılıyorlar. Disiplinli öğrenci mükâfatlandırılıyor. Artık dayak yok bu duruma gelen öğrenci ile kursun ilgisi kesilip öğrenci gönderiliyor.”

K4, bu dönemde teknolojik imkânların oldukça yaygın olduğunu ve bundan sıkıntı duyduklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin yapmış olduğu hataları düzenli olarak tespit ettiklerini ve hatanın boyutuna göre cezalandırmaya çalıştıklarını ifade eden K4, öğrenci üzerinde kurstan göndermenin önemli bir koz olduğunu söylemektedir: *“Öğrenci elinde akıllı telefon kursa geliyor artık, telefonla ilgili sıkıntılarımız oldukça fazla. En büyük yaptırım gücü öğrenciyi göndermek, veliyi çağırıyoruz çocuk velinin gelmesini istemiyor. Veli işin son kısmında geliyor bilgilendirmek amaçlı...”*

K30, başarının ve hatanın karşılıksız kalmaması gerektiğin, eğer öğrencinin kurstan uzaklaştırılması gerekiyorsa bunun mutlaka yapılması gerektiğini savunmaktadır. *Bizde şuan dayak kalktı. Artık ödüllendirme var. Diyelim ki çocuk her gün dersini yapıyorsa, bir gün önceden dersini verirse, bir yılda bitirse umreyle veya parayla ödüllendirilmesini yapıyoruz. Şu anda uzaklaştırmalar problem çıkaranları disiplin kurulu ister istemez uzaklaştırıyor.”*

Bu dönemde kurstan uzaklaştırma yöntemi etkin olarak kullanılmaktadır. Öğreticiler, eskiye oranla daha az risk aldıklarından sürekli problem çıkartan öğrencilerle ilişkilerini en kısa sürede kesmektedirler.

D. Özet ve Değerlendirme

Yaptığımız araştırmada, disiplin temasını her dönem için; disiplin sorunları, disiplin yöntemlerinin öğrencilere göre farklılık gösterme nedenleri ve disiplin sağlamada kullanılan yöntemler olmak üzere üç başlık altında ele almaya çalıştık. Bu bağlamda, Kur'an kurslarındaki disiplin uygulamaları; problem, uygulanış şekli ve yöntem açısından, bazı farklılıklar olsa da üç dönemde de paralellik göstermektedir. Bu durum, ağırlıklı olarak öğrencilerin bireysel yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Bireysel yaklaşımların bu kadar ön planda olmasının sebebi ise, birinci ve ikinci dönemde yürürlükte olan Kur'an Kursları

Disiplin Yönetmenliği'nin yeteri kadar kapsamlı olmayışı ve öğreticilerin formasyon eksikliğidir (Bayraktar, 1992:70).

Katılımcılar, birinci dönemde, öğrencilerin derslerindeki devamsızlıklarını ve kurs içerisinde yapmış oldukları kural dışı davranışları disiplin problemi olarak görmektedirler. Bu dönemde disiplin yöntemlerinin kurslara göre farklılık gösterme nedenlerini ise; yönetmeliklerde olan eksiklikler, velilerin tutumları, öğreticilerdeki formasyon yetersizlikleri (Krş. Büyükdiñ, 2001:59-60; Balbay, 2011:50; Bingöl, 2012:114; Çınar, 2012:26) ve geleneksel anlayış olarak ifade etmektedirler.

İlk iki dönemde uygulanan Kur'an Kursları Disiplin Yönetmeliği, en son yürürlüğe giren yönetmelikte olduğu kadar kapsamlı hazırlanmamıştır. Bu durum, velilerin çocuklarıyla alakalı öğreticilere vermiş oldukları sınırsız yetkiyle birleşince, sınıf yönetimi ve öğrenci psikolojisi alanlarında eğitim almamış olan Kur'an kursu öğreticilerinin, öğrencilik yıllarında kendilerine karşı uygulanan yöntemleri aynen uygulamalarına sebep olmuştur.

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemlerin; ödül, ilgi, hak mahrumiyeti, psikolojik şiddet, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluştuğu ifade etmektedirler.

Bu dönemde katılımcılardan sadece üç tanesi disiplini sağlamada ödül yöntemini kullandıklarını (n=3), üç tanesi de öğrencilerle bire bir ilgilenerken, onların problemlerini çözmeye çalıştıklarını (n=3), geri kalan öğreticiler ise ağırlıklı olarak fiziki şiddet (dayak) (n=15), psikolojik şiddet (azarlama) (n=7), hak mahrumiyeti (n=1) ve kurstan uzaklaştırma (n=1) gibi yöntemleri kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Birinci dönemde ağırlıklı olarak kullanılan disiplin yöntemleri ceza ağırlıklıdır. Bunların içerisinde de en çok kullanılan bedeni ceza (dayak) yöntemidir. Dayak, din eğitimi kurumlarına tam anlamıyla Osmanlı Dönemi'nden itibaren yerleşmiş (Aydın, 2008:176), zamanla gelenek haline gelmiş, gerek

velilerin duyarsızlığından (eti senin kemiği benim mantığı) gerekse hocaların sınıf yönetimindeki yetersizliklerinden dolayı içselleştirilerek eğitimin bir parçası olmuştur. İslam eğitim tarihine baktığımızda, dayanın bir disiplin aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağıyla ilgili tartışmaların varlığı, eğitimcilerin bu konuda farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir (Nazıroğlu, 2011:124). Kısa süreli çözüm olarak görülen bedeni cezanın her alanda kullanılması, öğrencilerin Kur'an'a yaklaşımına zarar vermekle kalmamış, almış oldukları eğitimin sürdürülebilirliğini de engellemiştir (Ay, 1992:261). Öğreticilerin en kestirme yol olarak gördükleri bu yöntemin çözüm olmadığı, geçici bir durumdan öteye gitmediği günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır (Bayraktar, 1994:101). Öztürk'ün yapmış olduğu bir araştırmada, öğretmenlerin %16'sının dayayı bir disiplin aracı olarak kullandıkları ifade edilmektedir (Öztürk, 2007:48).

Vahapoğlu'nun yapmış olduğu çalışmada (2014:43), araştırmaya katılanlara yöneltilen "Hafızlık döneminde şiddete (dayak) maruz kaldınız mı? Kaldıysanız boyutları ne olmuştur?" sorusuna katılımcılar; "Hem derslerimle alakalı hem de davranış bozukluklarından dolayı kaldım", "Hocam çok sinirliydi. Her fırsatta dayak atmaya çalışırdı. Ben fazla yemesem de arkadaşlarım çok yemiştir", "Gerek dersten dolayı gerekse çocukluğun verdiği yaramazlıklardan dolayı çok dayak yedim", "Dayağın daniskasını yedik. Hocaya inat ders vermezdim hoca da beni döverdi", "Evet, dayak yedim. Hatta diyebilirim ki her organım dayaktan nasibini aldı", "Evet. Falakaya kadar varan boyutlarda", "Hemen hemen her gün dayak yiyordum. Hem de eşek sudan gelinceye kadar", "Evet. Çubukla ellerimize, sırtımıza ve bacaklarımıza vurulurdu" şeklinde cevaplar vermişlerdir. Araştırmaya katılanların hafızlık yaptıkları dönem birinci döneme karşılık gelmektedir. Dolayısıyla vermiş oldukları cevaplardan, özellikle bu dönemde hafızlık eğitiminde dayanın ne kadar yaygın olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Aynı araştırmada (2014:44-45), araştırmaya katılanlara yöneltilen "Kur'an Kursunun genel yapısında şiddet (dayak v.b.) var mıydı?" sorusuna katılımcılar; "Derste yapılan ufak bir hatadan dolayı dayak atılırdı. Genel olarak dayak vardı. Hem eğitimde hem de disipline aykırı davranışlarda. Sınıfta herkesin parsellenmiş

alanı vardı ve herkes o alanı elleriyle temizlerdi. Aksi takdirde dayak kaçınılmaz olurdu”, “Her ortamda dayak vardı”, ”Her alanda dayak vardı”, “ Hemen hemen her platformda dayak vardı”, “Genel olarak hem ders için hem de disipline etmek için dayak kaçınılmazdı”, Evet vardı”, “Genel olarak dayak vardı. Dozajını aştığı dönemler pek nadir olurdu”, “Genel yapı şiddete meyilliydi. Dayak sıradanlaşmış her platformda kaçınılmazdı”, “ Vardı hem de ön plandaydı. Özellikle dersleri iyi olmayan arkadaşlar günlük dayak yiyor peynir ekmek gibi önlerine konuluyordu. Bu konuda hocalar hiç taviz vermiyor her seferinde dayağın şiddetini artırıyor. Hatta hocalar aralarında dayak konusunda adeta nam savaşı veriyordu. Öyle de oldu her hocanın bir lakabı vardı”, “Çok şiddetli bir süreç yoktu. Ancak kimi zaman derslerden sebep kimi zamanda disipline zarar veren davranışlardan dolayı arkadaşlar dayak yerlerdi”, “Dayak eğitimin ana felsefesini oluşturuyordu”, “Evet. Erkek öğrencilere falaka vurulurdu” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Araştırmaya katılanların vermiş oldukları cevaplardan, bu dönemde eğitim veren kursların genel yapısında ve eğitimin her kademesinde şiddete (dayak) başvurulduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki kursların yapısında bulunan şiddet eğilimi, öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz olarak etkilemiştir (Nazıroğlu ve Vahapoğlu, 2015:127).

İkinci dönemde, sekiz yıllık zorunlu eğitimin devreye girmesi ile öğrenci kaynağında yaşanan sıkıntılar, Kur’an kurslarındaki disiplin anlayışının değişmesine de etki etmiştir. Bu bağlamda, katılımcılar bu dönemde disiplin yöntemlerinin kurslara göre farklılık göstermesini öğrencilerin artan yaş profiline bağlamaktadırlar. Ancak disiplin sorunları birinci döneme göre değişmemiştir. Katılımcılar ikinci dönemde de, öğrencilerin derslerindeki devamsızlıklarını ve kurs içerisinde yapmış oldukları kural dışı davranışları disiplin problemi olarak görmektedirler.

Katılımcıların, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemleri; ödül, ilgi, hak mahrumiyeti, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluşturduğu görülmektedir. Yöntem olarak birinci dönemle paralellik gösterse de, uygulamada öğreticilere göre oldukça farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemde katılımcılardan dokuz tanesi disiplini sağlamada ödül yöntemini kullandıklarını (n=9), sekiz tanesi de öğrencilerle bire bir ilgilenerek, onların problemlerini çözmeye çalıştıklarını (n=8), geri kalan öğretmenler ise fiziki şiddet (dayak) (n=4), hak mahrumiyeti (n=2) ve kurstan uzaklaştırma (n=7) gibi yöntemleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum artan öğrenci yaş profilinin disiplin anlayışını değiştirmeye başladığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu dönemde öğretmenler, öğrencilerle problemleri konuşarak, onlarla yakın ilişkiler kurarak çözmeye çalışmaktadırlar. Fiziki şiddetin azaldığı bu dönemde (Büyükdinç, 2001:49), aşırı derecede problem çıkartan öğrenciler kurstan uzaklaştırılmaktadır.

Bu dönemde disiplini sağlamada ağırlık kazanan ödül yöntemi bölgelere göre farklılık gösterdiği yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Kurslarda bulunan öğrencilerin derslerinde ve davranışlarında üstün başarı göstermeleri halinde ödüllendirilip ödüllendirilmediği ile ilgili yapılan araştırmada katılımcıları %92,3'ü ödül yöntemini kullandıklarını ifade etmektedirler (Demir, 2010:78). Ödül çeşitliliğiyle alakalı yapılan araştırmalarda ise; takdir ve övgü dolu sözlerle, bir takım küçük hediyelerle, burs, para ve kitapla (Koç, 2005:81), ekstra ve erken izin verilmesi ve ayın birincisi seçilmesi (Ünsal, 2006:49) gibi seçeneklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü dönemde, on iki yıllık zorunlu eğitimin devreye girmesi ile öğrenci yapısında ve yaş ortalamasında farklılık oluşmuş, buna bağlı olarak Kur'an kurslarındaki disiplin anlayışı büyük ölçüde değişmiştir. Bu bağlamda, katılımcılar bu dönemde disiplin yöntemlerinin kurslara göre farklılık göstermesini öğretmenlerin formasyon yetersizliğine ve öğrenci profilinin küçük olmasına bağlamaktadırlar. Disiplin sorunlarının ise öğrenci profiline göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar, öğrencilerin kurallara uymamalarını ve çocuksu davranışlarını disiplin problemi olarak görmektedirler.

Katılımcıların, bu dönemde öğrencilere yönelik disiplin sağlamada kullandıkları yöntemleri; ödül, ilgi, sürekli takip, velinin eğitime dahil edilmesi,

hak mahrumiyeti, psikolojik şiddet, fiziki şiddet (dayak) ve kurstan uzaklaştırma gibi uygulamalardan oluşturduğu görülmektedir.

Bu dönemde katılımcılardan beş tanesi disiplini sağlamada ödül yöntemini kullandıklarını (n=5), on dört tanesi öğrencilerle bire bir ilgilenerek, onların problemlerini çözmeye çalıştıklarını (n=14), üç tanesi sürekli takip yöntemi ile ihtiyaçlarını karşıladıklarını (n=3), iki tanesi ise velileri devamlı bilgilendirerek onları eğitime dahil ettiklerini, geri kalan öğretmenler ise fiziki şiddet (dayak) (n=1), psikolojik şiddet (azarlama) (n=1), hak mahrumiyeti (n=3) ve kurstan uzaklaştırma (n=3) gibi yöntemleri kullandıklarını ifade etmişlerdir. Son dönemde disiplin yöntemlerinin diğer dönemlere göre fazla olduğu görülmektedir. Ağırlıklı olarak kullanılan yöntemler ise şiddet içermeyen ve öğrencilerle bire bir ilgilenmeyi gerektiren yöntemlerdir. Bu durum Kur'an eğitimi için oldukça önemlidir.

III. İletişim

Kur'an kurslarında öğrenciler zamanlarının büyük bir kısmını hocası ve arkadaşlarıyla geçirmektedir. Dolayısı ile öğretici-öğrenci ilişkisi diğer ilişki türlerine göre eğitimin niteliğini ve öğrencilerin derslerdeki başarısını büyük oranda etkilemektedir. Bu dönemde öğreticiyle öğrenci arasında çok özel bir ilişkinin kurulması zaruri bir durum olarak görülmektedir. Nitekim bunu görmek için bu başlık altında, Kur'an kursu öğretmenlerinin her üç dönemde öğrencilerle kurdukları iletişim ele alınmıştır.

A. 1997 Öncesi Dönem

1. Öğreticilerin Öğrencilerle İletişimi

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilerle iletişim kurmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu dönemde öğretici ve öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişimden bahsetmenin pek mümkün olmadığına işaret eden katılımcılar, öğretici ve öğrenci arasındaki diyalogun oldukça kötü olduğunu vurgulamaktadırlar.

a. Pozitif Yönde

Birinci dönemde katılımcılardan sadece iki tanesi öğrencilerle sağlıklı iletişim kurduğunu ifade etmektedirler.

K15, birinci dönemdeki öğrencilerin küçük yaşta olduğunu ve bu yaştaki öğrencilerin iletişim kurmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedir. Durumun farkında olduğunu ifade eden K15, bunun üstesinden gelmek için öğrenciyle yakından ilgilendiğini ve dile getiremediği ihtiyaçlarını tespit ederek gidermeye çalıştığını ifade etmektedir: *“Çok güzel bir ortam mevcuttu. Yaşlarının küçük olmasından dolayı bize pek bir şey söyleyemiyorlardı. Daha çok biz onlarla diyalog halindeydik. Onlar ihtiyaçlarını söylemese bile biz bazı şeyleri anlıyor, elimizden geldiğince onlara yardım ediyorduk.”*

K16 ise, öğretmenlerin öğrencilere karşı sergiledikleri yaklaşımın yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Öğrencilerin, kendilerine yakın hissettikleri öğretmenlerle daha kolay iletişime geçtiklerine değinen K16, eğitim sürecinde yaşanabilecek her türlü olumsuzluğun ancak iletişimle çözülebileceğine inandığını ifade etmektedir: *“İletişim işi hocadan hocaya değişirdi. Ben mümkün olduğu kadar öğrencinin derdini dinlemeye çalışırdım. Herkes aynı şekilde yaklaşmadığı için öğrenciler, hocalar arasında ayırım yaparlardı. Herkese istedikleri gibi açılmazlardı. Bu durum tamamen öğretmenlerden kaynaklanırdı. Bütün problemleri iletişimle çözeceğimi düşünürdüm.”*

b. Negatif Yönde

Birinci dönemde katılımcıların neredeyse tamamı öğrencilerle sağlıklı iletişim kuramadıklarını ifade etmektedirler.

Öğrencilerin derslerde gösterdikleri başarının yeterli olduğuna vurgu yapan K2, onların kişisel meseleleriyle pek ilgilenmediklerini ve kurallara uyulduğu takdirde öğrenciyle iletişim kurmadıklarını söylemektedir: *“Öğrencilerle iletişim yok denecek kadar azdı. Öğrencinin sadece derisiyle alakadar olurduk. Dersi tamamsa problem yoktu bizim için. Bir de umumi yerleri*

kontrol ederdik, temiz ise sorun yoktu bizim için. Öğrenci gece hastalansa bile yanımıza gelip hastalandığını bize söyleyemezdi. Kulağı ağırsa uykusuz kalsa bile hocalara söyleyemezlerdi. Zaten söylese de numara yapıyor diye hocası tarafından terslenirdi. Altını ıslatsa hocanın haberi olsa vay haline...”

K6, öğrencilerle sadece zorunlu olarak karşı karşıya geldiklerinde iletişim kurduklarını, bunun haricinde özel bir teşebbüslerinin olmadığını ifade etmektedir: *“Öğrencilerle iletişimimiz yok denecek kadar azdı. Sabah derslerini alırken bir şekilde konuşurdu. Genelde dersini vermeyen öğrencilerle daha çok problem yaşadık. Sonra öğrenciyi kendi başına bırakırdık. O da akşama kadar ders çalışırdı. Arada bir yanlarına giderdik. Bir de öğrenci problem yaşattığında yanımıza alırdık. Eğer suçu ağırsa döverdik. Yok değilse biraz nasihat eder, geçiştirirdik.”*

K7 de K6 gibi öğrenciyle sadece derste muhatap olduklarını, bunun dışında herhangi bir şekilde iletişim kurma gayreti içerisinde olmadıklarını ifade etmektedir: *“Çocuklarla iletişim ciddi şekilde zayıftı. Sadece derste muhatap oluyorduk. Onun haricinde hiçbir şekilde muhatap olmuyorduk. Bu durum ciddi bir zafiyetin ve tecrübesizliğin ortaya çıkardığı bir durumdu...”*

K9, meseleyi farklı açıdan ele almaktadır. İletişimde gösterdiği zafiyetin sadece öğrenciyle sınırlı kalmadığını ve kendi çocuklarına da aynı şekilde yaklaştığını ifade eden K9, bu durumu o dönemin şartlarına bağlamaktadır: *“Temel eğitim döneminde iletişim o kadar etkili değildi. Öğrenci ile hoca arasında mesafe vardı. Öğrenciye hoşgörülü davranmak gerekirken biz onu yapmıyorduk. Gerçi kendi çocuklarımıza da öyle davranıyorduk. Onları karşımıza alıp muhabbet etmek çok yanlış geliyordu bize o zamanlar.”*

K19, öğrenci ile iletişimin mesafeli olduğunu ve öğrencilerin bu durumdan etkilenecek hoca ile iletişim kurmadığını ifade etmektedir: *“Bu dönemde hoca öğrenci arasındaki iletişim yok denecek kadar azdı. Hoca öğrenciye karşı çok mesafeli dururdu, bundan dolayı öğrenci de çekinirdi hocadan. Hoca yumuşasa çocuk suiistimal ederdi. Ondan dolayı hoca ciddiyeti hiç bozmadı.”*

K20, öğretici ile öğrenci arasındaki iletişimsizliğin çok daha olumsuz bir boyutta olduğunu, öğrencilerin mezun olduktan sonra da bu algıyı üzerlerinden atamadıklarını ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde iletişim yadırganıyordu. Hoca öğrenciye mesafeli davranıyordu. Belli bir mesafe olunca otorite sarsılmaz diye düşünüyorlardı. Bu durumum öğrencinin hocadan çekinmesine sebep oluyordu. Hatta öğrenci mezun olduktan sonra normal hayatta hocasıyla karşılaşsa yolunu, hatta sokağını değiştiriyor.”* Konuya ilişkin daha önce öğrenciler üzerinde yaptığımız alan araştırmamızda Katılımcı Asuman’ın: *“Hocalarımdan hiç sevgi görmediğim için onları hiç sevmezdim. Eğer yolda karşılaşırsak selam verir geçerdim”* şeklindeki ifadesinde iletişim eksikliğinin kendisinde bıraktığı tesirin derinliğini ortaya koymaktadır.

K21, öğretmenlerin iletişim açısından gösterdikleri zafiyetin öğrenciler üzerinde ciddi tesir bıraktığını, herhangi bir meseleden dolayı öğrencilerle konuştuklarında, öğrencilerin bu durumdan büyük bir mutluluk duyduklarını ifade etmektedir: *“Öğrenci ile hocanın iletişimi eskiden çok yoktu. Çocuk, hocanın yanına gelmeye çekinirdi. Öğrenciler, hoca kendileriyle konuştuğunda, muhabbet ettiğinde ciddi sevinç yaşırdı.”* Yukarda da atıfta bulunduğumuz araştırmada Katılımcı Vehbi’nin de: *“Tamamen resmi bir ilişki vardı. Öyle ki, öğrenciler, hocanın bir tebessümünü kendilerine verilen bir lütf sayarlardı”* şeklinde kullanmış olduğu ifadeler K21’in ifadeleriyle ciddi düzeyde paralellik göstermektedir.

K26, iletişimsizliğin büyük oranda kendilerinden kaynaklandığını, ancak söz konusu problemin farklı bir sebebinin de olduğunu ifade ederek bazı öğrencilerin aile ortamlarındaki baskıdan da olumsuz yönde etkilendiklerine vurgu yapmaktadır: *“İlk dönemde iletişim sorunu yaşadık. Korku baskı olayından dolayı öğrenci derdini anlatamıyor. Bide bazı çocuklarda aileden gelen bir baskı vardı. Ondan dolayı çocuk içine kapanıktı. Hocalarda pek öğrenci ile dertleşmek istemezdi. Öğrenci ile hoca arasında mesafe vardı.”*

K27 de K26 gibi düşündüğünü, hatta bu problemin büyük oranda öğrenciden kaynaklandığını vurgulamaktadır: *“İlk dönemde öğrenci ile hoca*

arasındaki iletişim kopuktu. O zamanlarda çocuklar aileleriyle bile sorun yaşıyorlardı. Aileleriyle iletişimi azdı. Bu durum da hocalara yansıtılıyordu. Öğrenciler velilerine paylaşamadıkları durumları hocalara hiç açamıyorlardı. Çoğunlukla öğrenciler içlerine kapanıktı. Sokağa çıktığımızda hangi öğrencinin kurs talebesi olduğu çok çabuk anlaşılırdı.”

K4, K5, K8, K17, K28 ve K30 da diğer öğretmenler gibi öğrencilerle olumlu iletişim kurmadıklarını ifade etmektedir.

Bu dönemde öğretmenlerin öğrencilerle ağırlıklı olarak olumlu bir iletişim içerisinde olmadıkları görülmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere karşı uyguladıkları bu yaklaşımın kendilerine göre haklı gerekçeleri olsa da pedagojik açıdan herhangi bir karşılığının olmadığı, kişisel tercihlerine göre uyguladıkları yöntemlerden ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır.

2. Öğretmenleri Öğrencilerle İletişim Kurmamaya İten Nedenler

Öğretmenler bu durumun ortaya çıkmasını iki temel sebebe bağlamaktadır. Bu sebepler; öğretmenlerin öğrenciler üzerinde kuracakları otoritenin bu şekilde sağlanacağını düşünmeleri ve bu dönemde Kur'an kursunda eğitim gören öğrencilerin yaş profiline küçük olmasıdır.

a. Otoritenin Bu Şekilde Sağlanacağını Düşünülmesi

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde öğrencilerle aralarına mesafe koyarak onları kontrol altında tutabileceklerini ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde öğrencilerle aralarında ciddi bir mesafe olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu mesafenin öğrenciler üzerinde kuracakları otoriteye katkı sağlayacağını düşünen K1, eğitimin ancak bu şekilde sürdürülebileceğini düşünmektedir: *“Öğrencilerle iletişim ders ver, ders yap, yat, kalk, oku v.b şekillerin dışında maalesef yoktu. Belli tarzda oturmuş şekillerle onları okutmaya çalışırdık. Öyle ki öğrenci de bunun farkında olacak ki hastalığında bile yatağa düşmeden gelip derdini anlatamazdı. Bizler hocalar olarak bu şekilde daha otoriter olabileceğimizi ve daha sağlıklı yaptırımlarımız olacağına inanıyorduk.”*

K3, bu dönemde öğrencilerle mesafeli olduklarını, hocalarından gördükleri usulleri uygulayarak başarıya bu şekilde ulaşmaya çalıştıklarını ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde öğrencilerle çok iletişim kuramadık. Eskiden çok imkân yoktu hoca ile öğrenci ne kadar mesafeli olursa o kadar kaliteli olur diye bir anlayış vardı. Hocalarda büyüklerinde öyle görmüşlerdi.”*

K7, söz konusu dönemde iletişimin nerdeyse yok denecek seviyede olduğunu, bu sayede öğrenciyi kontrol altına almaya çalıştıklarını ifade etmektedir. O dönemde yapmış oldukları uygulamanın yanlış olduğunu ifade eden K7, bu zafiyetin ortaya çıkmasını mesleki açıdan örnek aldıkları hocalarının uyguladıkları yöntemler aynen uygulamaya koymalarına bağlamaktadır: *“Çocuklarla iletişim ciddi şekilde zayıftı. Sadece derste muhatap oluyorduk. Onun haricinde hiçbir şekilde muhatap olmuyorduk. Bu durum ciddi bir zafiyetin ve tecrübesizliğin ortaya çıkardığı bir durumdu. O dönemdeki hocalar kendilerini yetiştiren hocalardan bu şekilde görmüşlerdi. Aksi bir durumun olması halinde öğrencinin şımaracağı ve eğitiminde eksikliklere sebep olunacağı gibi bir durum ortaya çıkacak korkusu vardı. Şimdiki durum çok farklı...”*

K10 ise öğrencilerin aile ortamlarından kazanarak geldikleri bu çekingen yapıyı aynen devam ettirdiklerini, bunun üstüne gelmek için herhangi bir çalışma yapmadıklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin sergiledikleri bu yaklaşımının disiplinle ilgili avantaj olduğuna değinen K10, yapmış oldukları uygulamaların yanlış olduğunu ve öğrencilerin ileride bu durumdan rahatsızlık duyduklarını itiraf etmektedir: *“İletişimimiz çok güçlü değildi. Öğrenci bizimle konuşmaya, derdini bizimle paylaşmaya çekinirdi. Bizde fazla üstelemezdik. Öğrenciyle çok laubali olmak sanki öğrenciyi kaybetmek veya disiplin zafiyeti doğuracakmış gibi bir algı söz konusu idi. Öğrencilerin içlerine kapanık durumları büyük oranda aileden kaynaklanıyordu. Ailede gördükleri baskıcı tavrı bizde devam ettiriyorduk. Bu durum tamamen öğrencinin içine kapanmasına sebep oluyordu ve ileride bunu üstünden atamıyordu.”*

K19,öğreticilerin öğrencilere karşı yaklaşımının öğrenci tarafından farklı algılandığını, olumlu yaklaşıldığında disiplin zafiyetinin oluştuğunu ve bu

durumun oluşmaması için bu şekilde davrandıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde hoca öğrenci arasındaki iletişim yok denecek kadar azdı. Hoca öğrenciye karşı çok mesafeli dururdu, bundan dolayı öğrenci de çekinirdi hocadan. Hoca yumuşasa çocuk suüstimal ederdi ondan dolayı hoca ciddiyeti hiç bozmazdı.”*

K23, iletişimin zayıflığına dikkat çekerek, bu durumun öğreticilerin mesleki yetersizliğinden kaynaklandığını vurgulamadır: *“İletişim zayıftı. Gerçi hocalarımız iletişim noktasında yeterli bilgi birikimine sahip değildi. Biz de dahil öğrenciyle konuşmayı, şakalaşmayı garipserdik. Öğrenci, karşında bir asker gibi durmalıydı.”*

K4, K20 ve K29 da diğer öğreticiler gibi aynı kanaate sahip olduklarını, öğrencilerle aralarında koydukları mesafenin otorite açısından avantaj olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

Bu dönemde öğreticiler kurs içerisindeki disiplini, iletişimde öğrencilerle aralarına mesafe koyarak sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Ancak öğreticilerdeki pedagojik ve mesleki yetersizlikler bu mesafenin daha ağır sonuçlar doğurmasına ve öğrencilerin öğreticilerle iletişiminin tamamen kopmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır.

b. Öğrenci Yaş Profiline Küçük Olması

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde yaşı küçük olan öğrencilerin içe kapanık olduğunu, kendileriyle konuşmadıklarını, bu duruma bağlı olarak iletişim kurmada zorlandıklarını ifade etmektedirler.

K13, iletişimin negatif yönde olmasını öğrencilerin yaşının küçük olmasına bağlamaktadır. O dönemde mesleğe yeni başladığını ve yeterli tecrübeye sahip olmadığını ifade eden K13, öğrencilerin bu şekilde davranmalarını aile yapısına ve küçük yaşta kursa gelmelerine bağlamaktadır: *“Çocuklarla olan iletişimimizde ilk dönemde aramızda bir mesafe vardı. Mesleğe yeni başlamışlığın verdiği bir dezavantaj olabilir. O zamanki öğrenci profilinde siz isterseniz de öğrenci size*

içini açmazdı. O dönemde baskı altında büyümüş çocuk, aileden öyle görmüş içine kapanık olduğu için pek fazla konuşmazdı.”

K18,iletişimdeki mesafeli durumun genellikle öğrencilerin yapısından kaynaklandığını, ancak şiddetin bu durumu tetikleyen önemli etkenlerden biri olduğunu vurgulamaktadır: *“Gelen öğrenci küçük yaşta olduğundan içine kapanık oluyordu. Derdi sıkıntısı olsa bile hocasına derdini anlatamazdı. Ergenlik sorunları pek olmuyordu zaten genelde öğrenci ergenlik dönemine kadar hafızlık eğitimini tamamlamış oluyordu. Altını ıslatan öğrenci bile gelip hocasına hastalığını anlatamıyordu. Dayak yeme korkusu vardı.”*

K22, öğretmenlerle öğrenci arasındaki iletişimin zayıf olduğunu ve bu durumun öğrencilerin küçük olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bunun yanında yanlış bir algının oluştuğuna da değinen K22, özgüvene sahip öğrencilerin öğretmenlerle iletişime geçmesi halinde bu negatif iletişimin ortadan kalktığını ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde hoca öğrenci ilişkileri çok gelişmemişti. Hoca öğrenci ile her zaman mesafeli olmuş, öğrenci hocaya derdini anlatamıyordu. O zaman da öğrenciler yaşları küçük olduğu için daha çok içe kapanık bir durumdaydılar. Genellikle deneme yanılma yolu ile iletişim kuruyorlardı.”*

K25 ise negatif iletişimin tamamen öğrenciden kaynaklandığını iddia etmektedir. Küçük yaştaki öğrencilerin özgüven yetersizliğinden kaynaklı içine kapanık bir yapıda olduğuna işaret eden K25, bazen aktif çocukların da kursa geldikten sonra mevcut atmosferden etkilenerek iletişim kurmada zorlandıklarını ifade etmektedir: *“O zaman küçük öğrenciler o kadar cesaretli olamıyordu. Buraya gelen çocuklar bezen buranın vermiş olduğu ortam mı artık ne oluyorsa konuşkan olan biri bakıyorsun ki burada sesi falan çıkmıyordu. Derdini ifade edemiyordu. Bir de yaşının küçük olması bunda etkiliydi tabi. Bazen müfettişler geldiğinde çocukları böyle görünce dövüyoruz falan izlemine kapılıydılar, ama bu hususta öğrencilere baskı falan yoktu.”*

Bu dönemde öğreticilerle öğrenciler arasında yaşanan kötü iletişimin diğer sebebi küçük yaştaki öğrenci profilin sergilediği içine kapanık tutumdan kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

B. 1997-2012 Arası Dönem

1.ÖĞreticilerin ÖĞrencilerle İletişimi

Katılımcılar, bu dönemde ortaya çıkan bazı gelişmelerden dolayı öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmaya çalıştıklarını ve büyük oranda eski alışkanlıklarından uzaklaştıklarını ifade etmektedirler.

a. Pozitif Yönde

Katılımcıların büyük bir kısmı bu dönemde öğrencilerle sağlıklı iletişimden yana olduklarını, bu sayede öğrenciyi daha kolay motive edebildiklerini ifade etmektedirler.

K1,bu dönemde iletişimi olması gerekenden daha fazla kullandıklarını ve öğrencileri bu sayede kursta tutabildiklerini ifade etmektedir: *“İlerleyen yaşlar iletişime daha müsait olduğundan bizler de iletişimi bir üst basamağa taşımaya çalıştık. Yaşı büyük olan çocuk bir nevi kendi isteği ile okuyor demkti. Buna bir de bizim diyalogsuzluğumuz eklenseydi onları çok daha kolay kaybederdik. Bu öğrencileri kazanma adına birebir bütün teknikleri uygulamaya çalışıyorduk. Hatta bazı psikologlardan yardım aldığımız da oluyordu. Ergenliğin getirdiği bazı meseleler oluyordu ki karşımıza bir anda çok farklı kişilikler çıkabiliyordu. Denebilir ki biz hocalar bu dönemde bu kişilikleri kazanma adına bir hocadan ziyade anne baba görevini ifa ediyorduk.”*

K2 de K1 gibi düşündüğünü, öğrencilerle iletişim kurmanın kendilerine birçok açıdan fayda sağladığını ifade etmektedir: *“ÖĞrenci ile kendi istediği kadar dertleşebiliyoruz. ÖĞrenci bu hususta rahat sorgulayabiliyor haksızlık karşısında görüşünü açıkça söyleyebiliyor. Bizler de gerektiğinde bir dostu arkadaşı gibi ilgileniyoruz. Yapabileceğini kendisi de bildiği için yapabileceğini*

yüklediğinizde sorun olmuyor. İmkânlarımız çok olduğundan her türlü ihtiyacı ile ilgilenabiliyoruz. Yani maddi manevi ilgilenmeye çalışıyoruz.”

K3,Kur'an kurslarının bu dönemde yeni bir yapılanma içerisine olduğunu ve iletişime her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Öğrencileri konuşarak ikna edebildiklerini ifade eden K3, birçok sorunun bu sayede çözülmeye çalışıldığını vurgulamaktadır: *“Bu dönemde çocukların yaş ortalaması yüksek olduğundan şiddet ya da bağırıp çağırmak çözüm olmuyordu. Daha çok öğrenci ile iletişime geçerek birebir konuşarak bazen ikna ederek. Kur'an kursları bu dönemden itibaren kendilerine çeki düzen vermeye başladı. Kur'an kursuna gelen öğrencinin adaptasyon süreci olsun ergenlik süreci olsun bunlar motive olmasını etkiledi.”*

K9,öğreticilerin öğrencilere güven vermesi gerektiğini, bunu başardıklarında ise öğrencilerin her türlü problemlerini hocalarına rahatlıkla söyleyebildiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde öğrenci derdini kısmen rahat anlatabiliyor. Hocası ile iletişim kurabiliyor. Kimseye açamadığı derdlerini hocasına açabiliyor. Hocanın güler yüzlü olması lazım, içten samimi olması lazım, sözünün arkasında durması lazım, çocuklarla konuşarak onları ikna ederek iletişim sağlanabilir. Derste hoca öğrenci düzeyinde, dışarıda arkadaşı, bu profili oturtmamız lazım.”*

K10,geçmişte yaşanan olumsuzluklardan ders çıkardıklarını bu dönemde iletişime ağırlık verdiklerini ifade etmektedir. Öğrenciyi kazanmanın ancak bu şekilde mümkün olabileceğine değinen K10, iletişim sonucu tespit ettiğimiz ihtiyaçları mümkün mertebe yerine getirmeye çalıştıklarını vurgulamaktadır: *“Elimizden geleni yapmaya çalıştık. Eskiden çok fazla ilgilenmezdik. Şimdi hem öğrenciyi kazanmak için hem de bir şeylerin yanlış gittiğini fark etmemizden kaynaklı iletişime ağırlık vermeye başladık. Öğrencilerin yaşlarının ergenlik dönemine denk gelmesi bu tür meselelerin de konuşulmasına zorunlu olarak imkân sağladı. Maddi açıdan sıkıntı çeken öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaya başlandı.”*

K11, iletişimin eskiye nazaran olumlu bir ivme içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Ancak bazı öğreticilerin eski alışkanlıklarını halen daha devam ettirdiklerine dikkat çeken K11, öğrenciyle sıkı bir bağın kurulması gerektiğine vurgu yapmaktadır: *“Eskiden baya kötüydü. Ama şimdi öyle değil. Öğrenci istediğini söyleyebilir ama her hocaya karşı böyle davranmıyor. Çocuk iletişim her geçen gün karşılıklı olarak olumlu bir yöne doğru gidiyor. Öğrenciler isteklerini çok rahat bir şekilde söyleyebiliyor. Belki de o rahatlığı ona biz vermişiz. Bence hoca talebeyi kendi evladı gibi görmesi lazım!”*

K15, iletişimde önemli mesafeler kat ettiklerini ve geçmişte yaşadıkları problemlerin pedagojik açıdan yeterli düzeyde eğitim almamalarından kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Mesleğe yeni katılan arkadaşlarından oldukça istifade ettiklerini vurgulayan K15, DİB’in bu alanda daha kapsamlı çalışmalar yapması gerektiğini savunmaktadır: *“İletişimde önemli mesafeler kat ettik. Özellikle mesleğe yeni girmiş arkadaşlarımızın yaklaşımından istifade ettik. Onların öğrenciye yaklaşımları neticesinde aldıkları sonuçlar bizi de etkiledi. Keşke bu noktada daha önce çalışmalar yapmış olsaydık. Konuşarak birçok şeyin halledilebileceğini gayet net bir şekilde anladık.”*

K21, geçmişte yaptıkları hatalardan ders çıkardıklarını ve bu dönemde öğrenciyle daha yakın ilişki kurduklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemin sonuna doğru çocuk, hocayla daha yakın ilişki kurmaya başladı. Birçok şeyi anlatabiliyor, biz de o zamanlar çocuklara mesafeli davranıyorduk iyi bir şeymiş gibi ama yanlış yapıyorduk. O dönemde çocukların yaşlarının büyük olması rahat davranmaya sevk etti. Bazılarının bu diyalogu yanlış yorumlayıp nahoş davranmasına da neden olabiliyor. Talebeyi iyi okumamız lazım. Tabir yerindeyse yedi sülalesini araştırmamız lazım, nelerden hoşlanır neler yapar, özellikleri nedir diye.”*

K24, iletişim sayesinde disiplini sağlamada önemli mesafeler kat ettiklerini ve öğrencilere yakınlık gösterdiklerinde problemlerin çok daha kısa sürede çözdüklerini ifade etmektedir: *“İletişim daha iyiydi. Yaşı büyük olan öğrencilere sorumluluk verebiliyorduk. Onlarla iletişim kurarak daha sağlıklı neticeler*

alabiliyorduk. Bu sayede disiplin meselesini de büyük oranda çözebiliyorduk. Hatta derslerinde sıkıntı olan veya aile özlemi çeken çocuklarla bire bir ilgileniyorduk. Bu sayede onlar da bize içlerini döküyorlardı. Bayan hocalar bu hususta daha maharetliydi.”

K27, geçmişte sergiledikleri tutumun yanlış olduğunu ve bu tutum neticesinde öğrencilere ciddi şekilde zarar verdiklerini itiraf etmektedir: *“Sekiz yıllık kesintisiz dönemden sonra biraz daha özeleştiri yaptık. Bu süreçte çocuklarla çok iletişim kuramaya başladık. Biz her şeyi bildiğimizi sanıyorduk, bilmediğimizi kabullenmedik. Bu hizmete en büyük zararı biz verdik, bu memlekette sıkıntı varsa bunun sorumlusu biziz.”*

K28, bu dönemde öğrencilerle daha iyi diyalog kurduklarını, bu sayede öğrencilerin kendilerine güven duyduklarını ifade etmektedir. Öğrenciyle yaklaşmanın önemine vurgu yapan K28, iletişim sayesinde moral ve motivasyonu üst düzeye taşıdıklarını iddia etmektedir: *“İletişim eskisi gibi değil. Artık hocalar öğrenciyle daha çok diyaloga girmeye başladı. Moral motivasyonunu artırmak için, öğrenciyi kursta tutmak için, karşılıklı konuşmalara başladık. Öğrencinin derdini dinlemeye, derdine çare bulmaya yöneldik. Öğrenci de bu durumdan memnundu. Kendi değerini anladı. Kurslarla ilgili eski duyularını unuttu. Öğrenci kendi ihtiyaçlarını şikâyetini her alanda hocasıyla paylaştı.”*

K4, K6, K19, K22 ve K25 de diğer katılımcılar gibi bu dönemde iletişime ağırlık verdiklerini, bu sayede eğitimde ve disiplinde önemli mesafeler ve kazanımlar elde ettiklerini ifade etmektedir.

İkinci dönemdeki iletişime baktığımızda, birinci döneme nazaran öğreticilerle öğrenciler arasındaki iletişimin daha güçlü olduğunu, kötü iletişimin ise katılımcılardan sadece biri tarafından sergilendiğini görmekteyiz.

b. Negatif Yönde

Bu dönemde sadece bir katılımcı öğrencilerle sağlıklı iletişim kuramadığını ve bu durumun öğrencilerin nitelik açısından oldukça yetersiz olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Örgün eğitimde yeterli düzeyde başarı gösteremeyen öğrencilerin kursları tercih ettiğine değinen K23, mecburen böyle bir yol izlediklerini ifade etmektedir: *“Öğrenci liseye gidecek kadar başarılı olamamış, seviye ortalamanın altında kalmış, bu dönemde böyle öğrenci profilimiz vardı. Öğrenme kapasiteleri düşük, ergenlik sorunları fazlaydı. Ve herkeste bir huzursuzluk vardı.”*

2. Öğreticileri Öğrencilerle İletişim Kurmaya İten Nedenler

Öğreticileri bu duruma sevk eden nedenler arasında iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi 28 Şubat sürecinin beraberinde getirdiği sekiz yıllık kesintisiz eğitim sonucu Kur'an kurslarının öğrenci bulmada yaşadığı güçlük, diğeri ise kesintisiz eğitim sonucu öğrencilerin yaş profiline yükselmesidir. Bu sebeplerin ortaya çıkmasıyla öğretmenler, Kur'an kurslarını ayakta tutabilmek için yeni arayışlar içerisine girmişlerdir.

a. Öğrenci Bulmada Yaşanan Sıkıntılar

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde olumlu iletişimden yana olduklarını, öğrenci bulmada yaşanan sıkıntıların kendilerini iletişime zorladığını ifade etmektedirler.

K4, bu dönemde Kur'an kurslarını ayakta tutabilmek için iletişimin önceki döneme göre daha güçlü olması gerektiğini ve bunun için öğrencilerle bire bir ilgilendiklerini ifade etmektedir: *“İletişim eskiye göre biraz daha iyiydi. Öğrencilerle konuşmaya, sıkıntılarını dinlemeye başladık. Bu dönemde Kur'an kursları kendi içinde önemli yeniliklere imza atmaya başladı. Ayakta kalmanın başka yolu da yoktu.”*

K7, bu dönemde öğrencilerle diyalogun güçlendirildiğini ve bunda öğrenci bulmada yaşanan güçlüklerin önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir:

“Eski karamsar hava yavaş yavaş yerini iletişime bıraktı. Belki öğrenci azlığından olacak, ama artık öğrencilerde diyalog kurulmaya başlandı. Yavaş yavaş öğrencilerin ergenlik problemleri dinlenmeye, onlara çözüm bulunmaya çalışıldı...”

K14 ise öğrenci sayısında yaşanan azalmaların kendilerini yeni arayışlar içerisine sevk ettiğini ve öğrencilerle iletişim kurmanın zaruri olduğunu ifade etmektedir: *“Öğrenci sayısı az olduğu için öğrencilere daha fazla kıymet veriliyordu. Onlarla sorunları konuşup birebir iletişim kurardık. Maddi sıkıntısı olanlara bir şekilde yardımcı olmaya çalışıyorduk, daha olumlu daha güzel diyaloglar kurmaya çalışıyorduk.”*

K20 de diğer öğretmenler gibi düşündüğünü, gelişen şartlara ayak uydurmak için bir dizi yenilikler yaptıklarını ve bu yenilikler içerisinde iletişimin önemli bir konumda olduğunu ifade etmektedir: *“Zamanla öğrenci bulmada sıkıntı çektiğimiz için yeni arayışlara giriştik. Bu sayede kendimizi de geliştirmeye çalıştık. Zamanla öğrencilerle diyalog kurmaya başladık. İhtiyaçlarını tespit etmeye, onlarla ilgilenmeye çalıştık. Öğrenciyi kursa çekmek için çeşitli yollara başvurduk. Öğrencinin kişisel ihtiyaçlarını, sağlık giderlerini, ulaşım masraflarını, açık lise kayıt paralarını ödemeye başladık.”*

Bu dönemde zorunlu sekiz yıllık kesintisiz eğitimin devre girmesiyle 8’inci sınıftan mezun olan öğrenciler ağırlıklı olarak orta öğretime devam etmişlerdir. Bu durumdan olumsuz yönde etkilenen Kur’an kursları, öğrenci ihtiyacını karşılamak için farklı arayışlar içerisine girmiş, özellikle iletişim noktasında ciddi adımlar atılmıştır.

b. Öğrenci Yaş Profiline Yükselmesi

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde olumlu iletişimden yana olduklarını, öğrencilerin yaş profiline yüksek olmasının kendilerini iletişime zorladığını ifade etmektedirler.

K3, pozitif yönde iletişimin gelişmesinde öğrencilerin yaş profiline yükselmesinin büyük öneme sahip olduğunu ifade etmektedir: *“Bu dönemde çocukların yaş ortalaması yüksek olduğundan şiddet ya da bağırıp çağırmak çözüm olmuyordu. Daha çok öğrenci ile iletişime geçerek, bire bir konuşarak bazen ikna ederek. Kur’an kursları bu dönemden itibaren kendilerine çeki düzen vermeye başladı. Kur’an kursuna gelen öğrencinin adaptasyon süreci olsun ergenlik süreci olsun bunlar motive olmasını etkiledi.”*

K5, bu dönemde yükselen yaş profili ile ergenlik problemlerinin orta çıktığını, bunun üstesinden gelebilmek için iletişime ağırlık verdiklerini ifade etmektedir: *“Bu dönemde ergenlik sorunları çok oluyordu. Genel itibari ile çocukların en zor dönemine denk geliyordu. Bu dönemde yaşları biraz daha büyük olduğu için onlarla konuşarak sorunları aşabiliyorduk.”*

K6 ise gelişen şartların ve öğrencilerin yaşlarının yükselmesinin kendilerini iletişime zorladığını ifade etmektedir: *“Tabı bu dönemde kıpırdanmalar oldu. Öğrenciler hem eski öğrencilerden daha büyük hem de biraz daha sosyal. Bizlerde onlara ayak uydurmak zorunda kalıyoruz. Bazen boyu boyumuza denk öğrenciler de geliyor. Mecbur iletişim kurmak zorunda kalıyorsunuz.”*

K8, öğrencilerin yaş ortalamalarındaki yükselmenin kendilerine farklı sorumluluk yüklediğini ifade etmektedir. Bu dönemde öğrencilerle daha fazla diyalog içerisinde olduklarını söyleyen K8, hem öğrencilere sorumluluk yüklemek hem de bazı becerileri kazandırmak için kendilerine farklı aktiviteler sunduklarını vurgulamaktadır: *“Öğrencilerle diyalog kurmaya başladık. Hem onları eğitmek hem de deşarj olsunlar diye farklı aktivitelerde yer almaya başlattık onları. Mesela bizim burada kuralımız şudur. İki tane bayan var, onlar yemek yapar onların yanına on bir tane öğrenci koyarız. Üç tanesi onların yanında kalır her konuda onlara yardımcı olur. Diğer sekiz tanesi de onlara yardımcı olur. Kız çocuğu olduğu zaman böyle şeyleri bilmek zorunda, bizzat kendimde bunun üzerinde çok dururum. Yatakhaneyi kendileri temizleyecek, sınıfları da kendilerine temizlettiriyoruz. O sorumluluğu kendilerine verdiği zaman baya olumlu*

mesafeler aldık. Kızlar için özel günlerindeki boşa çıkan ve ders vermedikleri zamanı bu şekilde kullanıyoruz. Hem öğrenciler boş kalmıyor hem de bir şeyler öğreniyorlar.”

K12, bu süreçte kendilerinin iletişim kurmaya zorlandığını ve bu sayede kendilerini geliştirdiklerini ifade etmektedir: *“İletişim kurmaya zorlandık diyelim. Başka çareniz yok. Karşınızda koca koca öğrenciler. Bazen onların gönlünü almak zorundasın. Aksi takdirde küstürürsün. Buda işimize gelmezdi. Yaptığımız işin dokusuna uygunda değildi.”*

K13, K16, K18 ve K29 da diğer katılımcılar gibi öğrenci profilindeki artan yaş ortalamasının kendilerini iletişim kurmaya zorladığını, bu sayede kendilerini geliştirdiklerini ve gerek disiplin gerekse eğitim açısında olumlu mesafeler kat ettiklerini ifade etmektedir.

C. 2012 Sonrası Dönem

1. Öğreticilerin Öğrencilerle İletişimi

Üçüncü dönemde katılımcıların tamamı öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmaktan yana tavır sergilediklerini, eğitimde başarıya ulaşabilmek için bundan başka alternatiflerinin bulunmadığını ifade etmektedirler.

a. Pozitif Yönde

Bu dönemde katılımcıların tamamı öğrencilerle sağlıklı iletişim kullanmaktadırlar. Bu sayede öğrencilerle iyi bir diyalog geliştirdiklerini ifade eden katılımcılar, iletişim sayesinde her türlü zorluğun üstesinden gelmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde öğrencilerle bire bir ilgilendiklerini, öğrencileri kazanmak ve sosyal çevrenin zararlarından onları korumak için tercih ettikleri yöntemin iletişim olduğunu ifade etmektedir: *“İletişim bu dönemde bireysel olarak yeterli olmazsa bu yavruları kazanamayız diye düşünüyorum. Maalesef sosyal araçlar bu çocukları bizden koparmaya yetiyor. Bunu asgariye düşürmek*

için anne-baba, öğretmen, hoca hatta arkadaş bile biz oluyoruz. Gerektiğinde harçlık veriyor ve onları Kur'an'a ısındırmak için her zaman diğer parazitlerden bir adım ilerde olmaya çalışıyoruz. Duruma göre ergenlik bu dönemin sonlarına denk geldiğinden çokta yaşadığımız bir pozisyon değil."

K3, bu dönemde öğrencilerle daha yakın ilişki kurmanın zaruretine dikkat çekmektedir. İhtiyaçların ancak bu şekilde tespit edileceğini ve çözüme kavuşturulabileceğini savunan K3, eğitimde verimliliğin bu sayede sağlanabileceğine inandığını ifade etmektedir: *"Şimdi her şeyi paylaşıyor hoca öğrenci ile. Mesafeler olması gerektiği düzeye geldi. Eskiden disiplin açısından bakıyordu hoca, ne kadar mesafeli olursam öğrenci o kadar çekinir. Bana göre öğrenci ile hoca iyi iletişim kurarsa öğrenciden daha çok verim alırsın. Zaman zaman bazı öğrencilerle konuşmak lazım! Belki giyeceği yoktur, belki cebinde parası olmaz, bunları takip etmek lazım, böyle öğrenciye yardım edince de öğrencinin hocaya bakış açısı da değişir. Yeni sistemde anne bana gibi olmamız lazım, Çocuğu kaldırıp okula hazırlamak okulda takip etmek gerekirse velisi gibi okula gitmek."*

K6, iletişim noktasında birinci dönem ile bu dönem arasında ciddi dönüşümlerin yaşandığını ifade etmektedir. Birinci dönemde öğreticilerin yanlış bir tutum içerisinde olduğunu ifade eden K6, bu durumun değişmesinde öğreticilerin kendilerini geliştirmelerinin büyük payı olduğunu vurgulamaktadır: *"İlk dönemde çocuklarla iletişim kurmakta sorunlar yaşıyorduk. Şimdi öyle değil, daha çok iletişim var. O zamanlar hoca ile öğrenci arasında iletişim sorunu vardı, öğrenci hoca ile mesafeli olurdu, hocadan çekinirdi. Şimdi hoca ile öğrenci arkadaş gibi olmuş. Bu öğrenciden öğrenciye değişiyor. Şu anda öğrenci çok rahat bir şekilde derdini anlatabiliyor. O dönemde hoca ile diyalog kurmayan öğrenciler şimdi daha rahat davranıyor. Bu durumda hocalarında kendini geliştirmesinin payı büyük, hoca öğrencinin ailesi gibi oluyor."*

K8, bu dönemde iletişimin ciddi oranda güçlendiğini, hatta bazı öğrencilerin bu durumu sulandırmaya çalıştığını ifade etmektedir: *"Bu dönemde üst düzey bir iletişimden bahsedebiliriz. Öğrenciler çok rahat bir şekilde hocanın*

karşısına geçip derdini söyleyebiliyor. Hatta bazı öğrenciler sınırları aşacak noktaya gelebiliyor. Tabi buna müsaade etmiyoruz. Kız öğrencilerin sıkıntıları biraz daha farklı olabiliyor. Eskiden olsa pek umursanmazdı. Ancak şimdi her türü sıkıntısıyla ilgileniyoruz.”

K14, bu dönemin diğer dönemlere nazaran daha avantajlı olduğunu ifade etmektedir. İletişimde önemli mesafeler kat ettiklerini ifade eden K14, öğrencilere aşılana özgüven neticesinde başarılı sonuçlar aldıklarını vurgulamaktadır: *“Bu çocuklar şimdi her sıkıntısını rahatça hocasına söyleyebiliyor, hatta hocasına şunu şöyle yaparsak daha iyi olur eleştirisini bile yapıyor. İletişim gayet iyi, öğrenme kapasiteleri var ama çok yükleniyoruz, hem okul hem kurs zor oluyor. Altını ıslatana ilaç veriliyor, önlem alınıyor. Eğitime devam etmesi sağlanıyor. Maddi durumu iyi olmayana daha çok maddi yardımda bulunuluyor, olana da az da olsa yardımda bulunuluyor.”*

K26, iletişimde önemli mesafeler kat ettiklerini, hatta bir adım öne geçerek öğrenciyle yeri geldiğinde arkadaş bile olduklarını ve bu sayede öğrencilerin kendilerine sıkıntılarını rahat bir şekilde anlatabildiğini ifade etmektedir: *“İletişim eskiye nazaran baya gelişti. Yeri geliyor çocuklarla oyunları bile beraber oynuyoruz. Arkadaş gibi muhabbet edebiliyoruz. Öğrenciler her istediklerinde yanımıza gelebiliyor ve sıkıntılarını, isteklerini bizimle paylaşabiliyor. Soğuk durduğunuzda bu durumu velisine taşıyabiliyor. Benimle ilgilenmiyorlar diyebiliyor.”*

K4, K5, K11, K22, K23 ve K29 da diğer katılımcılar gibi bu dönemde iletişim noktasında önemli mesafeler kat ettiklerini, iletişimle birlikte her türlü problemi çözdüklerini ve öğrencilerin ihtiyaçlarını tespit ederek onları gidermeye çalıştıklarını ifade etmektedir.

2. Öğreticileri Öğrencilerle İletişim Kurmaya İten Nedenler

Öğreticilerin bu şekilde davranmasının en büyük nedeni mesleki ve pedagojik alanda almış oldukları hizmet içi eğitim seminerleridir. Aynı zamanda

yeni dönemde kursa gelen öğrencilerin eskiye nazaran daha rahat ortamlarda yetişmesi iletişim sürecine katkı sağlamıştır.

a. Mesleki ve Pedagojik Gelişmeler

Üçüncü dönemde katılımcıların tamamı öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmaktan yana olduklarını, bunda en büyük payın pedagojik ve mesleki alanda elde ettikleri kazanımlar olduğunu ifade etmektedirler.

K7, iletişimde eskiye nazaran önemli mesafeler kat ettiklerini ve bu başarıyı, değişen ve gelişen şartlara göre kendilerini yenilemelerine borçlu olduklarını ifade etmektedir: *“İletişim nerdeyse üs düzeyde. Öğrenci çok rahat bir şekilde karşına çıkıp derdini haykırabiliyor. Nerdeyse seni sorgulayacak. Siz bu duruma seyirci kalamıyorsunuz. Kendinize yenilemek zorundasınız. Öğrenciyle iletişim kurarak hem onu kazanmaya. Yaptığı işin farkına vardırmaya, hem de bu sayede disiplin problemlerini aşmaya çalışıyorsunuz. Yeri geldiğinde masket bile oynuyorsunuz.*

K15, eğitimde başarıya ulaşmanın öğrenciyle gönül bağı kurmakla mümkün olduğunu, geçmişte bu hususla alakalı yanlış yaptıklarını ifade etmektedir. Bu durumun üstesinden gelmek için öğreticilerin zamanla kendilerini yenilediklerini ifade eden K15, her Kur’an kursunda mutlaka rehber öğretmen bulunması gerektiğini iddia etmektedir: *“Öğrencilerde olan iletişim umumiyetle bazı hocalar öğrencilerle iyi ilişkiler kurarlardı öğrencisi ile. Gönül bağı kuramayan bir hocanın iyi eğitim vermesi düşünülemez. Eskiden çok fazla öğrenci olmaması öğreticilerin iletişim yetersiz olmasına sebep oluyordu diyebiliriz. Şimdi daha farklı, hem öğrencilerde hem de öğreticilerde ciddi değişiklikler var. Bunun yanında Kur’an kurslarına mutlaka rehberlik öğretmeni olması lazım.”*

K17, K20 ve K30 da diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, iletişimin pozitif yöndeki dönüşümünü, öğreticilerin meslek ve pedagojik açıdan kendilerini geliştirmesine bağladıklarını ifade etmektedir. Bu durumdan oldukça memnun olduklarını ifade eden katılımcılar, bu sayede öğrencilerle bire bir ilgilendiklerini,

ihtiyaçlarını ve problemlerini tespit ettiklerini ve imkânlar dahilinde onları karşılamaya çalıştıklarını söylemektedirler.

b. Öğrencilerin Özgüveni Yüksek Olarak Yetişmeleri

Katılımcılardan bir kısmı, olumlu yönde iletişim kurmalarını, özgüveni yüksek olan öğrencilerin kendilerini her fırsatta iletişim kurmaya zorladıklarından kaynaklandığını ifade etmektedirler.

K10, bu dönemdeki öğrencilerin daha donanımlı olduğunu, onların ihtiyaçlarına cevap verebilmek için iletişimde standartların üstüne çıktıklarını ifade etmektedir: *“Yeni nesil çocuklar çok daha rahat yetişiyor. Dertlerini veya isteklerini çok rahat bir şekilde dile getirebiliyorlar. Eskiden karşımıza çıkıp derdini anlatamayanlar bugün çok rahat bir şekilde her türlü ihtiyacını gidermeye çalışıyor. Hatta bazı sorularla bizleri zor durumda bırakabiliyor. Bu durum beraberinde hoca öğrenci ilişkilerinde seviyenin yükselmesine sebep oluyor.”*

K12, öğrencinin bu şekilde yetişmesinin iletişime katkı sağladığını, ancak sınırların aşılması halinde durumun farklı boyutlara ulaşmasından endişe ettiğini ifade etmektedir: *“Günümüzde öğrenci çok rahata bir şekilde ihtiyacını hocasına söyleyebiliyor. Ama aynı zamanda hocaya karşı gelebiliyor, ya da farklı kanalları kullanarak hocasını şikâyet edebiliyor. Bu şekilde iletişim rahatlığının sıkıntılarını görebiliyoruz.”*

K18, iletişimin bu boyutlara gelmesinde öğrencilerin büyük pay sahibi olduğunu ifade etmektedir: *“Şimdiki çocuklar iletişim konusunda çok rahat. Arkadaşları ile olsun hocası ile olsun her şeyi rahat bir şekilde konuşabiliyor. Genelde ailesi gibi olmaya çalışıyoruz. Onlara ailelerinin eksikliklerini hissettirmeye çalışıyoruz. Öğrencilerle birebir görüşmeler yapıyoruz. Altını ıslatan öğrencilere yakından ilgileniyoruz.”*

K13, K16, K19, K23, K25, K27 ve K28 de diğer katılımcılar gibi öğrencilerin çok rahat ortamlarda yetiştiğini, kurs içerisinde de dilek ve

şikayetlerini çok rahat bir şekilde dile getirdiklerini, bu durumun kendilerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

Son dönemde iletişimin pozitif yönde gelişmesinde önemli etkenlerden biri öğrencilerin rahat bir ortamda özgüveni yüksek olarak yetişmesidir. Kurs dışında rahat bir şekilde davranan öğrencilerin kurs ortamında da aynı şekilde davranmak istemeleri öğretmenleri olumlu yönde etkilemiş, dönüşümün gelişmesine ve kalıcı olmasına katkı sağlamıştır.

D. Özet ve Değerlendirme

Kur'an kurslarında, öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişim üç dönemde farklılık göstermektedir. Bu farklılığın oluşmasında öğretmenlerin formasyon ve mesleki yeterliliklerindeki değişim oldukça önemlidir. Ayrıca dönemsel olarak öğrenci yapısında ortaya çıkan değişiklikler de bu farklılığın oluşmasına etki etmiştir. Bu duruma bağlı olarak iletişim konusunda, ilk iki dönemde, öğretmenlerle öğrenciler arasında inişli çıkışlı süreç yaşanmıştır. Son dönemde ise öğretmenlerin tamamı öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmayı başarmışlardır.

Katılımcılar, bu dönemde öğrencilerle iletişim kurmada oldukça sıkıntı yaşadıklarını, öğretmenlerin neredeyse tamamının öğrencilerle olumlu bir iletişim süreci gerçekleştiremediklerini ifade etmektedirler. Öğrencilerle sadece derste ortamında iletişim kurduklarını, mecbur kalmadıkça onlarla diyaloga geçmediklerini aktaran katılımcılar, bu durumun ağırlıklı olarak kendilerinden kaynaklandığını itiraf etmektedirler. Bu dönemde kendi çocuklarına da aynı şekilde davrandıklarını söyleyen katılımcılar, o dönemdeki uygulamanın tamamen yanlış olduğunu bugün daha iyi anladıklarını ifade etmektedirler.

Vahapoğlu'nun (2014:49-50) araştırmasında, araştırmaya katılanlara yöneltilen "Hocaların öğrencilere karşı yaklaşımı nasıldı?" sorusuna katılımcılar; "Bir baba şefkatini görmemiz mümkün değildi. Öğrenciye yaklaşım anlamında hocalar arasında farklılıklar mevcuttu. Bazı hoca çok sert mizaçlı iken bazıları daha merhametliydi", "Çok mesafeli ve disiplinli idiler. Sevgi adına onlardan bir şey görmedim", "İyi hoca da vardı kötü hoca da vardı. Bazıları iyi yaklaşıyordu

bazıları hiç oralı olmuyordu”, “Yeri geldiğinde severdi yeri geldiğinde döverdi”, “Ders haricinde herhangi bir yaklaşım yoktu”, “Çok mesafeliydi. Öğrencilerle beraber bir arada hiç oturmazlardı. Ve yemek yemezlerdi”, “Hocalar başarıya odaklanmıştı. Başarılı öğrencileri kusurları görülmezdi”, “Resmi ilişki vardı. Sadece derste muhatap olurduk. Bir de dayak yerken”, “Çok disiplinli ve muhabbetsizdi. Örneğin başımın okşandığını hiç bilmem desem abartılı olmaz. Talebe bütün işlerde çalıştırılır ama bir kere hali hatırı sorulmaz, hocanın sofrasına çağrılmazdı. Tıpkı bir esir gibi muamele görüyordu”, “Her ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırdı. Ancak resmi bir ilişki vardı”, “Tamamen resmi bir ilişki vardı. Öyle ki öğrenciler hocanın bir tebessümünü kendilerine verilen bir lütuf sayarlardı”, “Gayet sert tavırlar, katı kurallar hatırımda kaldı” şeklinde cevap vermişlerdir. Öğreticilerin öğrencilere karşı uyguladıkları bu yaklaşımın söz konusu dönemde kendilerine göre haklı gerekçeleri olsa da pedagojik açıdan herhangi bir karşılığının olmadığı, kişisel tercihlerine göre uyguladıkları yöntemlerden ibaret olduğu bugün daha iyi bir şekilde anlaşılmaktadır.

Öğreticiler, birinci dönemde bu şekilde davranmalarını iki temel sebebe bağlamaktadırlar. Bu sebeplerden biri öğretmenlerden diğeri ise öğrencilerden kaynaklanmaktadır. Öğreticilerden kaynaklanan sebebe baktığımızda, öğretmenlerin öğrenciler üzerinde kuracakları otoriteyi ve kurs disiplinini bu şekilde sağlayacakları düşüncesidir. Öğrenci kaynaklı olan ise; bu dönemde Kur’an kursunda eğitim gören öğrencilerin yaş profiline küçük olması, buna bağlı olarak öğrencilerin içe kapanık bir yapıda ve özgüvenlerinin yetersiz olarak kursa gelmeleridir. Bayraktarın yapmış olduğu çalışmada (1992:40), araştırmaya katılan öğrencilerin %48,57’si problemlerini hocalarına açarken zaman zaman güçlük çektiklerini, %14,39’u ise hiçbir şekilde açamadıklarını ifade etmektedirler.

Birinci dönemde sağlıklı iletişim kurmayı başarabilen iki katılımcı ise; öğrencilerin küçük yaşta olmasını fırsat olarak değerlendirdiklerini, onlarla sağlıklı iletişim kurduklarını, bu sayede öğrencilerin istemekte zorlandıkları ihtiyaçlarını tespit ederek gidermeye çalıştıklarını ifade etmektedirler.

İkinci dönemde yaş profilinin yükselmesi, öğretmenleri öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmaya zorlamıştır. Bu bağlamda, ikinci dönemdeki öğretmenlerin neredeyse tamamı, öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmada birinci döneme göre oldukça iyi durumdadırlar. Büyükdinç'in yapmış olduğu çalışmada (2001:47-48), araştırmaya katılan öğrencilerin %93,3'ünün öğretmenlerden memnun olduğu, %67,4'ünün ise problemlerini öğretmenlerine rahatlıkla açtıkları ifade edilmektedir. Bayraktar'ın yapmış olduğu çalışmada (2009:96), araştırmaya katılan öğrencilerin %85,5'inin öğretmenlerinden memnun oldukları, Aköz'ün çalışmasında ise (2011:209), öğrencilerin %88,3'ünün bir şekilde öğretmenleri ile problemlerini paylaştıkları ifade edilmektedir.

Bu olumlu sürecin yaşanmasında, öğretmenlerin almış oldukları hizmet içi seminerler oldukça önemlidir. 2006 yılında Ünsal'ın yapmış olduğu çalışmada (2006:69), araştırmaya katılan öğretmenlerin %84,5'i bu dönemde hizmet içi kurslara katıldıklarını ifade edilmektedirler. Akşener'in yapmış olduğu çalışmada ise (2012:122), katılımcıların %77,5'i bir veya birden fazla pedagojik anlamda hizmet içi kursa katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin kendilerini yeterli görüp görmedikleri ile ilgili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde; araştırmaya katılan 106 katılımcının %72,62'sinin kendilerini yeterli gördükleri (Bayraktar, 1992:72; Buyrukçu, 2001:107), başka bir çalışmada araştırmaya katılan 92 öğretmenin %80,4'ü alan bilgisi açısından, %63,6'sı ise pedagojik açıdan kendilerini yeterli gördüklerini (Koç, 2005:133), diğer bir çalışmada ise araştırmaya katılanların %76,1'i öğrencilerin sorunlarını çözme konusunda kendilerini yeterli gördüklerini ifade etmişlerdir (Korkmaz, 2009:263)

Katılımcıların tamamına yakını, bu dönemdeki öğrencilerin yaş profilinin yüksek olmasının kendilerini öğrencilerle iletişim kurmak zorunda bıraktığını ifade etmektedirler. Bu sayede; geçmiş dönemlerde yaşanan olumsuzluklardan ders çıkardıklarını ve öğrencilerle iletişim kurmanın kendilerine birçok açıdan fayda sağladığını vurgulayan katılımcılar, iletişim sayesinde öğrencileri daha kolay motive ettiklerini ve bu sayede eğitimde ve disiplinde önemli mesafe ve kazanımlar elde ettiklerini ifade etmektedirler.

Öğreticileri bu sürece taşıyan iki önemli neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 28 Şubat sürecinin beraberinde getirdiği sekiz yıllık kesintisiz eğitim sonucu Kur'an kurslarının öğrenci bulmada yaşadığı güçlük ve buna bağlı olarak Kur'an kurslarını ayakta tutabilmek için iletişime her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmasıdır. İkincisi ise, kesintisiz eğitim sonucu öğrencilerin yaş profiline yükselmesine bağlı olarak ergenlik problemlerinin eğitime yansması ve bu durumun ancak sağlıklı bir iletişimle aşılabileceğine inanılmasıdır.

Bu dönemde sadece bir katılımcı bazı öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmadığını, bu durumu ahlaki açıdan oldukça zayıf olan bazı öğrencilere karşı bir yöntem olarak kullandığını ifade etmektedir.

Üçüncü dönemde, öğrenci yapısının diğer dönemlere göre farklılık gösterdiği, her yaş ve karakterdeki öğrencinin kursa geldiği görülmektedir. Bu durum öğretmenleri, öğrencilerle sağlıklı bir iletişim kurma sürecine sevk etmiş ve bu sayede öğretmenlerin tamamının, öğrencilerle sağlıklı iletişim kurduğu gözlemlenmiştir.

Bu dönemde katılımcıların tamamı, öğrencilerle sağlıklı bir iletişim içinde olduklarını ifade etmektedirler. Bu durumu; eğitimde belli bir mesafe kat etmek için bu sürece ihtiyaç duymalarına ve sağlıklı iletişim sayesinde her türlü zorluğun üstesinden gelebileceklerine bağlayan katılımcılar, öğrencileri kazanmak ve sosyal çevrenin zararlarından onları korumak için bu dönemde iletişime her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadırlar.

Öğreticileri bu şekilde davranmaya sevk eden öncelikli nedenler arasında, mesleki ve pedagojik alanda almış oldukları hizmet içi eğitim seminerleridir. Ayrıca, bu dönemde kursa gelen öğrencilerin önceki dönemlere nazaran daha rahat ortamlarda yetişmesi ve buna bağlı olarak özgüvenlerinin yüksek olması, öğretmenleri her fırsatta iletişim kurmaya zorlamaktadır.

IV. Fiziksel – Sosyal ve Kültürel Yapı

Eğitim - öğretim kurumlarında başarının elde edilmesi, sosyal, fiziki ve kültürel şartların yeterli düzeyde oluşturulmasıyla doğru orantılıdır. Bu bağlamda öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanan yapılar, gerek eğitim - öğretim alanındaki faaliyetlerde gerekse öğrencilerin fiziksel ve zihinsel gelişiminde oldukça önemli bir paya sahiptir.

Bu bölümde, Kur'an kurslarının üç dönemdeki fiziki, sosyal ve kültürel yapısı ele alınmaya çalışılmıştır.

A. 1997 Öncesi Dönemdeki Fiziki – Sosyal - Kültürel Yapı

Katılımcılar genel olarak bu dönemde, Kur'an kurslarının fiziki, sosyal ve kültürel imkânlar açısından yeterli olanaklara sahip olmadığını, maddi imkânların yetersiz olduğunu ve devletin bu konuda herhangi bir yardımda bulunmadığını ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde fiziki yapının oldukça zayıf olduğunu, özellikle yatakhane ve sınıfların öğrenci sayısına göre yetersiz kaldığını, sosyal alanların bulunmadığını ve az bir miktarda olsa öğrencilerden aidat aldıklarını belirtmektedir: *“Kur'an Kursları o zamanlarda fiziki yönünden çok zayıftı. En az on kişilik yatakhaneler, en çok ta kırk kişiye kadar çıktığı da oluyordu. Sınıflar genelde her hocaya ayrı sınıf düşecek şekilde oluşmuştu. Genel anlamda amaçlarına yönelik kullanılmasa da revir vb. birimler de vardı. Çocukların sosyal anlamda stres atacakları bölümler maalesef yok denecek kadar azdı. Eğitim ve öğretimin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için de belli miktarlarda öğrencilerden aidatlar alınıyordu. Çok büyük bir yekûn teşkil etmezdi.”*

K2, kurs binasının yapımı aşamasında çevresel etkenlere dikkat edilmediğini, buna bağlı olarak kursun çevresinde yeterli alanın bulunmadığından şikâyet etmektedir. Kurs içerisindeki fiziki yapının da bir o kadar bozuk olduğuna işaret eden K2, tek teselliye yemeklerde bulduklarını ifade etmektedir: *“Bizim kursumuzda oyun oynayacak alanımız yoktu. Çünkü yerleşim yeri çok dikti. Bir*

kat komple yatakhaneydi. Bütün öğrenci (50) ranza sisteminde aynı yatakhane kalyordu. Yatakhane gece tuvalet ihtiyacı için iki tuvalet bir banyo mevcuttu. Fakat öğrenci kalkma vakti gelip kalktığında üç kat aşağı inip dışarı çıkıp abdest ihtiyacını görmek zorundaydı. Yemeklerimiz o döneme göre fena değildi. Yemekler tabldot uslüydü. O zamanlarda Tv hocalarda da yoktu.”

K3, bu dönemde fiziki imkânların yetersiz olduğunu, öğrencilerin istirahat zamanlarında oyun oynamalarının yasak olduğunu ve bunun mahalle baskısından kaynaklandığını ifade etmektedir: *“Temel eğitim döneminde fiziki şartlar iyi değildi. Oyun alanları yoktu. Oyun oynamak yasak gibi bir şeydi. Hafızlık yapan öğrenci oyun oynamaz diye bir mahalle baskısı vardı. Tek odalı yatakhaneler, çeşidi az ve kalitesiz yemekler vardı.”*

K5 de K3 gibi aynı durumdan rahatsız olduğunu, kursun çevresinde yaşayan vatandaşların kursa ciddi şekilde müdahale ettiklerini ifade emektedir: *“Fiziksel olarak kötü durumdaydı. İmkânların kısıtlı olmasından dolayı sosyal ve kültürel etkinlik yapamıyorduk. Bu dönemde mahalle baskısı fazlaydı. Dışarıdan çok karışımımız oluyordu. Hele yakınlarda evler varsa, komşular çocukların oynamasından rahatsız oluyordu. Kur’an eğitimi gören öğrencilerin oyun oynamaları ayıplanırdı.”*

K7, bu dönemde fiziki ve sosyal imkânların oldukça yetersiz olduğunu, maddi açıdan düzenli gelirleri olmadığı için bu alanlarla ilgili iyileştirme çalışmaları yapamadıklarını ifade etmektedir: *“Yeterice imkân yoktu. Gerek veliden gerekse öğrencilerden böyle bir istekte gelmiyordu. Devletin bir katkısı olmadığından Kur’an kursuyla ilgilenen insanlar, halktan, öğrenci velilerinden ne bulursa onu alıyorlardı. Ciddi anlamda parasal problemler yaşandığından fiziksel ve sosyal alanlara yatırımlar yapılmıyordu. Gelen üç beş kuruştta iaşe için kullanılıyordu.”*

K8, kız Kur’an kurslarının durumlarının çok daha vahim olduğunu, özellikle sosyal aktiviteler açısından tamamen mahrum kaldıklarını ifade etmektedir: *“Elbette bugünle kıyaslamamız mümkün değil. O dönemde imkânlar kısıtlıydı. Kız öğrencilerin başlarını camdan çıkarması mümkün değildi ve onların*

oyun alanları yoktu. Yatakhaneler çok kalabalıktı. Hatta bazı durumlarda üç ranzalı olan yerler de vardı.”

K12, fiziki ve sosyal imkânların yetersiz olduğunu, bu durumu maddi açıdan yeterli imkânlarının bulunmamasına bağladıklarını ifade etmektedir: *“Kısık imkânlar çerçevesinde her şeyi düşünüyorduk. Maddi ve manevi düşünüldüğünde o zaman maddi imkânlar pek elverişli değildi. Mevcut Kur’an kurslarında bulunan hocalardan bir tanesi çıkıp köylerden yardım topluyordu. Yatakhaneler yetersiz kalıyordu, odalarımız çok kalabalıktı, yemeklerin kalitesiz olması, hizmet anlamında ciddi sıkıntılar yaşıyorduk.”*

K14, bu dönemin Kur’an kursları açısından karamsar bir dönem olduğunu, neredeyse bütün imkânlardan mahrum kaldıklarını ifade etmektedir: *“Fiziksel imkânlar kısıtlıydı. Kalorifer yoktu. Soba ile ısıtma yapılıyordu. Koşullar kalabalık ve havasızdı, rutubet ve nem kokusu vardı. Öğrencilere sosyal ve kültürel imkânlar sunamıyorduk. Oyun alanları çok küçük ve oynamaya pek müsait değildi. Öğrencilerin oturup çay içebileceği oturup sohbet edebileceği lokal, salon yoktu. Kütüphane yoktu. Kitap birkaç tane vardı, o da yeterli olmuyordu.”*

K19, diğer katılımcılara nazaran fiziki imkânlar açısından dönemin şartlarına göre yeterli sayılabilecek düzeyde olduklarını, ancak sosyal ve kültürel imkânlar açısından yeterli olmadıklarını ifade etmektedir: *“Fiziki imkânları günümüzle kıyasladığımız zaman pek iç açıcı değildi. Ancak o zamanın şartlarına göre fena değildi. Kurs binamızın planlaması, sınıfların geniş oluşu öğrenciye cevap veriyordu. Sosyal imkânlarımız yok denecek kadar azdı. Öğrencinin deşarj olacağı imkânlar yoktu. Bilgisayar, telefon, televizyon gibi araçların bırakın kursta olması, çoğu evde bile yoktu. Kültürel olarak öğrencinin ders yapmasından başka zamanı kalmazdı.”*

K24, kız öğrenciler açısından durumun daha kötü olduğunu, ailelerin ve çevrenin yaklaşımından ötürü öğrencilerin bu dönemde çok sıkıldıklarını ifade etmektedir: *“Fiziki ve kültürel imkânlar o zamanlar çok kapalı bir kutuydu. Öğrenciler arabadan inip kursa girerdi, kurstan çıkıp arabaya binerdi. Camdan*

bakmak bile yasaktı. Oyun alanı yoktu, yatakhaneler kapalı olurdu. Yatakhaneler çok kalabalık olurdu. Yemeklerde kalite yoktu imkânsızlıklardan dolayı.”

K27, bu dönemdeki olumsuz şartlardan en fazla hocaların etkilendiğini ve birçok alandaki eksiklikleri gidermeye çalıştıklarını ifade etmektedir: “5+3 sisteminde fiziki durumda hoca hem hizmetçi hem aşçı hem de bekçiydi. Kursa bile hocalar yardım toplardı. Yatakhaneler çok dardı. Teneffüs yapacak alanlar yoktu. Fiziki şartlar kötüydü.”

K28. Sosyal imkânlar açısından şehir merkezinde bulunmanın avantajlarından istifade ettiklerini, bunun haricinde fiziki ve kültürel imkânlar açısından yetersiz olduklarını ifade etmektedir: “Ben şehir merkezinde olduğum için bizim öğrencilerin denizde yüzme, teneffüs aralığında çarşıya çıkma, günlük haber alma noktasında insanlarla diyaloga girme, gündemi takip etmek gibi avantajları vardı. Kurslar bu güne göre yeni değildi. Koşullarda kalma sayısı bazen yirmi bazen otuz kişiye çıkardı. Yemekhanede kullanılan materyaller bu güne göre daha eskiydi.”

K4, K6, K9, K10, K11, K13, K15, K16, K17, K18, K20, K21, K22, K23, K25, K26, K29 ve K30 da diğer katılımcılar gibi düşündüklerini, bu dönemde Kur’an kurslarının fiziki, sosyal ve kültürel imkânlar açısından eğitime elverişli olmadığını ve bu durumun maddi açıdan yeterli imkânlara sahip olmadıklarından kaynaklandığını ifade etmektedirler.

B. 1997-2012 Arası Dönemdeki Fiziki – Sosyal - Kültürel Yapı

Bu dönemde ortaya çıkan bazı olumsuzluklar neticesinde bazı Kur’an kursları yeterli sayıda öğrenci bulamadığından kapanma noktasına gelmiş, bazıları da kapanmıştır. Bu olumsuz tabloyla mücadele etmek için bazı Kur’an kursları farklı arayışlar içerisine girmiş, bazıları ise süreci akışına bırakmıştır.

1. Olumlu Yönde Yapılan Çalışmalar

Katılımcılardan bir kısmı, 28 Şubat sürecinden Kur’an kurslarının ciddi şekilde etkilendiğini, bazı Kur’an kurslarının bu etkiyi minimum düzeye

indirebilmek için fiziki, sosyal ve kültürel yapılarında önemli yenilikler yaptığını ifade etmektedirler.

K1, bu dönemde öğrenci profilinin değişmesiyle kurs içerisinde bazı yenilikler yaptıklarını ifade etmektedir. Ergenlik döneminde olan öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarının da dikkate alındığına değinen K1, daha önce öğrencilerden azda olsa alınan aidatın bu dönemde tamamen kaldırıldığını vurgulamaktadır: *“Öğrenci profilinin değişmesi kursların fiziki olarak ta değişmesini beraberinde getirdi. Artık daha bireysel çalışmalar uygulamaya koyduk. Bütün birimleri yaşlara hitap edecek şekilde düzenlemeye çalıştık. Yine de imkânların çok elverişli olmamasından dolayı çok ta fazla bir değişiklik yapamadık. Eski dönemden aldığımız aidatları da maalesef bu dönemde nerdeyse tamamen kaldırdık. Hayırseverleri daha çok rahatsız ettik. Velilerden bir de para isteseydik hiç çocuğu bile kursa alamazdık.”*

K2, bu dönemde öğrenciyi kursa çekebilmek için özellikle sosyal imkânlarla ağırlık verdiklerini, maddi açıdan yeterli imkâna sahip olmayan öğrencilere burs verdiklerini ifade etmektedir: *“Kurslarımız gittikçe düzelen bir sosyal tesis haline geldi. Zamanla bilgisayar sınıfları, projeksiyon, tenis masaları olan bir kurs haline geldi. Şimdi hamdolsun bir özel yurttan okullarda olan bütün imkânlar bizde fazlasıyla mevcut. Yemeklerimiz hazır geliyor. Ayrıca çeşitli hediyeler burslar bile verebiliyoruz öğrencilerimize.”*

K4, öğrenci kaynağında yaşanan azalmaların kendilerini yeni arayışlara sevk ettiğini, maddi açıdan yeterli kaynağa ulaştıklarında durumlarının daha da iyi olacağını ifade etmektedir: *“Öğrencilerdeki ciddi azalma bizleri yeni arayışlara sevk etmişti. Görevlisi bulunduğum kursun imkânlarını üs düzeye taşımak için yeni kaynak arayışları oluşturmaya çalıştık ve bunda da kısmen başarılı olduk. Ancak bu günkü durum kadar parlak değildi. Kursumuz yavaş yavaş tanınmaya başladığında, maddi olarak iyi düzeyde destek almaya başladık. Zamanın artmasına göre oldukça düzenli bir kurs olduğu kanaatindeyim.”*

K8, önceki döneme göre iyileşmelerin olduğunu, ancak bunun istenen düzeyde olmadığını ifade etmektedir: *“İyileşmeler elbette vardı. Ancak istenilen*

düzeyde olduğunu söylemek oldukça güç! Öğrenci yapısında farklılık olduğundan, öğrenciler yemeklerde daha hassas davranıyorlardı. Bizler de imkânlarımız ölçüsünde onlara yardımcı olmaya çalışıyorduk. Sosyal alanda imkânlarda hiçbir değişiklik olmadı. Malum alan yok, arazi yok.”

K13, bu dönemin öğrenci bulma açısından sıkıntılı olduğunu, bunun üstesinden gelmek için fiziki ve sosyal imkânları öğrenciye cevap verecek düzeye taşımaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Bu dönemde de kız öğrencilerin kurs çevresinde rahat bir şekilde dolaşamadıklarına değinen K13, bu boşluğu izole etmek için kurs içerisinde çeşitli aktiviteler yaptıklarına işaret etmektedir: *“Bu dönem öğrenci açısından sorun yaşadığımız döneme denk geldi. Öğrencinin Kur’an kurslarını tercih etmesi için onları fiziksel ve sosyal anlamda rahat ettirmemiz lazım. Bunun için bazı iyileştirme faaliyetlerimiz oldu. Oyun alanları açısından kız çocuklarını dışarı gönderemiyorsunuz. Ancak içeride hafta sonları TV’den film izleme vb. imkânları sağlamaya çalıştık kendilerine.”*

K18, bu dönemde özellikle öğreticilerle uyum içerisinde çalışan dernek yöneticilerinin oldukça güzel çalışmalar yaptıklarını ve bu dönemden sonra yapılan binaların oldukça donanımlı olduklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde Kur’an kurslarına çeki düzen vermek şart oldu. Yemekhanede olsun, yatakhane de olsun iyileştirmeler oldu. Bu dönemden sonra açılan kurslar çocukların sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dizayn edilmeye başlandı. Çünkü ortada öğrenci bulma problemi var. Öğrenciyi bulunduğu ortamdan kursa çekebilmek için ona bazı imkânlar sunmak zorundasınız. Bu düşüncede olan kurs yöneticileri ve dernek idarecileri ellerinden gelen imkânı kullanmaya çalıştılar.”*

K28, bu dönemde öğrenci bulmada yaşanan güçlüklerin bazı uygulamaları tersine çevirdiğini, öğrencilerin maddi ihtiyaçlarının da karşılandığını ifade etmektedir: *“Kursa öğrenci çekebilmek için oyun alanları oluşturuldu. Geçmişte öğrenciden para alınırdı. Artık iş tersine döndü. Kurslar öğrencilere para vermeye başladılar. Yatakhanelerde kişi sayısı azaltıldı. Genel yapı itibariyle günün şartlarına göre bazı düzenlemeler yapıldı.”*

K3, K5, K11, K16, K17, K19, K21, K22, K24 ve K30 da diğer katılımcılar gibi bu dönemde öğrenci bulmak ve artan yaş profilindeki öğrencilerin ihtiyaçların cevap verebilmek için görevlisi buldukları kursların fiziki, sosyal ve kültürel şartlarında, imkânları ölçüsünde yenilikler yaptıklarını ifade etmektedirler.

2. Herhangi Bir Değişiklik Yapmayanlar

Katılımcılardan bir kısmı, bu dönemde bazı Kur'an kurslarının farklı sebeplerden dolayı herhangi bir düzenleme içerisine girmediklerini; fiziki, sosyal ve kültürel yapılarını olduğu gibi bıraktıklarını ifade etmektedirler.

K6, maddi imkânsızlıklardan dolayı birinci dönemde mevcut olan yapının bu dönemde de aynen devam ettiğini ifade etmektedir: *“Biz eski binada eğitime devam ediyorduk. Yeni binamız henüz bitmemişti. Malum gelir kaynağımız düzenli olmayınca iş de çabuk yürümüyor. Eski binamız çok büyük değildi. Yeni binamız biraz daha iyi olacak. Ancak sosyal ve kültürel faaliyetler açısından yeni binamız da elverişli değil. Çünkü alan yetersizliğimiz var.”*

K7, öğrenci yapısındaki azalmanın kurslar üzerinde karamsar bir hava oluşturduğunu ve bu durumun kendilerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir: *“Öğrenci sayısının azalması, bu dönemde yeterli düzeyde olmayan ilgiyi hepten aza indirdi. Fiziki ve sosyal yapıda herhangi bir değişiklik olmadı. Hatta eskisinden de daha olumsuz bir durum meydana geldi.”*

K9, bu dönemde fiziki ve sosyal imkânlarda herhangi bir değişikliğin olmadığını, bunun sebebini ise liyakatsiz yöneticilerin görevde olmalarına bağladığını ifade etmektedir: *“Fiziki ve sosyal imkânlarımızda eskiye nazaran pek farklılık yoktu. Kursların iaşe ve ibate işlemleriyle dernekler ilgileniyor. O görevde olan insanların çoğu liyakatsiz. İşi ehline vermektense kendi başlarına işler yapıyorlar. Mesela fiziki açıdan bir şey yapılacağı zaman mühendisten destek almıyor. Bunu fuzuli görüyor. Bunun sonuçlarını da kurs olarak biz ve öğrenciler çekiyor. Çok az maliyetlere çok daha kaliteli iş çıkacakken bu durum neticesinde pek mümkün olmuyor. Eski kafa yapısına sahip olanlar Kur'an*

okuyan öğrencinin gezmesine ve oyun oynamasına müdahale ediyor. Çok dedikodu yapıyorlar. Top oynamanın haram olduğunu düşünüyorlar. Maalesef bundan dolayı çok problem yaşadık o insanlarla.”

K10, öğrenci yetersizliğinden dolayı kursun yapısında herhangi bir değişiklik yapmadıklarını, böyle bir düşünce içerisinde olsalar da maddi imkânsızlıklardan dolayı bunu başaramadıklarını ifade etmektedir: *“İlk dönemden çok farklı olduğu söylenemez. Zaten öğrenci azlığından birçok kurs kapandı. Birçok öğretici unvan değişikliği yaparak imam kadrosuna geçti. Ayakta kalan kurslar bazı düzenlemeler yapsa da istenilen düzeyde olmadı. Bulduğumuz kurs ufak tefek değişiklikler yaptı. Tabi bunlar tamamen imkân dahilinde. Ne kadar çevren varsa o kadar imkân var demektir.”*

K14, bu dönemde herhangi bir değişikliğin olmadığını ve bu durumu maddi açıdan yeterli imkânlarla sahip olmamalarına bağladıklarını ifade etmektedir: *“Malumdur ki kursların kaderi yokluk ve fiziki yetersizliktir. Maddi imkânsızlıklar ve bu imkânların yerli yerinde kullanılmaması ve yetersiz olduğu için yatakhaneler standartlarda değil. Oyun alanı, kültürel ve sosyal imkânlar yine yoktu.”*

K27, 28 Şubat sürecinden oldukça etkilendiklerini ve bu dönemde kursların tamamen sahipsiz kaldığını ifade etmektedir: *“Sekiz yıllık kesintisiz dönem meydana çıkınca öğrenciyi çekmek için çok fazla fiziki değişiklikler yapılmadı. Kur’an kursları sahipsiz kaldı. Bu dönemden sonra bilinçlenen insanlarda oldu, Kur’an kurslarına sahip çıkmaya başladılar.”*

K29 da K27 gibi düşündüğünü ifade etmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmelerden en çok Kur’an kurslarının etkilendiğini ifade eden K27, özellikle yakın çevredeki insanların kurslar üzerinden desteklerini çektiklerini ve aynı zamanda idari baskıya maruz kaldıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde karamsar bir hava oluştu. Öğrenci sayısında azalmalar kursların kapanmasına sebep oldu. Öğrenci gelmediği için insanlar da bu kurslardan elini eteğini çekmeye başladı. Bazı güçlü kurslar farklı yollara başvurarak ayakta kalmayı başardı. O dönemde müfettişler de baya zorladılar. Bazı şeylerin yapılmasını*

istediler. Bu sayede önemli düzenlemeler yapıldı. İş dönüp dolaşıp paraya dayanıyordu. Parayı bulanlar yenilikler yapabiliyordu.”

K12, K15, K23 ve K25 de diğer katılımcıların ortaya koydukları sebeplerden ötürü kursların fiziki, sosyal ve kültürel yapılarında herhangi bir değişiklik yapmadıklarını ifade etmektedirler.

C. 2012 Sonrası Dönemdeki Fiziki - Sosyal- Kültürel Yapı

Katılımcılar bu dönemde halk tarafından yeterli düzeyde destek gördüklerini, buna bağlı olarak fiziki, sosyal ve kültürel yapıda önemli değişiklikler yaptıklarını ifade etmektedirler.

K1, diğer eğitim kurumlarında bulunan imkânların kurslarda da olması gerektiğini, bunun için gerekli yatırımı yaptıklarını ifade etmektedir: *“Bu yaşlar ihtiyaçların çok değiştiği yaşlardır. İmkânlar ölçüsünde yattığı yerler, yemek yediği mekanlar, oyun alanları, dinlenme yerleri vs. hepsini tek tek düşünerek ayarlamaya çalışıyoruz. Zaten bu zamanda böyle çalışmasak bu grupları barındırmamız da zor. Bir nevi çağın gerekliliklerine kendimizi ayarlıyoruz.”*

K2, bu dönemin Kur’an kursları açısından parlak bir dönem olduğunu, öğrencilerin rahat edebilmesi için her alanda yenilikler yaptıklarını ifade etmektedir: *“Bu dönemde kursumuz fiziksel ve sosyal olarak mükemmel dersek yeridir. Kalorifer var, yatakhane kalan öğrenci sayısı az, yemekler günlük ve hazır, temizlikle öğrenci ilgilenmiyor. Öğrencinin maddi imkânsızlıkları karşılanıyor. Kursumuzun basketbol sahası, masa tenisi alanları var. Ayrıca Tv, bilgisayar, projektör ve benzeri imkânlarımız var.”*

K7, bu dönemde sosyal ve fiziki imkânlar açısından oldukça ilerleme kaydettiklerini, bu olanakları daha üst düzeye taşıyabilmek için maddi açıdan yeterli kaynağın oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir: *“İmkânlar dahilinde güzelleştirmeye çalışıyoruz. Yatakhaneler eskiye göre oldukça iyi. Eskide kırk kişi yatıyordu şimdi en fazla on kişi. İmkânlar ölçüsünde baza sistemine dönüyoruz. Yemekler de aynı şekilde kaliteli. Siz öğrenciye evinde yediği imkânı*

sunamazsanız neden sizi tercih etsin. Sosyal açıdan yavaş yavaş çeşitli aktiviteler oluşturmaya çalışıyoruz.”

K8, Kur'an kurslarının bu dönemde oldukça iyi bir durumda olduklarını ve bu gelişmelerin yaşanmasında 28 Şubat sürecinin önemli ölçüde rol oynadığını ifade etmektedir: *“28 Şubat sürecinde belki çok acılar çektirildi bize. Ama Kur'an kurslarına düzen getirdi bu durum. Toplum Kur'an kurslarını görmeye başladı. Eskiden fiziki yapısı hiç güzel değildi. Biz de varız denildi. İnsanlar taşın altına ellerini koyma başladılar. Ve bunun karşılığını yavaş yavaş görmeye başladık. İmkânlarımız Allah'a şükür çok iyi.”*

K10, bu dönemde imkânların eskiye oranla çok daha iyi olduğunu, ancak ölçülü şekilde kullanılmasından taraf olduğunu ifade etmektedir: *“Şu anki fiziki şartlar çok daha rahat. Odaları, sosyal şatları, asansör, kalorifer, lig TV olsun her türlü imkânı sağlamaya çalışıyoruz. Şu anda Kur'an kursundan internetin olması taraftarı değilim. Şimdiki çocuklar bilgisayar ve cep telefonu ile ilgileniyor ve bu durum ciddi zafiyetlere sebep oluyor.”*

K11, bu dönemde Kur'an kursları açısından büyük bir değişimin yaşandığını, özellikle çevresel baskıların azalmasından oldukça memnun olduklarını ifade etmektedir: *“Şu anda fiziki şartlar %100 oranında iyileşmiş durumda. Önceden çocuk cemaat baskısından oyun bile oynayamazdı. Şimdi futbol sahası olsun voleybol sahası olsun her şeyimiz var. Fiziki şartlarımızda iyileşti. Yatakhanelerimiz tek kişilik yataklardan oluşuyor artık. Yemeklerimiz de hakeza öyle. Temizlik hususunda da baya mesafe kat ettik.”*

K12, son dönemde yapılan binalarda öğrencilerin istek ve ihtiyaçlarının yerine getirilmeye çalışıldığını, bunun Kur'an öğretimi açısından sevindirici bir durum olduğunu ifade etmektedir: *“Kursumuz son dönem yapılan binalar arasında. Dolayısıyla bazı düzenlemeler zamanın şartlarına göre yapılmış. Yatakhanelerde veya yemekhanede pek sıkıntımız yok. Çevresinde çok alan olmadığından sosyal olanaklarımızı burada gerçekleştiremedik. Ama yakınımızda spor salonu var. Oradan istifade ettiğimiz zamanlar oluyor.”*

K13, özellikle bu dönemde Kur'an kurslarının diğer eğitim kurumlarında bulunan imkânlarla sahip olması gerektiğini, ancak bu sayede öğrenciyi kursta tutabileceklerine inandığını ifade etmektedir: *“Çocukların dış dünyası ile Kur'an kursu bir bütün olmalı. Çevresinde veya ailesinde kendisine sunulan imkânların en az aynı ayarında imkân sunulmalı. Mümkün oldukça bunu sağlamaya çalışıyoruz. Fiziki imkân ve yemek hususunda baya mesafe kat ettik. Yemek özel olarak dışarıdan alınıyor. Öğrenci hiç bir şekilde yemeğin hazırlanmasına dahil edilmiyor. O sadece yiyor. Temizliği İŞKUR elemanları yapıyor artık. Öğrenci sadece dersini yapıyor.”*

K14, son dönemde fiziki ve sosyal açıdan önemli mesafe kat ettiklerini, bu yapılandırmada özellikle küçük yaştaki öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarına dikkat ettiklerini ifade etmektedir: *“Son zamanlarda fiziksel şartlarda bir iyileşme yaşandı. Yatakhaneler onar kişilik veya daha az oldu. Fiziki imkânı olanlar için baza sistemine geçildi. Yemekhaneler daha sağlıklı daha leziz hale getirildi. Lavabolar küçük çocukların kullanacağı şekilde ayarlandı. Küçük çocuklarla büyük çocukların yatakhaneleri ve sınıfları ayrıldı. Oyun alanları yapıldı.”*

K15, fiziki imkânlar açısından ciddi düzeyde iyileştirme yaptıklarını, ancak sosyal açıdan oldukça zayıf olduklarını ifade etmektedir: *“Hemen hemen birçok açıdan iyileşmemiz oldu. Ancak sosyal imkânlar açısından öğrencilerimizin kız olması bizi oldukça zor durumda bırakıyor. Çevresel faktörlerden dolayı mutlaka kapalı bir spor alanına ihtiyacımız var. Öğrenciler ancak bu şekilde deşarj olabiliyor. Onun haricinde kurs içerisinde Tv izleyebiliyorlar. Farklı oyunlar oynayabiliyor. Bazen kitap okuttuğumuz öğrenciler de var.”*

K22 de K15 gibi aynı problemleri dile getirmektedir. Kız Kur'an kurslarının sosyal imkânlar açısından yeterli düzeyde olmadığını ifade eden K22, bu durumun aşılabilmesi için mutlaka kapalı bir ortama ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir: *“Kız öğrenciler için pek fazla bir sosyal olanağınız olmuyor. Bu konuda çevresel baskı çok fazla! Çok rahat davranamıyorsunuz. En küçük bir meselede dedikodu alıp başını gidiyor. O yüzden kız öğrenciler zamanlarının*

tamamına yakını kurs içerisinde geçiriyorlar. Tenis masamız var orada zaman geçirebiliyorlar. Bide bilgisayarlarımız var. Orada film izliyorlar. Açık liseye devam eden öğrencilerimiz haftada bir okula gidiyorlar. Orada stres atabiliyorlar. Fiziki olarak ta eskiye nazaran oldukça düzelmeler var. Yemekhane ve yemekler daha güzel. Kütüphanemiz ve okuma salonumu da var. Kız öğrenciler kitap okumayı seviyorlar.”

K27, görevlisi bulunduğu kursun oldukça modern bir yapıda dizayn edildiğini ve öğrencilerin tüm ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışıldığını ifade etmektedir: *“Şu anda görev yaptığım kurs oldukça modern yapılmış. Fiziki ve sosyal imkânları çok iyi! Yemekler de mükemmel. Mesela bir gün döner, bir gün kavurma veya bir gün güveç çıkıyor. Çamaşırlar ve nevresimler görevliler tarafından yıkıyor, ütülenip öğrenciye veriliyor. Temizlikte görevliler tarafında yerine getiriliyor.”*

K29, son dönemde Kur’an kurslarının önemli ölçüde değişim gösterdiğini, özellikle örgün eğitime devam eden öğrencilerin derslerine yardımcı olmaya çalıştıklarını ve bunun için öğretmenlerden destek aldıklarını ifade etmektedir: *“Şimdi imkânlar var Kur’an kurslarının fiziki yapıları olsun sosyal yanları olsun baya iyileşti. Beş kişilik odalarda tekli bazalar da yatıyor öğrenciler. Yemekleri on numara. Her türlü ihtiyaçları karşılanıyor. Okullardan özel öğretmenler getiriliyor. Kayıtları dondurulan öğrenciler geri kalmasin diye sosyal derslerini onların gözetiminde yapıyorlar.”*

K3, K4, K5, K6, K9, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K23, K24, K25, K26, K28 ve K30 da diğer katılımcılar gibi son dönemin fiziki, sosyal ve kültürel açıdan oldukça verimli olduğunu, imkânlar ölçüsünde her türlü ihtiyacı yerine getirmeye çalıştıklarını ifade etmektedirler.

D. Özet ve Değerlendirme

Kur’an kurslarının fiziki, sosyal ve kültürel yapısı üç dönemde de farklılık göstermektedir. Bu farklılığın oluşmasında; bölgesel şartlar, maddi imkânsızlıklar, merkezi denetimin yetersizliği, liyakatli olmayan insanların görev başında

bulunması ve öğrenci kaynağındaki dalgalanma ciddi öneme sahiptir. Bu sebepler, Kur'an kurslarının fiziki ve sosyal yapısının; planlama, yapım ve hizmet aşamalarında bazı problemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Katılımcılar, birinci dönemde fiziki yapının oldukça zayıf olduğunu, özellikle yatakhane, yemekhane ve sınıfların öğrenci sayısına göre yetersiz kaldığını, kurs binasının yapımı aşamasında çevresel etkenlere dikkat edilmediğini vurgulamaktadırlar. Bunun yanında kursun çevresinde öğrencilerin oyun oynayabilecekleri yeterli alanların bulunmadığını, bu durumun bir sonucu olarak öğrencilerin istirahat zamanlarında oyun oynamalarının yasak olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca kültürel faaliyetler açısından neredeyse hiçbir aktivitenin bulunmadığına ve ders yoğunluğundan dolayı öğrencilerin sadece ezberle meşgul olduklarına, kitap okumak için zamanlarının bulunmadığına değinen katılımcılar, Ortaya çıkan bu olumsuzlukların birçok nedeni bulunduğunu, özellikle planlama ve maddi yetersizliklerin bu sonuçları doğurduğunu vurgulamaktadırlar.

Bu bağlamda, birinci dönemde Kur'an kurslarının fiziki, sosyal ve kültürel yapısıyla ilgili karşımıza karamsar bir tablo çıkmaktadır. Bu tablonun oluşmasında elbette birçok neden bulunmaktadır.

Bölgedeki insanların Kur'an'a ve hafızlığa verdikleri değer neticesinde, birçok Kur'an kursu binası hayırsever vatandaşlar tarafından yapılmıştır. Bu binaların yapımı aşamasında; öğrencilerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları dikkate alınmamıştır. Başlangıçta belli bir kapasite dikkate alınarak yapılan bu binalar, artan taleplere cevap vermekte yetersiz kalınca sonradan eklemelerle desteklenmeye çalışılmıştır. Çarpık yapıların ortaya çıkması, aşırı öğrenci yoğunluğu ile birleşince ortaya bu karamsar tablo çıkmıştır.

Kız öğrencilerin eğitim gördükleri Kur'an kurslarında durum daha da vahimdir. Gerek mahalle baskısı gerekse öğreticilerin aşırı hassasiyetleri, öğrencilerin kurs binasında hapsolmesine sebep olmuştur. Ayrıca küçük yaşta olan öğrencilerin eğitim gördükleri bu binalar, öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını gidermesinde oldukça yetersiz kalmaktadır.

Vahapoğlu'nun yapmış olduğu çalışmada, (2014:32-33) araştırmaya katılanlara yöneltilen “Kur’an Kursunun fiziki şartlarını özetler misiniz?” sorusuna katılımcılar; “Kur’an Kursu fiziki şartlar olarak o döneme göre tam bir eğitim kurumu olarak inşa edilmiş. Çevresi ve bahçesi uygun, ancak camların kırılma tehlikesinden dolayı futbol oynamamıza izin verilmezdi. Kısmen voleybol oynanırdı. Dershane, yemekhane ve sınıflar ayrı katlardaydı. Ancak yatakhaneler kalabalıktı”, “Altı katlı sürekli yenilenen bir tarafları yıkılıp tekrar yapılmaya çalışılan bir bina. Odalarda halı ve perdeler vardı”, “Kur’an kursu binası beş katlı olup iki katı kız öğrenciler aitti. Bir konferans salonu bulunuyordu. Zemin katta bulunan yemekhane kız ve erkek öğrencilere dönüşümlü olarak kullanılıyordu. Kurs binası cami binasına bitişikti. Vakit namazları camide cemaatle ede edilirdi. Sınıflar bir yüzüne, bir hafızlık, bir Arapça olmak üzere toplam üç sınıftı. Otuz beş kırk civarında talebe eğitim görmekte idi”, “Otuzar kişilik iki yatakhane, tek sınıf vardı oda yetmiş kişiye cevap vermek zorundaydı. Sert halı üzerinde rahle başında diz üstü oturmak mecburi. Gerçi imkân yoktu binamız küçüktü”, “Sınıf imkânı fazla olmadığı için yüz kişi bir sınıfta ders yapardık. Yatakhaneler kalabalıktı. Otuz kırk civarında öğrenci yatardı. Çevrede sosyal imkân yoktu”, “Her tarafı kapalıydı. Parmaklıklardan dışarı bakardık. Terasa çıktığımızda sadece bulutları görürdük. Etrafı hep duvardı”, “Kur’an Kursunun fiziki şartları iyi değildi. Alt katta erkekler üst katta bayanlar okuyordu. Çevresi, oyun alanı yoktu. Öğrenci başına düşen metre kare çok azdı. Ve sağlıklı değildi”, “Altı katlı bir binaydı. Birinci katında yemek hane vardı. İkinci katında idari birimler ve bir kısmında dershaneler vardı. Üçüncü katını da erkekler dershane olarak kullanıyorlardı. Dördüncü ve 5’inci katlar kız öğrencilerine aitti. Orada hem eğitim görüyorlar hem de yatakhane olarak kullanıyorlardı. Yemek haneyi ise dönüşümlü olarak kullanıyorduk. Son kat ise bizim yatakhaneler bölümüydü. Çevresinde oyun oynamaya müsait bir alan yoktu”, “Ne gariptir ki okuduğum iki kursta da banyo yapma, çamaşır yıkama, sosyal alanlar noktasında sıkıntılar vardı. Bunun dışında ders sınıfları, yemeği, yatağı, eğitim ve öğretim araç ve gereçleri orta düzeydeydi”, “Üç sınıfımız vardı. Ve bir o kadar da yatak hane. Binamız beş kattı ama son iki yatı yapılmamıştı. Öğrenci fazla olduğundan yatakhanelerde yirmişer kişi kalıyorduk”, “Otuzar kişilik iki yatakhane, altmış yetmiş mevcudun

bir arada bulunduğu tek sınıf, sert halı üzerinde rahle başında diz üstü oturmak mecburi”, şeklinde cevaplar vermişlerdir. Araştırmaya katılanların vermiş oldukları cevaplardan, bu dönemde eğitim faaliyetine devam eden kursların fiziki ve sosyal yapısının durumu daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bayraktar’ın (1992:45) yapmış olduğu araştırmada, “Kursta oyun oynamıyorsanız bunun sebebi nedir?” sorusuna, öğrencilerin %34,69’unun oyun alanının bulunmayışını sebep olarak göstermesi bu dönemdeki kursların sosyal alanlarının yetersiz olduğunu desteklemektedir.

Vahapoğlu’nun yapmış olduğu çalışmada (2014:34-35) araştırmaya katılanlara yöneltilen “Yemeklerin durumu hakkında bilgi verir misiniz?” sorusuna katılımcılar; “Yemekler genel olarak iyi değildi. İmkân noktasında fazla sıkıntı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü vakfın İstanbul’da şubeleri ve gelir getiren mülkleri vardı. Taze ekmekler bayatlamaya terk edilirdi. Bayatlayan ekmeklerden bize verilirdi. Kahvaltılarda tereyağı yerine sana yağı verilirdi”, “Benim dönemimde yemekler fena değildi. Bir sıkıntı çekmedim”, “Çok kötüydüler. Yemek yerken zorlanıyorduk”, “Yemek demekte zorlanıyorum. Bozmuş yemek yediğimizde olmuştur. Güveli pilavlar ve kurtlu peynirler”, “Üç yıl kursta kaldım. Sabah kahvaltılarında sadece zeytin olurdu. Bu üç yıl içinde zeytinin yanında peyniri çok az görmüştüm. Diğer öğünlerde yemekler iyi değildi. Buna rağmen yemek yemek zorunluydu”, “Çok iyi değildi. Karıncalı kompostolar vardı. Yapış yapış makarnalar güveli pilavlar vs.”, “Yemekler orta düzeydeydi. Mesela ekmek hazır gelirdi. Yemek kursun mutfağında pişerdi. Bilinen menülerin dışında çeşit hatırlamıyorum. Kuru fasulye, nohut, mercimek çorbası, hoşaf, makarna, taze fasulye, haşlama verilir çoğunlukla da yemekler etliydi. Eğer kaliteli aşçı olsaydı çok güzel menüler sunulabilirdi”, “Yemekler konusunda bir sıkıntı çekmezdik. Hatta bizim yemeklerimiz etsiz olmazdı. Mutlaka her yemekte et olurdu. Ve kaliteliydiler”, “Devlet tarafından herhangi bir destekleme olmadığından dolayı iâşe tamamen hayırsever vatandaşlar tarafından karşılanıyordu. Aşçımızın yetenekli olmaması ve gelen malzemenin kalitesiz oluşu birleşince sağlıklı yemekler çıkmıyordu”, "Temizlik konusunda titizlik gösterildiğini söyleyemem. Başka seçeneğimiz olmadığı için zorla yedik. Çoğu

zaman tuzlu ekmekle öğün geçiştirirdim.” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Bu durum, birinci dönemdeki kursların şartlarının ve imkânlarının hangi boyutlarda olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu dönemde öğrencilerin tüm ihtiyaçları aileleri ve kurs idaresi tarafından karşılanmaktadır. Devlet tarafından destek almayan Kur’an kursları bu ihtiyacı ağırlıklı olarak yöre halkından, bazen de öğrencilerden sembolik olarak aldıkları aidatlardan karşılamaktadır.

İkinci dönemde ortaya çıkan bazı olumsuzluklar neticesinde, Kur’an kursları öğrenci kaynağı açısından oldukça sıkıntı çekmiştir. Bu durum bazı kursları kapanma noktasına getirmiş, bazılarının da kapanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde kurslardaki fiziki, sosyal ve kültürel yapıyla ilgili iki farklı durum karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, öğrenci kaynağında yaşanan sıkıntıları aşmak ve öğrenciyi kursa çekebilme adına gerekli düzenlemeleri yapmak için gayretli olan kurslar, ikincisi ise bu olumsuz tabloyla mücadele etmek için herhangi bir çalışma yapmayıp süreci akışına bırakan kurslardır.

Katılımcılardan bir kısmı, 28 Şubat sürecinden Kur’an kurslarının ciddi şekilde etkilendiğini, bazı Kur’an kurslarının bu etkiyi minimum düzeye indirebilmek için fiziki, sosyal ve kültürel yapılarında önemli yenilikler yaptığını ifade etmektedirler. Bu çalışmalarda, ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarını da dikkate aldıklarını, öğrencileri kursa çekebilmek için özellikle sosyal imkânlara ağırlık verdiklerini vurgulayan katılımcılar, maddi kaynak açısından hayırsever vatandaşları daha fazla rahatsız ettiklerini dile getirmektedirler.

Katılımcılardan diğer bir kısmı da, bu dönemde gerek öğrenci sıkıntısından, gerekse maddi imkânsızlıklardan dolayı herhangi bir düzenleme içerisine girmediklerini; fiziki ve sosyal yapılarını olduğu gibi bıraktıklarını ifade etmektedirler. 28 Şubat süreci ve beraberinde din eğitimi açısından yaşanan olumsuzluklardan en çok Kur’an kurslarının etkilendiğine değinen katılımcılar, özellikle yakın çevrelerindeki insanların bu durumdan etkilenerek kurslar üzerindeki desteklerini çektiklerini vurgulamaktadırlar.

Bu bağlamda, Kur'an kurslarının 28 Şubat sürecinden olumsuz olarak etkilendiği tartışmasız bir gerçektir. Sürecin beraberinde getirdiği baskı ve ötekileştirme, din eğitimi alanında hizmet veren bütün kurumları etkilemiştir. Bu baskılara karşı ayakta kalmaya çalışan kurslar, gerek öğrenciyi kursa çekebilmek gerekse sistemle mücadele etmek için her türlü fedakârlığı ortaya koymuştur. Bazı Kur'an kursları öğrenci bulmada oldukça sıkıntı çekmiş, bundan dolayı kursun fiziki ve sosyal yapısında herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Öğrenci azlığından dolayı motivasyonlarında önemli düzeyde azalma olan öğretmenler, unvan değiştirmek zorunda kalmış, bazıları ise kurum değiştirmiştir. Sürecin dayatmalarına direnemeyen kurslar ise kapanmıştır.

Sürece direnen bazı Kur'an kursları ise imkânlar dahilinde fiziki ve sosyal alanlarda yenilikler yapmış, yemek ve barınmada çağın gereksinimlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Bu süreçte öğrencilerin bütün giderleri kurs idaresi tarafından karşılanmış, maddi durumu iyi olmayan öğrencilere burs verilmiştir.

Konuyla ilgili yapılan diğer araştırmalarda; sınıfların, yatakhanelerin, yemekhanenin, kütüphanenin, banyo-tuvaletlerin ve sosyal alanların yetersiz oluşu (Bayraktar, 1992:90; Koç, 2009:718; Müftüoğlu, 2009:705; Bayraktar, 2009:90), yeterli olanaklara sahip olmayan bu mekânların temizliğinin yapılamayışı (Başkurt, 2013:238), kursun; ısınma (Semiz, 2011:111), aydınlatma ve havalandırma sistemlerinin ihtiyaçlarına cevap verememesi (Kılavuz, 2010:140) gibi fiziki yetersizliğini gösteren problemler karşımıza çıkmaktadır.

Öğrencilerin sosyal faaliyetlerini gerçekleştirilecekleri alanların bulunmayışı (Bayraktar, 1992:60; Bayraktar, 2009:126; Akşener, 2012:199), oyun oynamalarına izin verilmeyişi (Koç, 2005:95), bu durum için kurslarda yeterli imkânların bulunmayışı (Ünsal, 2006:54; Genç, 2007:143) gibi problemler, mevcut öğrencilerin motivasyonlarını olumsuz olarak etkilerken, diğer taraftan da potansiyel öğrenci adaylarını ve velileri farklı arayışlara sevk etmektedir (Nazıroğlu ve Vahapoğlu, 2015:133).

2012 yılında uygulamaya konulan yeni eğitim modeli ve beraberinde yapılan düzenlemelerle öğrenci kaynağında gözle görülür artışlar yaşanmaya

başlanmıştır. Küçük yaştaki çocukların da kursa gelmeye başladığı bu dönemde, kursların fiziki, sosyal ve kültürel alanlarının yeniden yapılandırılması gündeme getirmiştir. Bu yapılandırmada öğrencilerin kişisel ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaya çalışılmış, bazı binalar tadilatla eğitime kazandırılırken bazılarının yerine yenileri yapılmaya başlanmıştır. Özellikle son dönemde yapımına başlanan Kur'an kurslarının denetimi DİB tarafından yoğun bir şekilde takip edilmektedir.

Katılımcılar bu dönemin Kur'an kursları açısından parlak bir dönem olduğunu, öğrencilerin rahat edebilmesi için her türlü fedakârlığı gösterdiklerini, bu dönemde halk tarafından yeterli düzeyde destek gördüklerini, buna bağlı olarak fiziki, sosyal ve kültürel yapıda önemli değişiklikler yaptıklarını ifade etmektedirler.

Bu bağlamda, son dönemde uygulamaya konulan yeni model sayesinde yaş engeli ortadan kalkmış ve örgün eğitime devam eden öğrencilerde kurslarda eğitim görmeye başlamıştır. Bu durum kursların fiziki ve sosyal yapılarında değişimi zorunlu kılmıştır. Her yaştan öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verecek düzenlemeler bu sayede yapılmaya başlanmıştır. Özellikle bu dönemde bölge yatılı kursların yapımı için gerekli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 2014 yılından itibaren DİB Kur'an kurslarının iâşe ihtiyaçlarına katkı sağlamaya başlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kur'an eğitiminin yaklaşık son otuz yıllık süre içerisinde ciddi değişiklikler geçirdiğini ve bu sürecin halen devam ettiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışma sonucunda elde edilen verilerden hareketle Kur'an kurslarının öğrenci kaynağının Milli Eğitim politikalarından direkt olarak etkilendiği, disiplin, iletişim, fiziki ve sosyal yapı gibi durumların ise dolaylı olarak etkilendiği anlaşılmaktadır.

Kur'an kurslarının öğrenci kaynağı; yaş, nitelik ve sayı açısından üç dönemde de farklılık göstermektedir. Birinci dönemde öğrenci kaynağında ve nitelikli öğrenci bulmada herhangi bir sıkıntı yaşamayan Kur'an kursları, ikinci dönemde 28 Şubat süreci ve berberinde yaşanan olumsuzluklarla öğrenci bulmada oldukça sıkıntı çekmiş, son dönemde ise iyi bir ivme yakalamışlardır.

Kur'an kurslarındaki disiplin uygulamaları; problem, uygulama şekli ve yöntem açısından, bazı farklılıklar olsa da her üç dönemin kendi içerisinde paralellik gösterdiği, ancak birinci dönemde kullanılan yöntemlerin ağırlıklı olarak şiddet içerdiği, ikinci ve üçüncü dönemde ise bu uygulamanın yerini iletişim ve hoşgörüyü bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan uygulamalara bakınca öğretici için pedagojik formasyon eğitiminin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda DİB'in yapmış olduğu hizmet içi eğitim kursları ve sene başı eğitim seminerleri oldukça yetersizdir.

Kur'an kursu öğretmenlerinin öğrencilerle aralarındaki iletişimin üç dönemde de farklılık gösterdiği ve bu farklılığın oluşmasında öğretmenlerin formasyon ve mesleki yeterliliklerindeki değişimin oldukça önemli olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak iletişim konusunda, ilk iki dönemde, öğretmenlerle öğrenciler arasındaki iletişimin inişli çıkışlı bir süreç yaşadığı, son dönemde ise öğretmenlerin tamamının öğrencilerle sağlıklı iletişim kurmayı başardıkları tespit edilmiştir.

Kur'an kurslarının fiziki, sosyal ve kültürel yapısının üç dönemde de farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçlarından; birinci dönemde

fiziki yapının oldukça zayıf olduğu, yatakhane, yemekhane ve sınıfların öğrenci sayısına göre yetersiz kaldığı, ikinci dönemde bu alanla ilgili bazı kısırdanmalar yaşansa da bunların yetersiz olduğu, son dönemde ise öğrenci yapısındaki farklılık ve diğer etkenler neticesinde, mevcut olan veya yeni yapımına başlanan binalarda gözle görülür değişikliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Fiziki, sosyal ve kültürel yapı gerek maddi imkânsızlıklar gerekse liyakatsiz insanların uygulamalarından dolayı dalgalı bir süreç yaşamaktadır. DİB'in Kur'an kurslarına yapmış olduğu maddi yardımın sadece öğreticilerin ücretlerini ödemekten öteye geçmemesi, fiziki yapıdaki çarpıklığın en önemli sebebi olarak görülmektedir.

Öğrencilerin örgün eğitimle birlikte hafızlık eğitimini aynı anda yürütmeye çalışmaları, zaman açısından bazı problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu süreçte yeterli kabiliyeti olmayan öğrencilerin oldukça zorlandıkları ve her iki alanda da başarısız oldukları görülmektedir. Özellikle 10-13 yaş gurubundaki öğrencilerin yatılı kurslarda kaldıkları dönemlerde kişisel ihtiyaçlarını yerine getirmede yetersiz kalmaları hafızlık eğitimlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Gün içerisindeki zaman dilimlerini kursta geçiren ve yaş aralığı 10-13 gurubunda olan öğrencilerin ezber kapasiteleri daha yüksek yaştaki öğrencilere oranla avantaj olarak değerlendirilmektedir. Buna paralel olarak, 14-18 yaş gurubundaki öğrencilerin algılama ve sorumluluk üslenmesi diğer öğrenci gurubuna göre daha ön plana çıkmaktadır.

Bu değerlendirmelerden sonra Kur'an ve hafızlık eğitiminin daha verimli olması için şunlar önerilebilir:

Araştırmacılar İçin Öneriler

Hafızlık eğitimiyle ilgili yeterli düzeyde bilimsel çalışma yapılmamıştır. Kur'an kursları alanında yapılan çalışmalar ise çok genel ve yüzeyseldir. Yeterli

düzeyde çalışmaların yapılmadığı hafızlık eğitimiyle ilgili daha nitelikli bilimsel çalışmaların ivme kazanması gerekmektedir.

Genelde Kur'an kursları, özelde ise hafızlık ile ilgili yapılacak bilimsel araştırmalar, dönemsellik olmanın yanı sıra boylamsal olarak da ele alınmalıdır.

Hafızlık eğitimi araştırmalarına din eğitimi bilimcilerinin yanı sıra din psikologları ve din sosyologları da ilgi göstermelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı İçin Öneriler

6287 sayılı kanun ile 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi ile birlikte aktif hale gelen aynı anda okul ve hafızlık projesi kapsamında hafızlık yapan öğrencilere zaman kazandırılması adına, İmam Hatip ortaokullarındaki meslek derslerinin kurslardaki programla birleştirilerek zaman kaybının önüne geçilebilir.

İmam Hatip ortaokullarında ve normal ortaokullarda okutulan Kur'an derslerinin veya seçmeli meslek derslerinin kazanımlarının elde dileyebilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında koordineli bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bu konuda kurum içinde pedagojik formasyona sahip Kur'an kursu öğretmenlerinden istifade edilerek, örgün eğitime devam eden öğrencilerin aynı zamanda Kur'an-ı Kerimi usulüne göre okumalarına imkân sağlanmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı İçin Öneriler

Kur'an kursu binalarının fiziki ve teknik yapısı iyileştirilmeli, gereken araç- gereç donanımı, mutfak, lavabo, oyun, dinlenme ve çalışma alanları en kısa sürede belirlenen kriterlere uygun hale getirilmelidir. Özellikle fiziki mekân açısından her yaş dönemi öğrenciler için cazip olacak bir şekilde donatılmalıdır. Söz konusu eksikliklerin yerine getirilmesinde için DİB maddi olanakları tek elden yürütmeli ve bu sayede liyakati olmayan dernek yöneticilerini belli bir mesafede tutmalıdır.

Genelde kırsal bölgelerde bulunan ve yeterli imkan ve donanımı olmayan kursların ayrı ayrı faaliyet yapmalarının önüne geçilmeli, bunların bir araya toplandığı, bu eğitim için gerekli fiziki şartları taşıyan bölge hafızlık kursları açılmalıdır.

Kurs binaları, öğrencilerin sosyal ve kültürel gelişimine etki edecek, sosyal etkinliklerin ve sportif faaliyetlerin yapılabileceği elverişli hale getirilmelidir.

Tiyatro, şiir, kompozisyon vb. yarışmalar düzenlenerek yeteneği olan öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine imkân sağlanmalı, bunun için konferans, sinema, tiyatro vb. gibi aktiviteler için uygun alanlar oluşturulmalıdır.

Öğrenci velileri ile öğretmenler arasında sağlam bir diyalog geliştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması ve veli toplantılarının düzenli hale getirilmesi gerekmektedir.

Ders araç-gereçleri açısından Kur'an kursları zenginleştirilmelidir. Bu imkânların öğretmenler tarafından kullanılabilmesi için gerekli çalışmalar yapılması gerekmektedir. Farklı teknikler uygulanırken, özellikle hafızlık yapan öğrencilerin öğrenme güçlüğü çektikleri konular tespit edilip bunlar üzerinde durularak gerekli çözümler üretilmelidir.

Günümüzde kullanılan hafıza eğitim teknikleri incelenmeli; olumlu netice alınan teknik ve yöntemlerden öğretmenlerin de istifade edebilmesi için sık sık eğitim programları ve koordinasyon toplantıları yapılmalıdır.

Hafızlık programı yürütülen kurslarda iş yükünün azaltılması ve öğrencilere daha çok zaman ayrılması adına yardımcı eleman (belletmen) tahsis edilmeli ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Hafızlık eğitimi için iki tip Kur'an kursu oluşturulmalıdır. Bunlardan birincisi; Diyanet İşleri Başkanlığı haricinde meslek sahibi olmak isteyen öğrencilerden akademik anlamda belli bir başarı sağlayan ve yeterli düzeyde ezber kabiliyeti olan öğrencilerin eğitim görebilecekleri kurslardır. Bu kursların programları buna göre hazırlanmalıdır. İkincisi ise; Diyanet İşleri Başkanlığı

bünyesinde görev yapmak isteyen öğrencilerin eğitim görebileceği, aynı zamanda mesleki gelişimlerine katkı sağlayabilecek teorik ve pratik uygulamaların yapılabileceği kurslardır. Bu kursların programları da bu bakış açısı dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Mesleğe eleman seçiminde, Kur'an kursu öğretmenlerle ilgili olarak daha önce belirlenmiş olan kriterlere özen gösterilmelidir. Pedagojik formasyonu olan adayların seçilmesine öncelik tanınmalı, mümkünse bu alanda yeterliliği olmayan adaylar mesleğe alınmamalıdır. Ayrıca, Kur'an kursu öğretmenlerinin göreve alınmasında, iletişim ve empati becerileri bir kriter olarak değerlendirilmelidir. Böylece öğreticilik mesleğinin gerektirdiği bilgi ve becerileri daha çok taşıyan, daha nitelikli personelin işe başlamasına imkân sağlanabilir.

Ancak, yetişmiş elemanların Diyanet İşleri Başkanlığı'nı tercih etmede isteksiz olmaları, pedagojik formasyona sahip, yaygın din eğitimi ve yetişkin din eğitimi ile ilgili gerekli bilgiyle donatılmış elemanların Milli Eğitim Bakanlığı'na veya diğer kurumlara geçmek istemelerinin önü geçilmesi adına gerekli mesleki popülarite, sosyo ekonomik durumlar ve özlük haklarına yönelik çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

Özellikle mevcut öğretmenlerle yönelik, öğretmenlerin mesleki bilgi, pedagojik formasyon ve rehberlik bilgilerinin geliştirilmesi için seminerler, hizmet içi eğitim kursları periyodik olarak düzenlenmelidir.

Öğretmenlerin, öğrencilerle etkili bir iletişim ve rehberlik hizmeti sunabilmesi, öğrencilerin, öğretmenlerinden kişisel veya mesleki konularda rehberlik ve danışmanlık hususunda faydalanabilmesi için Kur'an kurslarında rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmelidir. Bunun için öğretmenlere gerekli eğitim verilmeli veya Rehberlik Araştırma Merkezleri'nden veya Psikolojik Danışmanlık Rehberleri'nden destek alınmalı ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Hizmet içi eğitim etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde alanında uzman kişilerin görevlendirilmesine özen gösterilmelidir. Söz konusu etkinliklerde tek

tarafli, teorik bilgi aktarımı yerine, pratik bilgiyle desteklenmiş uygulamalara ağırlık verilmelidir. Öğreticilere, öğretim süreçleriyle ilgili bir takım uygulamalar yaptırılmalı, onların bu uygulamaları değerlendirmelerine, geliştirmelerine kılavuzluk yapılmalıdır.

Genelde tüm din görevlilerinin özelde ise Kur'an kursu öğreticilerinin sahip olmaları gereken yeterliklerle ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ortaya konan yeterlikler teorik ve uygulamalı araştırmalara konu edilebilir, bu araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında, söz konusu yeterlikler değişen şartlar ve günün ihtiyaçları doğrultusunda sürekli olarak güncellenebilir.

Günümüzde eğitim veren çoğu Kur'an kursu daha çok "nicelik" yönünden hafızlık yaptırma amacı gütmektedir. Mevcut şartlarda "nitelikli hafız" (hafızlığı bilinçli bir şekilde yapan, onu muhafaza eden) yetiştirme oranını yükselmesi için öğrenci seçimi, öğrencilerin gelişim özellikleri de dikkate alınarak yapılmalıdır.

Hafızlık için kursa gelen öğrenciler ezbere başlatılmadan önce hazırlık kursuna tabi tutulmalı, bu kursta öğrencilerin öncelikle hafızlığı tercih sebepleri incelenmelidir. Bu sayede; hem öğrencilerin hafızlığa başladıktan sonra eğitimi bırakmalarını minimum düzeye indirebiliriz hem de bitirdikten sonra farklı alanda istihdam olduktan sonra hıfzlarının unutulmasına ve boş yere zaman kaybı yaşamalarının önüne geçilmiş oluruz.

KAYNAKÇA

- Aköz, F. (2011). *Kur'an Kursu Öğrencilerinin Gözüyle Öğreticilerin İletişim Davranışlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi: Diyanet İşleri Başkanlığı Konya İl Merkezindeki Yatılı Kız Kur'an Kursları Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşener, T. (2012). *Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Kur'an Kurslarında Yeni Düzenlemeler ve Din Eğitimi (Adana Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri*, Ankara: Doğan Basımevi.
- Altaş, N. (2014). Ortaöğretimde Din Eğitimi. M. Köylü - N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi* içinde (s. 190-223). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, sy.146, ss. 42-48.
- Arslan, M. (2007). Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, c. 40, sy.1, ss. 41-61.
- Ay, M. E. (1992). Öğrenci Gözüyle Yaygın Din Eğitimi ve Öğretimi Kurumları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 4, sy. 4, ss. 259-268.
- Aydın, M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, Ankara: DİB Yayınları.
- Ayhan, H. (2014). *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2014). *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, İstanbul : İlke Yayınları.

- Bahçekapılı, M. (2013). *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul: İlke Yayınları.
- Balbay, E. (2011). *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Mesleki Yeterlikleri: Diyarbakır Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başkurt, İ. (2013). *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları (İstanbul Örneği)*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Bayraktar, M. F. (1992). *Eğitim Kurumu Olarak Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Yıldızlar Matbaası.
- Bayraktar, M. F. (1994). Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, ss. 97-107.
- Bayraktar, N. (2009). *Kur'ân Kurslarında Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Rize Üniversitesi (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi) Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Bingöl, S. (2012). *Kur'an Kursu Öğreticilerinde Empati: Kastamonu Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buyrukçu, R. (2001). *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)*, Isparta: Fakülte Kitapevi.
- Büyükdinç, M. (2001). *Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Temel Eğitim Sonrası Kur'an Kurslarında Eğitim ve Öğretim* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Cebeci, S. (2005). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim -Tarihi Gelişim-*, Ankara: AÜEBF Yayınları.
- Çaylı, A. F. (2005). *Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi Ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çekin, A. (2011). *Kur’an kursu öğretmenlerinin iş doyum düzeyleri: Ankara ili örneğinde bir alan araştırması* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, S. (2012). *Kur’an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi (Samsun Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, R. (2010). *Yaz Kur’an Kurslarında Kur’an Öğretimi* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİB. (2012). *07 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.
- DİB. (1990a). *16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.
- DİB. (1971). *17 Eylül 1971 tarihli ve 13989 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.
- DİB. (1965). *2 Temmuz 1965 tarih ve 12038 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun*.
- DİB. (2003). *24 Kasım 2003 tarih ve 25299 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.
- DİB. (2000). *3 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.
- DİB. (2012). *7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı Kur’an Kursları Yönetmeliği*.

- DİB. (1990b). *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*. Ankara.
- DİB. (1997). *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*. Ankara.
- DİB. (2013). *İstatistiklerle Diyanet İşleri Başkanlığı*. Ankara.
- Fer, S. (2005). 1923 Yılından Günümüze Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Genç, M. F. (2007). *Kur'ân Kurslarında Toplam Kalite Yönetimi* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet - Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimİ*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (2003). Türkiye'de program geliştirme çalışmaları. *Milli Eğitim Dergisi*, sy.160, ss. 607-622.
- Kaymakcan, R. (2006). Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler. *EKEV Akademi Dergisi*, sy.27, ss. 21-36.
- Kaymakcan, R. (2007). Türkiye'de din eğitiminde çoğulculuk ve yapılandırmacılık: Yeni Ortaöğretim DKAB Programı bağlamında bir değerlendirme. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, c. 7, sy. 1, ss. 177-210.
- Kılavuz, M. A. (2010). Kur'an Kursları ve Yetişkin Din Eğitimi. *Etkili Din Öğretimi*, ss. 121-166.
- Koç, A. (2000). Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 7, ss. 277-334.

- Koç, A. (2005). *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Koç, A. (2009). Kur'an Kurslarının Mevcut Sorunları ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 12-16 Mayıs*, ss. 717-730.
- Koç, A. (2014). Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. M. Köylü - N. Altaş (Ed.), *Din Eğitimi içinde* (s. 375-405). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Korkmaz, M. (2009). *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlilikleri Açısından Kendilerini Değerlendirmeleri* (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, M. (2013). Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. R. Doğan - R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı içinde* (s. 366-396). Ankara: Grafiker Yayınları.
- MEB. (1961). 12 Ocak 1961 tarih ve 10705 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu. *T.C. Resmi Gazete*.
- MEB. (1973). 12 Haziran 1973 tarih ve 14574 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu. *T.C. Resmi Gazete*.
- MEB. (1983). Eğitim Programlarının Düzenlenmesine İlişkin Program Modeli ve Programların Hazırlanışında Göz Önünde Bulundurulacak Esaslar. *Tebliğler Dergisi*, sy. 2142.
- MEB. (1984). *Öğretim Programlarının Hazırlanmasında ve Geliştirilmesinde Uygulanacak Esaslar*. Şubat 14, 1984 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı:
http://ttkb.meb.gov.tr/kurulkararlari/fihristler/fihrist_1984.pdf
adresinden alındı
- MEB. (1997). 18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıracılık ve Meslek Eğitimi

Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. *T.C. Resmi Gazete* .

MEB. (1998). *Cumhuriyetin 75. Yılında Gelişmeler ve Hedefler*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (2010a). *İlköğretim DKAB Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2010b). *Ortaöğretim DKAB Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2012a). 30 Mart 2012 tarih ve 28261 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

MEB. (2012b). *12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sorular-Cevaplar*, Ankara: MEB Yayınları.

MEB. (2013). *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2012-2013*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

MEB DÖGM. (2010a). *İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı*, Ankara: MEB Yayınları.

Meltem, S. (2014). *Kur'an Kursu Öğrencilerinde İnanç-Korku İlişkisi (Tarsus Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Müftüoğlu Kurt, A. (2009). Kur'an Kursları ve Muhatap Kitleleri, *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 12-16 Ekim*, ss. 695-716.

Nazıroğlu, B. (2011). *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik*, Ankara: Sakaç Yayınları.

Nazıroğlu, B. ve Vahapoğlu, V. (2015). Kur'an Kurslarına Yönelik Tutumlar ve Bu Kurslardan Beklentiler Üzerine Betimleyici Bir Araştırma: Of

Bölgesi Örneği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, ss. 103-140.

Öcal, M. ((2011). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul: Düşünce Kitapevi Yayınları.

Öztürk, Ö. (2007). *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parmaksızoğlu, İ. (1966). *Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: MEB Yayınları.

Semiz, H. (2011). *Kur'an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din eğitimi* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Rize Üniversitesi (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi) Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, E. ve Özteke, H. Ç. (2003). 1980-2000 Yılları Arası Hükümet Programlarında İlköğretim. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. c. 17, sy. 1, ss. 185-218.

Şekeroğlu, Ş. (2013). *İdeal Sınıf Ortamı Bağlamında Kur'an Kursları: Van Örneği* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenocak, E. (2015). *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Benlik Saygısı* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tazebay, A. (2000). *İlköğretim Programları ve Gelişmeler: Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara: Nobel Yayın.

Tosun, C. (2003). 2000'li Yıllarda Türkiye'de Din Öğretimi: Bugünden Geleceğe", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları. Uluslar Arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar, İstanbul* (s. 753-768). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

- Turan, İ. (2013). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi Politikaları*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ünsal, B. (2006). *Günümüz Kur’ân kurslarındaki hafızlık eğitimi ve problemleri (İstanbul örneği)* (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vahapoğlu, V. (2014). *Hafızlık Psikolojisi: 1993-1997 Yıllarında Hafızlık Yapanların Hafızlığa Bakışları* (Basılmamış Lisans Bitirme Ödevi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı.
- Yıldırım, A. (1994). Program Geliştirme Modelleri ve Ülkemizdeki Program Geliştirme Çalışmalarına Etkileri. *1. Eğitim Bilimleri Kongresi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, A. – Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de Ortaöğretim*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yürük, T. (2013). İlk ve Orta Öğretimde Din Öğretimi: Din Dersleri. R. Doğan - R. Ege (Ed.), *Din Eğitimi El Kitabı* içinde (s. 115-150). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Zengin, M. (2010). Yeni İlköğretim DKAB Öğretim Programının Uygulamadaki Etkililiğinin Değerlendirilmesi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, sy. 22, ss. 121-160.
- Zengin, M. (2011). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Yapılandırmacı Yaklaşım*, İstanbul: Dem Yayınları.

Zengin, M. (2012). Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Din Eğitiminde Çağdaş Konular* içinde (s. 103-134). İstanbul: Dem Yayınları.

Zengin, Z. S. (2011). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 11, sy. 2, ss. 1-24.

ÖZET

Türk Milli Eğitim Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklerin Hafızlık Eğitimine Etkileri

Vahap VAHAPOĞLU

Yüksek Lisans Tezi: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Bayramali NAZIROĞLU

Eylül 2016

Bu çalışma Trabzon merkez ve ilçelerinde görev yapan Kur'an kursu öğreticisine yönelik yapılmış nitel bir araştırmadır. Bu çalışmanın amacı hafızlık öğretimiyle ilgili boylamsal bir çalışma yapıp, değişen milli eğitim politikalarının buna bağımlı olan hafızlık politikalarını etkileyip etkilemediğini tespit etmek ve bir etki varsa bunun ne şekilde gerçekleştiğini bizzat hafızlık öğretimi yapan kişilerin değerlendirmeleri ışığında ortaya koymaktır.

Araştırmada nitel araştırma modellerinden durum çalışması kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılan araştırmada, farklı zamanlarda konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalardan da istifade edilmiştir. Araştırmamızın çalışma grubunun seçiminde, nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme, ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme kullanılmış, bu sayede Trabzon genelinde görev yapan 517 öğreticiden 30 öğretici çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Araştırmamızın birinci bölümünde cumhuriyet dönemindeki milli eğitim politikaları ve yaygın din eğitimi ele alınmış, ikinci bölümde ise Kur'an kursu öğreticilerinin her üç dönem için (1983-1997 / 1997-2012 / 2012 ve günümüz), Kur'an kurslarındaki öğrenci kaynağı, farklı dönem ve yaş guruplarında hafızlık yapan öğrencilerin avantaj ve dezavantajları, iletişim, disiplin ve fiziki, sosyal ve kültürel yapı gibi temalara ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda; Kur'an kurslarındaki öğrenci kaynağının her üç dönemde de farklılık gösterdiği, iletişim ve disiplin konusunda öğreticilerin her üç

dönemde de öğrencilere karşı farklı tutum sergiledikleri, fiziki, sosyal ve kültürel yapının ilk dönemde oldukça kötü olduğu, ancak sonraki dönemlerde olumlu bir süreç içerisine girdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Eğitim Sistemi, Eğitim Politikaları, Yaygın Din Eğitimi, Hafızlık Eğitimi

ABSTRACT

The Effects of the Changings of the System of the National Education to the Education of Hafiz

Vahap VAHAPOGLU

Postgraduate Dissertation: Philosophy and Religious Studies

Advisor: Bayramali NAZIROGLU

September 2016

This qualitative research has been realized for the intention of the teachers at the Quran courses in Trabzon centrum and its towns. The aim of this project is to gain broad information regarding to the teaching system of Hafiz and with this, study the potential effects of the changeful politics of National Education on the Hafiz system and if there are effects, put forward the consequences through the feedbacks of the lecturers directly.

Within the qualitative research models case study has been selected. As semi-configured forms have been used for the data collection source, meanwhile, some other projects that are aiming to define the topic that are completed in different time periods are also taken advantage of. The workgroup of the research is selected through the convenience sampling out of the purposive sampling methods that is one of the qualitative research models, critical case sampling and snowball sampling methods. Thus, only 30 lecturers out 517 that are functioning in Trabzon have been selected.

In the first section of our research, the politics of national education and the common religious education are covered where in the second section the opinions of the lecturers in three periods (1983-1997, 1997-2012, 2012-today) at the Quran course of the source of the students, the advantages and the disadvantages of the students studying Hafiz in different time periods and the age differences, discipline, physical, social and cultural manners are evaluated.

Overall, the study showed that the students' manners have been different in all the three periods that drove the lecturers to deal with those students in different ways considering communication and discipline matters. In addition to this, the physical, social and cultural patterns are detected to be rather bad in the first period where all became better in the later periods.

Key words: National education, Education politics, Common religious education, Education of Hafiz.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Vahap VAHAPOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi : Of / 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, 2014

Yüksek Lisans Öğrenimi : Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü, 2016

Bildiği Yabancı Diller : Arapça

İş Denevimi

2004-2011 : İmam Hatip / Diyanet İşleri Başkanlığı
Of İlçe Müftülüğü - Trabzon

2011- ... : Kur'an Kursu Öğreticisi / Diyanet İşleri
Başkanlığı Of İlçe Müftülüğü - Trabzon

İletişim

E-Posta Adresi: vahapoglu_61@hotmail.com

Telefon: 0 532 632 00 27